

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
Π.Μ.Σ

«ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του Παναγιώτη Δ. Βλαχογιάννη

A.M.: 4272014006

ΘΕΜΑ:

***«Οι επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων εκπαιδευτικών πολιτικών στην
εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων δημοσίου τομέα, στην Ελλάδα της
σύγχρονης οικονομικής κρίσης»***

ΘΕΜΑ:

***«The impact of neoliberal educational policies on the labour-market reality of
teachers in state schools in Greece, amidst contemporary economic crisis»***

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΓΟΥΒΙΑΣ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΜΑΡΙΟΣ ΒΡΥΩΝΙΔΗΣ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ	ΜΕΛΟΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΓΚΑΣΟΥΚΑ	ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΜΕΛΟΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΡΟΔΟΣ, 2017

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ (ευχαριστίες)	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Α' ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	13
1. ΟΡΙΣΜΟΙ	13
2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	15
2.1 Υποχρηματοδότηση της δημόσιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	15
2.2 Αξιολόγηση των δασκάλων.....	17
2.3 Αδιοριστία δασκάλων	19
2.4 Ο θεσμός του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.....	20
3. ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	24
3.1 Εισαγωγικά: φιλελευθερισμός και νεοφιλελευθερισμός	24
3.2 Νεοφιλελευθερισμός & Κοινωνία.....	26
3.3 Νεοφιλελευθερισμός & σύγχρονη, ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα.....	28
Β' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	31
1. ΣΚΟΠΟΣ- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	31
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	32
2.1 Ερευνητική μέθοδος.....	32
2.2 Δείγμα της έρευνας.....	33
2.3 Χρονοδιάγραμμα.....	34
2.4 Εργαλείο συλλογής δεδομένων	35
2.5 Αξιοπιστία και εγκυρότητα	37
2.6 Περιορισμοί της έρευνας.....	37
2.7 Μέθοδος ανάλυσης πρωτογενών δεδομένων	38
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	40
4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	57
1. Οι επιπτώσεις από τη χαμηλή χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων	57
2. Οι επιπτώσεις από τη μείωση των μισθών των δασκάλων.....	59
3. Οι επιπτώσεις από την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης	60
4. Το καθεστώς των αναπληρωτών και οι επιπτώσεις του στη διάθεση και τη στάση τους.	61

5. Ο θεσμός του Ολοήμερου σχολείου και οι επιπτώσεις των πρόσφατων αλλαγών σε αυτόν. ...	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	69
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα	76

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων των νεοφιλελεύθερων εκπαιδευτικών πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη πραγματεύεται τα κυριότερα ζητήματα που απασχολούν τους δασκάλους σήμερα, σε μία εποχή κατά την οποία η δημόσια εκπαίδευση περνάει μεγάλη κρίση. Τέτοια ζητήματα είναι η υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, οι μισθολογικές μειώσεις των εκπαιδευτικών, η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, η αδιοριστία και οι αλλαγές στο θεσμό του Ολοήμερου Σχολείου. Μέσα από ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε με εργαλείο τις συνεντεύξεις σε 20 δασκάλους- ες, μόνιμους- ες, αναπληρωτές- τριες και διευθυντές- τριες δημοτικών σχολείων του Νομού Τρικάλων, διαπιστώσαμε ότι οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές που εφαρμόζονται στην εκπαίδευση την περίοδο της κρίσης έχουν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων, καθώς δυσχεραίνουν το έργο τους, ενώ επιδρούν αρνητικά στην ψυχολογία τους και στη στάση τους απέναντι στο επάγγελμα. Οι επιπτώσεις αυτές είναι σοβαρές, καθώς επηρεάζουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την ελκυστικότητα του επαγγέλματος του δασκάλου.

ΛΕΞΕΙΣ- ΚΛΕΙΔΙΑ: νεοφιλελευθερισμός, οικονομική κρίση, υποχρηματοδότηση, αδιοριστία, αξιολόγηση, ολοήμερο σχολείο

ABSTRACT

The present study investigates the impact of the neoliberal educational policies on the working reality of teachers who are employed in Greek primary schools during the economic crisis. More specifically, the study deals with the principal issues concerning the teachers in the educational sector. Such issues are the underfunding of the school units, the reductions in the teachers' wages, the increase of the retirement age limits, the lack of the educators' appointments and the changes in the institution of all-day "school". Through the qualitative research that was conducted with the use of the interviews of 20 permanent teachers, deputy teachers and headmasters working in primary schools that are located in the prefecture of Trikala, it was found that the implementation of neoliberal policies in the educational sector during the economic crisis result in serious negative consequences in the working reality of teachers as they make teachers' work much more difficult while they also have a negative impact on their psychological wellbeing and their attitude towards their profession. Those consequences are quite serious because they affect the quality of the education provided and the attractiveness of the teacher's profession.

KEY- WORDS: neoliberalism, economic crisis, underfunding, lack of appointments, evaluation, all-day school

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (ευχαριστίες)

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο καθηγητή μου, κ. Διονύση Γουβιά για την καθοδήγηση και την ανοχή που επέδειξε, αλλά και για τις γνώσεις που μου πρόσφερε στο Α' Εξάμηνο των σπουδών μου και αποτέλεσαν την αιτία εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης τους / τις συμμετέχοντες / ουσες στην έρευνα καθώς χωρίς την συμμετοχή τους η πραγματοποίησή της θα ήταν αδύνατη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τις επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων εκπαιδευτικών πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και, πιο συγκεκριμένα, των δασκάλων των δημόσιων Δημοτικών σχολείων στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Μέσα από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, αλλά και τις απόψεις των δασκάλων του Νομού Τρικάλων οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα που θα διεξάγουμε, θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τις επιπτώσεις αυτές και τη σοβαρότητά τους.

Η εποχή την οποία διανύουμε χαρακτηρίζεται από την παγκόσμια οικονομική κρίση, η οποία ξέσπασε κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα και είχε σοβαρότατες οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις στο μεγαλύτερο μέρος και στις περισσότερες χώρες του πλανήτη. Η αφετηρία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης εντοπίζεται στις Η.Π.Α. το έτος 2008, ενώ σχεδόν αμέσως μεταφέρεται και στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου κυριαρχεί μέχρι και σήμερα. Η παγκόσμια οικονομική κρίση επηρέασε πολύ σημαντικά την Ελλάδα, η οποία υποφέρει από τις επιπτώσεις της κυρίως από το 2010 και έπειτα, με το δημόσιο χρέος της χώρας να ανέρχεται περίπου στο 170 % του Α.Ε.Π., ενώ λόγω πολλών ιδιαιτεροτήτων της οικονομίας της, η χώρα βρέθηκε σε δυσχερέστατη θέση, αποτελώντας του «αδύναμο κρίκο» της παγκόσμιας οικονομίας (Σακελλαρόπουλος, 2014).

Ενδεικτικά, κατά την περίοδο των ετών 2001 – 2013 καταγράφεται συνολική αύξηση του Α.Ε.Π. κατά 20 %. Ωστόσο, μέσα σε αυτά τα χρόνια ο συγκεκριμένος οικονομικός δείκτης παρουσιάζει ακραίες μεταβολές. Συγκεκριμένα προ κρίσης (2001 – 2008) ο δείκτης παρουσιάζει σημαντική αύξηση ενώ από το ξέσπασμα της κρίσης κι έπειτα το Α.Ε.Π. παρουσιάζει ραγδαία πτώση, από 242.096 εκ. € το 2008 σε 182.438 εκ. € το 2013 (ΚΑΝΕΠ – ΓΣΕΕ, 2015).

Πολλές είναι οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί όσον αφορά τα αίτια της έντασης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, όπως η υπερδιόγκωση του δημοσίου τομέα και το μέγεθος των δημόσιων δαπανών. Ωστόσο, τα στοιχεία δείχνουν ότι τα συγκεκριμένα δεδομένα δεν υπερβαίνουν τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η ελληνική κρίση θεωρείται επίσης απόηχος της κρίσης του 1973, της οποίας οι συνέπειες δεν αναστράφηκαν, καθώς και αποτέλεσμα του

γεγονότος ότι το ευρώ δεν κατάφερε να αποτελέσει το βασικό παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα και ότι η ευρωπαϊκή παραγωγικότητα συνέχισε να υπολείπεται της αμερικανικής (Σακελλαρόπουλος, 2014). Στην ουσία λοιπόν, η ελληνική κρίση μπορεί να έχει κάποιες ιδιαιτερότητες σε σχέση με άλλες χώρες, δεν παύει όμως να αποτελεί μέρος της γενικότερης παγκόσμιας κρίσης που έχει ξεσπάσει.

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα εκφράστηκε κυρίως μέσα από την πολιτική των «Μνημονίων». Με τον όρο «Μνημόνια» αναφερόμαστε στις συμφωνίες κατανόησης και συνεργασίας του ελληνικού κράτους με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο οι οποίες εξασφάλιζαν την οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας μέσω δανεισμού αλλά ταυτόχρονα την υποχρέωναν σε λήψη μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής με στόχο την «εξυγίανση» της ελληνικής οικονομίας. Έτσι ο εν λόγω όρος αναφέρεται : Α. στη Σύναψη Δανειακών Συμβάσεων του ελληνικού δημοσίου με τους προαναφερθέντες θεσμούς και Β. στην επικύρωση μνημονίων συνεργασίας σε θέματα Οικονομικής Πολιτικής του ελληνικού κράτους (Σκλάβος, 2014). Το πρώτο μνημόνιο υπογράφηκε το 2010 και περιελάμβανε τα πρώτα μέτρα που θα εξασφάλιζαν τη στήριξη των κρατών- μελών της Ευρωζώνης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου προς της ελληνική οικονομία. Τα μέτρα αυτά της δημοσιονομικής πολιτικής αφορούσαν κυρίως τη μείωση των δημοσίων δαπανών και την αύξηση του Φ.Π.Α. και άλλων φόρων (Νόμος Υπ' Αριθ. 3845/2010). Την πολιτική αυτή ακολούθησαν ως σήμερα άλλα δύο μνημόνια. Το δεύτερο μνημόνιο αποτέλεσε το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής για την περίοδο 2012- 2015, ενώ το τρίτο συμφωνήθηκε το 2015 και περιελάμβανε συνταξιοδοτικές διατάξεις, κύρωση του σχεδίου στήριξης της Ελλάδας από την Ευρώπη, καθώς και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της χρηματοδότησης (Νόμος Υπ' Αριθ. 4336/2015).

Οι επιπτώσεις των πολιτικών των μνημονίων είχαν βαρύτατες συνέπειες για τη χώρα μας, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές. Η ελληνική οικονομία, από την ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. (1981) και έπειτα στην Ο.Ν.Ε. (2000) χαρακτηρίζεται από τη μεγέθυνση του εμπορικού ισοζυγίου, η οποία αργότερα οδήγησε στην πτώση του Α.Ε.Π., στη διόγκωση του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, με αποτέλεσμα τον κίνδυνο της χρεοκοπίας, με ανεξέλεγκτες συνέπειες. Η κατάσταση αυτή στον οικονομικό τομέα άνοιξε το δρόμο για την επιβολή ενός μοντέλου το οποίο θα στηρίζεται στους χαμηλούς μισθούς, στη μεταλλαγή των εργασιακών σχέσεων και στην εκκαθάριση των μη ανταγωνιστικών κεφαλαίων (Σακελλαρόπουλος, 2014). Επίσης, γενικεύτηκε η πολιτική της λιτότητας και η

υπερφορολόγηση, ενώ μειώθηκαν δραματικά οι κοινωνικές δαπάνες, με αποτέλεσμα τη μείωση της φοροδοτικής ικανότητας των Ελλήνων, της δυνατότητας κάλυψης των δανειακών τους υποχρεώσεων και της καταναλωτικής τους δύναμης (IN.E/Γ.Σ.Ε.Ε., 2017).

Οι κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης και των πολιτικών που ακολουθήθηκαν από τις κυβερνήσεις είναι ιδιαίτερα σοβαρές. Η ανεργία, και μάλιστα η μακροχρόνια, αυξήθηκε, ενώ επήλθε φτωχοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού, καθώς μειώθηκαν οι συντάξεις και τα όρια του κατώτατου μισθού. Πολλές επιχειρήσεις έκλεισαν, καθώς δεν ήταν δυνατό να ανταπεξέλθουν στις νέες οικονομικές απαιτήσεις, σε συνδυασμό με τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των Ελλήνων. Γενικά, πολύ μεγάλο μέρος του παραγωγικού ιστού της χώρας καταστράφηκε, ενώ διευρύνθηκαν οι κοινωνικές ανισότητες, ακόμα και στο πλαίσιο της ίδιας κοινωνικής και οικονομικής ομάδας. Η κοινωνική διαστρωμάτωση της χώρας υπέστη σημαντικές αλλαγές, καθώς σχεδόν αφανίστηκαν τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, ενώ το βιοτικό επίπεδο επιδεινώθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Στο χώρο της εργασίας επικρατεί ανασφάλεια, χαμηλή εισοδηματική ποιότητα, ένταση και ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων (Σακελλαρόπουλος, 2014; IN.E/Γ.Σ.Ε.Ε., 2017).

Οι παραπάνω οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της κρίσης στην Ελλάδα συνοδεύονται, όπως είναι φυσικό, και από ποικίλες πολιτικές αλλαγές. Η πολιτική της λιτότητας και των μνημονίων συνοδεύεται από την αυταρχικοποίηση του κράτους και του πολιτικού συστήματος, την προλεταριοποίηση ευρέων κοινωνικών στρωμάτων, την ταξική πόλωση και την ενίσχυση των κατασταλτικών πρακτικών. Ακόμη, ο νέος ρόλος της Ε.Ε., όπως εκφράστηκε μέσα από τις πολιτικές συμφωνίες, χαρακτηρίζεται από τον περιορισμό της ισχύος των αντιπροσωπευτικών θεσμών και από την κυριαρχία ισχυρών μονοπωλιακών μερίδων σε βάρος των λαϊκών στρωμάτων. Συνέπειες των παραπάνω αποτέλεσαν οι ισχυρές κινητοποιήσεις της περιόδου 2010-2013, καθώς και η πτώση του δικομματισμού, η οποία εγκαινιάστηκε με τη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ στις Ευρωεκλογές του 2014 (Σακελλαρόπουλος, 2014).

Όπως είναι φυσικό, ο χώρος της δημόσιας εκπαίδευσης δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος από την πολιτική των μνημονίων και τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών, εφόσον αποτελεί ένα μέρος του πλέγματος των κοινωνικών υπηρεσιών ενός κράτους (Ζαμπέτα, 1995). Οι πολιτικές της λιτότητας και οι περικοπές στις δημόσιες δαπάνες επηρέασαν σημαντικά το δημόσιο σχολείο, ενώ η εικόνα της δημόσιας εκπαίδευσης, και μάλιστα της Πρωτοβάθμιας που πρόκειται να μελετήσουμε στην παρούσα εργασία άλλαξε

σημαντικά, όσον αφορά την παροχή της εκπαίδευσης, την εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων και γενικότερα πολλές από τις διαστάσεις της. Κάποιες από τις επιπτώσεις της κρίσης στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου είναι η υποχρηματοδότηση, η αξιολόγηση, η αδιοριστία και οι αλλαγές στον θεσμό του ολοήμερου σχολείου.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Αρχικά επιχειρείται βιβλιογραφική ανασκόπηση πάνω στο εξεταζόμενο αντικείμενο, ενώ έπειτα επιχειρείται μελέτη περίπτωσης των απόψεων 20 δασκάλων δημόσιων δημοτικών σχολείων του Νομού Τρικάλων, με την πραγματοποίηση ποιοτικής έρευνας. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στην έρευνα, οι οποίοι είναι αναπληρωτές - τρεις, μόνιμοι-ες δάσκαλοι –ες και διευθυντές – τρεις, είναι δυνατόν να αναδείξουν τις συνέπειες που έχει η εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών στο ελληνικό δημόσιο δημοτικό σχολείο και στη δική τους εργασιακή πραγματικότητα. Το ερευνητικό εργαλείο το οποίο χρησιμοποιήθηκε είναι η ημιδομημένη συνέντευξη, μέσα από την οποία οι συμμετέχοντες εκθέτουν τις θέσεις τους. Στη συνέχεια, επιχειρείται ερμηνεία των ευρημάτων της έρευνας με τη χρήση της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτήθηκαν για διάφορα θέματα τα οποία απασχολούν στην εργασιακή τους πραγματικότητα και την επηρεάζουν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι η χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, οι μισθολογικές μειώσεις, η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, το καθεστώς εργασίας των νεοεισερχόμενων (αναπληρωτών) εκπαιδευτικών και ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου. Μέσα από τις απαντήσεις τους αναδείχθηκαν οι προβληματισμοί τους πάνω στα συγκεκριμένα θέματα και οι επιπτώσεις που έχουν οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές που εφαρμόζονται στην περίοδο της οικονομικής κρίσης στην εργασιακή τους πραγματικότητα.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη, ένα θεωρητικό και ένα ερευνητικό. Το θεωρητικό μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται οι σημαντικότερες έννοιες οι οποίες πρόκειται να μας απασχολήσουν, έτσι ώστε να αποφευχθούν εννοιολογικές συγχύσεις και να είναι πιο κατανοητό το αντικείμενο που ερευνούμε.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με τις εκπαιδευτικές πολιτικές που ακολουθούνται στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση και, πιο συγκεκριμένα, στο δημόσιο Δημοτικό σχολείο, κατά την περίοδο της κρίσης. Μέσα από ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και της νομοθεσίας, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε τα ζητήματα της υποχρηματοδότησης, της αξιολόγησης των δασκάλων, της αδιοριστίας των δασκάλων και του θεσμού του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται τις επιπτώσεις του νεοφιλελευθερισμού. Πιο συγκεκριμένα, μετά από μία σύντομη εισαγωγή στην ιστορία του νεοφιλελευθερισμού και τις επιπτώσεις του γενικά, θα εξετάσουμε τις επιπτώσεις του στην εκπαίδευση, εστιάζοντας στην πρωτοβάθμια, καθώς και στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων των δημόσιων δημοτικών σχολείων.

Το δεύτερο μέρος είναι ερευνητικό και, αρχικά, διατυπώνονται ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε μέσα από την έρευνα που θα πραγματοποιηθεί. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας, στο οποίο περιλαμβάνεται η ερευνητική μέθοδος, το δείγμα της έρευνας, το χρονοδιάγραμμα υλοποίησής της και το εργαλείο συλλογής των δεδομένων. Στη συνέχεια αναφερόμαστε σε ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας, στους περιορισμούς τους οποίους αντιμετωπίσαμε κατά την πραγματοποίηση της έρευνας και στη μέθοδο ανάλυσης των πρωτογενών δεδομένων. Έπειτα, παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνας και πραγματοποιούμε την ανάλυσή τους, ώστε να καταλήξουμε σε συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Βάσει των συμπερασμάτων μας προκύπτει πως οι εκπαιδευτικοί του Νομού Τρικάλων εμφανίζονται στην πλειοψηφία τους προβληματισμένοι για το μέλλον του δημόσιου Δημοτικού σχολείου καθώς οι περικοπές στη χρηματοδότηση από τις αρμόδιες σχολικές επιτροπές των Δήμων οδηγούν σε ανεπαρκή συντήρηση των σχολείων και σε ελλείψεις υλικοτεχνικών υποδομών επηρεάζοντας αρνητικά τόσο τη διάθεση ως προς το επάγγελμά τους όσο και το εκπαιδευτικό τους έργο. Προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να δρουν και οι πρόσφατες αλλαγές στο μισθολόγιο και στα όρια συνταξιοδότησης των εκπαιδευτικών. Το μεγαλύτερο ίσως βάρος μοιάζει να επωμίζονται οι νέοι, αναπληρωτές δάσκαλοι και δασκάλες που βιώνουν την πλήρη εργασιακή ανασφάλεια και την υποτίμηση του ρόλου τους στο μελλοντικό δημόσιο σχολείο. Τέλος, από τα ευρήματά μας καταδεικνύεται πως οι πρόσφατες αλλαγές στον θεσμό του ολοήμερου Δημοτικού σχολείου περισσότερο υποβαθμίζουν, παρά

αναβαθμίζουν τον εκπαιδευτικό του ρόλο εξυπηρετώντας περισσότερο οικονομικούς παρά παιδαγωγικούς σκοπούς.

Α' ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΟΡΙΣΜΟΙ

Στην πρώτη αυτή ενότητα του θεωρητικού μέρους επιχειρούμε εννοιολογικό προσδιορισμό βασικών όρων οι οποίοι θα χρησιμοποιηθούν κατά την εκπόνηση της εργασίας. Σκοπός μας είναι να καταστήσουμε σαφές το αντικείμενο το οποίο πραγματευόμαστε, ώστε να επιτύχουμε τη μεγαλύτερη δυνατή κατανόηση και να αποφευχθούν τυχόν εννοιολογικές συγχύσεις.

Ο όρος *πολιτική* χρησιμοποιείται ιδιαίτερα συχνά και προσλαμβάνει πολλές και διαφορετικές σημασίες. Στην περίπτωση της παρούσας μελέτης, ο συγκεκριμένος όρος αναφέρεται με κάποιες από τις σημασίες του. Μία από αυτές είναι η σχεδιασμένη συμπεριφορά η οποία εντάσσεται σε μία γενικότερη τακτική (Στασινοπούλου, 2006). Επίσης, πρόκειται για τη μέθοδο διακυβέρνησης ενός κράτους ή τις δραστηριότητες που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από την κρατική εξουσία. Μία από τις μορφές πολιτικής, η οποία θα μας απασχολήσει στην παρούσα μελέτη είναι λοιπόν η κρατική πολιτική. *Κρατική πολιτική* είναι η γενική κατεύθυνση που υιοθετείται από μία κυβέρνηση, καθώς και η διαδικασία της λήψης συγκεκριμένων αποφάσεων, που αποσκοπούν στην πραγματοποίηση και την υλοποίηση των στόχων της κυβέρνησης (Σαΐτης, 2008).

Στο πλαίσιο άσκησης της κρατικής πολιτικής εντάσσεται και η *εκπαιδευτική πολιτική*, η οποία αποτελεί ένα γενικό σχέδιο δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, η εκπαιδευτική πολιτική αναφέρεται στο σύνολο των επιλογών, των ενεργειών και των μέσων που επιστρατεύει το κράτος για την υλοποίηση των εκάστοτε εκπαιδευτικών στόχων. Η εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται από κάθε κυβέρνηση και σε κάθε περίοδο υπαγορεύεται από διάφορους παράγοντες πολιτικούς, θρησκευτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς (Σαΐτης, 2008).

Η *Πρωτοβάθμια εκπαίδευση* στην Ελλάδα παρέχεται από δύο φορείς, το Νηπιαγωγείο, το οποίο αποτελεί την προσχολική εκπαίδευση, και το Δημοτικό, το οποίο αποτελεί τον πρώτο κύκλο υποχρεωτικής φοίτησης έξι ετών. Το Δημοτικό Σχολείο αποσκοπεί στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη πνευματική και σωματική ανάπτυξη των μαθητών, ανεξάρτητα από το φύλο και την καταγωγή. Μέσα από τη φοίτηση στο Δημοτικό σχολείο, οι

μαθητές θα πρέπει να είναι σε θέση να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά (ΦΕΚ 167/τ.Α'/30-9-1985). Η εκπαίδευση στην Ελλάδα παρέχεται από δημόσια και ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα των τριών βαθμίδων, Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας. Η *Δημόσια εκπαίδευση* παρέχεται από το κράτος, δεν απαιτεί δίδακτρα και τα έξοδα παροχής της καλύπτονται από τον Τακτικό Προϋπολογισμό και τον Προϋπολογισμό Δημοσίων Επενδύσεων (ΦΕΚ 167/τ.Α'/30-9-1985).

Ιδιαίτερα προβληματικός είναι ο όρος *Νεοφιλελευθερισμός*, ο οποίος χρησιμοποιείται ευρέως σήμερα. Πρόκειται για έναν όρο, οποίος περιγράφει μία ακραία φιλελεύθερη ιδεολογία η οποία έχει στόχο την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς και της κοινωνίας από την κρατική παρέμβαση και, κατ' επέκταση, την πλήρη κυριαρχία της αγοράς. Ο νεοφιλελευθερισμός παρουσιάζεται πιο δογματικός από τον κλασικό φιλελευθερισμό, ενώ αποτελεί σήμερα την κύρια ιδεολογία της παγκοσμιοποίησης (Χατζής, 2004). Ωστόσο, πρόκειται για έναν όρο αδόκιμο, καθώς επικράτησε κάπως πρόχειρα από τη δεκαετία του 1960 και μετά, ενώ στην ουσία δεν αποτελεί καμιά ξεχωριστή θεώρηση της πολιτικής οικονομίας (Χατζής, 2004. Αθανασιάδης, 2012).

Όταν αναφέρεται κανείς στην *κρίση*, εννοεί μία σοβαρή απειλή για την υφιστάμενη δομή του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη σημαντικών αποφάσεων σε περιορισμένο χρονικό διάστημα και μέσα σε συνθήκες αβεβαιότητας (Rosenthal, Charles, Hart, 1989). Πιο συγκεκριμένα, η *οικονομική κρίση* αποτελεί μία συνέπεια από τη διατάραξη της οικονομικής ισορροπίας και την εξασθένιση των οικονομικών παραγόντων που συμβαίνει εξαιτίας ξαφνικών γεγονότων σε τοπική ή παγκόσμια κλίμακα (Erol, et al., 2011). Κάθε οικονομική κρίση επιφέρει πολλές και σοβαρές επιπτώσεις σε μία χώρα. Κάποιες από αυτές είναι τα προβλήματα ρευστότητας, η δυσκολία παροχής δανείων, η μείωση του τζίρου στις επιχειρήσεις, οι μαζικές απολύσεις, η αύξηση της ανεργίας, η μείωση της παραγωγής, της κατανάλωσης και των εθνικών εσόδων, η χρεοκοπία επιχειρήσεων και η αύξηση του δημοσίου ελλείμματος (Πουρνάρα, 2012).

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

2.1 Υποχρηματοδότηση της δημόσιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Μία από τις βασικότερες εκφράσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα αποτέλεσε η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, γεγονός που είχε σοβαρές επιπτώσεις σε βασικούς τομείς, όπως η υγεία, η παιδεία και η ασφάλεια. Το σημερινό δημόσιο σχολείο απαξιώνεται και υποχρηματοδοτείται, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα όσον αφορά την αποτελεσματική λειτουργία του και την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Γενικά, τα τελευταία έτη, οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση (δαπάνες Τακτικού Προϋπολογισμού και Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων) κατέγραψαν σημαντική μείωση κατά -29,9% (από 8.320,1 εκ. € το 2008 σε 5.831,8 εκ. € το 2013), οριακά υψηλότερες από τις αντίστοιχες δαπάνες του 2003 (5.779,3 εκ. €). Η μείωση αυτή οφείλεται στο ότι το ΑΕΠ, ως ποσό, μειώθηκε τη συγκεκριμένη περίοδο κατά -24,6% , ενώ οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση την ίδια περίοδο μειώθηκαν εντονότερα, συνολικά κατά -29,9%. Η μεγαλύτερη μείωση των δημοσίων δαπανών για την εκπαίδευση παρατηρείται την περίοδο 2010 – 2011, αποδεικνύοντας πως ο τομέας της δημόσιας παιδείας επηρεάστηκε άμεσα από τις γενικευμένες πολιτικές λιτότητας (ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, 2015). Η μείωση της χρηματοδότησης για το δημόσιο σχολείο είναι σημαντική (33%) και έχει πολύ σημαντικές συνέπειες στη σχολική πραγματικότητα όλων των εμπλεκόμενων, εκπαιδευτικών, μαθητών και γονιών (Μαγαλιού & Χανιωτάκης, 2014).

Πιο συγκεκριμένα, βάσει των στοιχείων που προκύπτουν από τη μελέτη της έρευνας του ΚΑΝΕΠ – ΓΣΕΕ (2015), κατά τη διάρκεια της τριετίας 2011-2013 καταγράφεται μείωση των δαπανών για την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση κατά -7,1%, καθώς η χρηματοδότηση κατακυλά από τα σχεδόν 1,9 δις. € το 2011 στα 1,55 δις. € το 2013. Έτσι, το 2013 έχουμε μείωση της μέσης κρατικής δαπάνης ανά μαθητή κατά 16,6 % σε σχέση με το 2011, ενώ η αντίστοιχη κρατική δαπάνη που αφορά στο διδακτικό προσωπικό, για το ίδιο χρονικό διάστημα μειώνεται κατά 12,2 %.

Είναι οι επιταγές των μνημονίων λοιπόν, που ευνοούν την υποχρηματοδότηση και την απαξίωση του δημόσιου σχολείου (Κωνσταντίνου, 2013). Στο πλαίσιο των πολιτικών αυτών, η λειτουργία του σχολείου γίνεται ασφυκτική και οι γονείς αναγκάζονται να επωμιστούν

έξοδα τα οποία δεν καλύπτονται, το διδακτικό ωράριο αυξάνεται, ενώ πολλά σχολεία κλείνουν ή συγχωνεύονται, με αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των μαθητών ανά τάξη και τη μετακίνηση μαθητών και εκπαιδευτικών. Επίσης, στο πλαίσιο της μείωσης των δημοσίων δαπανών για την εκπαίδευση, εισάγονται διάφορες μορφές ιδιωτικοποίησης, όπως η σύνδεση με επιχειρήσεις και με ευρωπαϊκά προγράμματα (Μαγαλιού & Χανιωτάκης, 2014). Η υποβάθμιση του ρόλου του σχολείου μέσα από την υποχρηματοδότηση δημιουργεί ένα κλίμα ανασφάλειας και αβεβαιότητας (Κωνσταντίνου, 2013).

Εκτός από την υποβάθμιση του δημόσιου σχολείου εξαιτίας της χαμηλής χρηματοδότησής του, δυσχεραίνεται και ο εκσυγχρονισμός και η ανανέωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από την εφαρμογή διαφόρων καινοτόμων προγραμμάτων, τα οποία σήμερα θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικά για την παροχή μία ποιοτικής και ουσιαστικής εκπαίδευσης. Όταν αναφερόμαστε σε καινοτόμα προγράμματα, εννοούμε προγράμματα που εφαρμόζονται στα πλαίσια ή συμπληρωματικά του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών, όπως είναι η Περιβαλλοντικό Εκπαίδευση, η αγωγή Υγείας, τα Πολιτιστικά Θέματα, οι Πανελλήνιοι Μαθητικοί Καλλιτεχνικοί Αγώνες, τα Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Προγράμματα και η Ευέλικτη Ζώνη. Η εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών δυσχεραίνεται από τη χαμηλή χρηματοδότηση, καθώς υπάρχει ελλιπής εξοπλισμός και υλικοτεχνική υποδομή (Σπυροπούλου και συν., 2008α).

Η χρηματοδότηση είναι πολύ καθοριστική για την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Σύμφωνα με έρευνα των Σπυροπούλου και συν. (2008β), υπάρχει άμεση σύνδεση ανάμεσα στην αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και στην αύξηση της χρηματοδότησης. Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση της χρηματοδότησης θα μπορούσε να συμβάλει στη βελτίωση των υλικοτεχνικών υποδομών, στην επιμόρφωση και την αύξηση του μισθού των εκπαιδευτικών, καθώς και στην εντατικοποίηση της εκπαιδευτικής έρευνας.

Η υποχρηματοδότηση του δημόσιου σχολείου αποτελεί, σύμφωνα με τα λεγόμενα των κυβερνήσεων μία δυσάρεστη αλλά αναγκαία ενέργεια εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Η ενέργεια αυτή εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της προσπάθειας για μείωση των δημοσίων δαπανών, η οποία πρόκειται να εξυγιάνει την ελληνική οικονομία. Ταυτόχρονα όμως, πρόκειται για μία αντανάκλαση της επιβολής και της εφαρμογής των νεοφιλελεύθερων πολιτικών από τις ελληνικές κυβερνήσεις, καθώς στο πλαίσιο αυτό ελαχιστοποιείται ο ρόλος του κοινωνικού κράτους και υπονομεύεται ο δημόσιος χαρακτήρας της εκπαίδευσης.

2.2 Αξιολόγηση των δασκάλων

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με το ζήτημα της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών, ως κρατική πολιτική που θεωρείται ότι στοχεύει στον έλεγχο και στη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης σήμερα. Στόχος μας είναι να ερευνήσουμε την αποτελεσματικότητα της αξιολογικής διαδικασίας και των συνθηκών μέσα στις οποίες αυτή πραγματοποιείται σήμερα, στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης.

Όταν αναφέρεται κανείς στην έννοια του εκπαιδευτικού έργου εννοεί το σύνολο των οργανωμένων και συστηματικών δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην υλοποίηση των καθιερωμένων σκοπών της εκπαίδευσης, μέσα από την αξιοποίηση όλων των προϊόντων του εκπαιδευτικού συστήματος (Κασσωτάκης, 1992). Κατά άλλον ορισμό, το εκπαιδευτικό έργο είναι το προϊόν από τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος ή οποιασδήποτε εκπαιδευτικής διαδικασίας και ενασχόλησης του εκπαιδευτικού και της εκπαίδευσης ως θεσμού (Παπακωνσταντίνου, 1993).

Η αξιολόγηση λοιπόν του εκπαιδευτικού έργου αποτελεί μία συστηματική διαδικασία ελέγχου του βαθμού επίτευξης των στόχων που επιδιώκονται, αλλά και ο εντοπισμός των αιτιών που συχνά εμποδίζουν την ικανοποιητική τους επίτευξη, ώστε να βελτιώνεται η ποιότητα της εκπαίδευσης μέσα από την ανατροφοδότηση (Κασσωτάκης, 1992). Επομένως, οι στόχοι της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου είναι η ανατροφοδότηση και η βελτίωση των διαδικασιών εκπόνησης των αναλυτικών προγραμμάτων, συγγραφής των διδακτικών βιβλίων, παροχής εκπαιδευτικών μέσων, υλικών και εξοπλισμού, κατάρτισης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και διδασκαλίας μεθόδων και σχολικών δραστηριοτήτων (Σιγάλας, 1992).

Οι ρυθμίσεις και οι κανονισμοί σχετικά με την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου ορίζονται σε διάφορα επίσης κείμενα, όπως οι Νόμοι 3848/2010, 4024/2011, 4142/2013, το Προεδρικό Διάταγμα 152/2013 και την Υπουργική Απόφαση 30972/Γ1/05/03/2013. Η διασπορά αυτή των θεμάτων που αφορούν σε αυτή συχνά χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αντιφάσεων και αδυναμιών (Γρόλλιος, 2014).

Στόχος της διαδικασίας αξιολόγησης των εκπαιδευτικών είναι η βελτίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού και του διοικητικού τους έργου, μέσα από την επιμόρφωση, προς όφελος των ίδιων των εκπαιδευτικών, των μαθητών και της κοινωνίας (Π.Δ. 152/2013). Ωστόσο, σήμερα ο στόχος αυτός αμφισβητείται από την εκπαιδευτική κοινότητα, καθώς δεν

υπάρχει κλίμα εμπιστοσύνης, με αποτέλεσμα η διαδικασία της αξιολόγησης να προκαλεί καχυποψία και αντιδράσεις στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Το αρνητικό αυτό κλίμα υποδοχής του εν λόγω προεδρικού διατάγματος για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, το ποίο αποτελεί και την πιο πρόσφατη απόπειρα θεσμοθέτησης μηχανισμών αξιολόγησης, συνδέεται με το γεγονός ότι σήμερα, με τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που εφαρμόζονται στην εκπαίδευση, η αξιολόγηση δεν εκλαμβάνεται ως επιθυμία βελτίωσης της εκπαίδευσης, αλλά ως διαδικασία που στοχεύει στη μείωση των αμοιβών των εκπαιδευτικών και στη νομιμοποίηση διαδικασιών διαθεσιμότητας ή και απόλυσης (Ζαβουδάκης, χ.χ.).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Γρόλλιο (2014) το πρόσφατο Π.Δ. για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση ατομικής, «ιεραρχικής» αξιολόγησης συνδεδεμένης με τη μισθολογική τους εξέλιξη. Αυτό σημαίνει πως η αξιολόγηση απομακρύνεται από τον ανατροφοδοτικό της ρόλο και δύναται, μέσα σε συνθήκες περιορισμού του δημόσιου σχολείου όπως οι σημερινές, να προσλάβει τιμωρητικό χαρακτήρα και να νομιμοποιήσει απολύσεις. Πέρα από τον προαναφερθέντα κίνδυνο, δεν είναι λίγες οι μελέτες που έχουν δείξει τα καταστροφικά αποτελέσματα τέτοιου είδους εγχειρημάτων όπως αύξηση ωρών εργασίας με συνακόλουθη πτώση των αμοιβών, επέκταση των ελαστικών μορφών εργασίας, πτώση του ηθικού των εκπαιδευτικών και πρόωρη εγκατάλειψη του επαγγέλματός τους (Γρόλλιος, 2014).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως, πέραν όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, το Συγκεκριμένο Π.Δ. συνδέει την αξιολόγηση των δασκάλων με τις επιδόσεις των μαθητών τους. Αυτό όμως γίνεται παραγνωρίζοντας κρισιμότετους παράγοντες που έχει αποδειχθεί πως επηρεάζουν τους / τις μαθητές / τριες, όπως το κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό τους υπόβαθρο (Γρόλλιος, 2014).

Γενικά, εντοπίζονται δύο εκ διαμέτρου αντίθετες τάσεις μέσα στην εκπαιδευτική κοινότητα όσον αφορά την αξιολόγηση, καθώς κάποιοι εκπαιδευτικοί τη βλέπουν θετικά ως μέθοδο ανατροφοδότησης, ενώ άλλοι είναι επιφυλακτικοί όσον αφορά τον τρόπο εφαρμογής της και τους σκοπούς που εξυπηρετεί και τη θεωρούν έναν τρόπο ενοχοποίησης των εκπαιδευτικών για τα προβλήματα της εκπαίδευσης (Ζουγανέλη και συν., 2008 . Καλημερίδης, 2014).

2.3 Αδιοριστία δασκάλων

Στην παρούσα ενότητα θα τεθεί το ζήτημα της αδιοριστίας των δασκάλων, το οποίο αποτελεί σήμερα μία πραγματικότητα η οποία επηρεάζει αρνητικά την εργασιακή τους πραγματικότητα και την ψυχολογία τους, καθώς τους θέτει σε ένα καθεστώς συνεχούς ανασφάλειας και αβεβαιότητας.

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικό για την ανάπτυξη του ατόμου και της κοινωνίας γενικότερα. Η υποστήριξη της επαγγελματικής του ταυτότητας και ανάπτυξης από την πολιτεία είναι καθοριστικής σημασίας για το επίπεδο της εκπαίδευσης και την ποιότητα της μάθησης (Day, 2003). Έτσι, για την ανάπτυξη αυτή, η πολιτεία χρησιμοποιεί συγκεκριμένους μηχανισμούς, οι οποίοι είναι η αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, η επιλογή και ένταξή τους στο επάγγελμα και η επιμόρφωσή τους (Παπαναούμ, 2001). Η επιλογή και η ένταξη των εκπαιδευτικών στο επάγγελμα συντελείται μέσα από την αξιολόγηση των γνώσεων και των ικανοτήτων τους (Roth, 1996), η οποία οδηγεί στην πιστοποίηση, δηλαδή το διορισμό, ο οποίος συνεπάγεται την απόκτηση μόνιμης θέσης στη δημόσια εκπαίδευση.

Η σημασία της μονιμότητας του εκπαιδευτικού προσωπικού έχει τονιστεί από τις αρχές του 20ού αιώνα και τις πρώτες προσπάθειες οργάνωσης της δημόσιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Δημαράς, 1988). Το σημαντικότερο σύστημα διορισμού των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα, το οποίο θεωρούταν αντικειμενικό και αδιάβλητο, ήταν το σύστημα της επετηρίδας, σύμφωνα με το οποίο, μεταξύ άλλων, βασικό κριτήριο για το διορισμό αποτελούσε η σειρά υποβολής της αίτησης για διορισμό (Κασσωτάκης & Κουτούζης, 2001). Η κατάργησή της ξεσήκωσε πολλές αντιδράσεις, καθώς θεωρήθηκε μία πολιτική που ανακλούσε την προσπάθεια ελαχιστοποίησης των διορισμών, υποχρηματοδότησης της δημόσιας παιδείας και αποσύνδεσης του πτυχίου από τα επαγγελματικά δικαιώματα (Φατούρου & Γαλάνης, 1997).

Το επόμενο σύστημα διορισμού το οποίο εφαρμόστηκε είναι ο διορισμός μέσα από το διαγωνισμό του ΑΣΕΠ. Το ΑΣΕΠ αποτελεί μία ανεξάρτητη αρχή που ιδρύθηκε το 1994 (Ν. 2190/1994) με σκοπό να εξασφαλίσει τη διαφάνεια και την αξιοκρατία στο δημόσιο τομέα. Αρμοδιότητές του είναι ο έλεγχος της ορθής εφαρμογής των διατάξεων που αφορούν τις προσλήψεις στο δημόσιο και η επιλογή τακτικού προσωπικού. Ο διαγωνισμός του ΑΣΕΠ θα

διενεργείτο κάθε δύο έτη, ενώ κατά το διάστημα 1997-2002 θα εφαρμοζόταν σύστημα διπλού διορισμού, και από την επετηρίδα και από τον ΑΣΕΠ (Κασσωτάκης & Κουτούζης, 2001).

Μέχρι το έτος 2008-2009, οι προσλήψεις αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών γίνονταν μέσα από ενιαίους πίνακες προσωρινών αναπληρωτών. Όσοι από αυτούς συμπλήρωναν τα απαιτούμενα χρόνια προϋπηρεσίας και εφόσον υπήρχαν ανάγκες λόγω κενών, τελικά διορίζονταν σε μόνιμες θέσεις (Δημητρακόπουλος, 2008). Ωστόσο, όλο και λιγότεροι αναπληρωτές και ωρομίσθιοι διορίζονται από το 2010 και έπειτα, ενώ πλέον οι εκπαιδευτικοί που ανήκουν στο προσωρινό αυτό καθεστώς δεν έχουν καμία εγγύηση όσον αφορά το διορισμό τους, εφόσον η διαδικασία έχει παγώσει.

Από το 2010 και μετά, σύμφωνα με τον νόμο 3848/2010, με τίτλο: «Αναβάθμιση του ρόλου του εκπαιδευτικού – καθιέρωση κανόνων αξιολόγησης και αξιοκρατίας στην εκπαίδευση και λοιπές διατάξεις» οι μόνιμοι διορισμοί εκπαιδευτικών θα έπρεπε να προϋποθέτουν απαραίτητη επιτυχία σε ΑΣΕΠ, απαξιώνοντας έτσι την προϋπηρεσία ως κριτήριο μονιμοποίησης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη συμφωνία ελληνικής κυβέρνησης και τρόικας για τις προσλήψεις στον Δημόσιο τομέα (1 πρόσληψη για 10 συνταξιοδοτήσεις) οδήγησαν σε μηδαμινούς μόνιμους διορισμούς (Σκλάβος, 2014). Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το 2013 το 65 % του διδακτικού προσωπικού των δημοτικών σχολείων της χώρας ήταν μόνιμοι (μείωση απ' το 2010 και μετά του μόνιμου προσωπικού κατά 10,4 %) και το 10,7 % αναπληρωτές (αύξηση των αναπληρωτών κατά 55 % για το ίδιο χρονικό διάστημα) (ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, 2015). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει την πολιτική του κρατικού μηχανισμού να προσπαθεί να καλύψει μόνιμα, λειτουργικά κενά στα σχολεία με ευέλικτους εργαζόμενους και σε συνδυασμό με άλλα, όπως η μείωση των μισθών και η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, καθιστά ιδιαίτερα δυσχερή την εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων και, γενικότερα, των εκπαιδευτικών του δημόσιου τομέα.

2.4 Ο θεσμός του ολοήμερου δημοτικού σχολείου

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με το θεσμό του ολοήμερου σχολείου, καθώς και με την κατάσταση η οποία επικρατεί σε αυτό σήμερα, σε μία εποχή υποβάθμισης της δημόσιας παιδείας και υποχρηματοδότησης των σχολικών μονάδων. Το ολοήμερο σχολείο αποτελεί μία σχολική μονάδα στην οποία το πρόγραμμα επεκτείνεται πέραν του ημερήσιου

και λειτουργεί όλες τις εργάσιμες ημέρες μέχρι το απόγευμα. Στα σχολεία αυτά προσφέρεται μεσημεριανό γεύμα και το πρόγραμμα περιλαμβάνει μαθήματα και δραστηριότητες που εναλλάσσονται μεταξύ τους και βρίσκονται υπό την ευθύνη της σχολικής μονάδας (Ανδρέου, 2003).

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, η ιδέα ενός ολοήμερου σχολείου αφορούσε στην αντιμετώπιση προβλημάτων που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος, όπως η ύπαρξη πολλών παιδιών από διαλυμένες οικογένειες, ενώ έπειτα άρχισε να θεωρείται λύση για πολλούς εργαζόμενους και πολύτεκνους γονείς. Από τη δεκαετία του 1970 και μετά ο ρόλος του θεωρήθηκε πολυσχιδέστερος, καθώς αποτέλεσε μία δυνατότητα για παρακολούθηση μαθημάτων επιλογής, καθώς και μία ευκαιρία για καλλιτεχνικές και αθλητικές δραστηριότητες, για προετοιμασία των μαθημάτων στο σχολείο και για ανάπτυξη κοινωνικών επαφών (Ανδρέου, 2003).

Στην Ελλάδα το ολοήμερο σχολείο θεσμοθετήθηκε το 1997 (Νόμος 2525/1997) με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων των εργαζόμενων γονέων και την αναμόρφωση του εκπαιδευτικού προγράμματος. Σύμφωνα με εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ (2002), βασικές επιδιώξεις του είναι η καταπολέμηση των διακρίσεων, η προώθηση της κοινωνικής συνοχής, μέσω της ισότιμης πρόσβασης στην αγορά εργασίας, ο εναρμονισμός εργασιακής και οικογενειακής ζωής και η πρόληψη φαινομένων σχολικής διαρροής.

Οι προϋποθέσεις για μία αποτελεσματική λειτουργία του Ολοήμερου σχολείου είναι πολλές. Κάποιες από αυτές είναι η αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων, η εφαρμογή καινοτόμων μεθοδολογικών προσεγγίσεων, διδακτικών τεχνικών και εναλλακτικών μορφών μάθησης, η συμπερίληψη δραστηριοτήτων και η εξωστρέφεια προς την κοινωνία (Βιτσιλάκη, 2002. Βρεττός, 2002).

Όπως είναι φυσικό, οι ανάγκες σε υποδομές και προσωπικό για το Ολοήμερο σχολείο είναι αυξημένες σε σχέση με αυτές του συμβατικού. Όπως έδειξε έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε με συμμετέχοντες γονείς παιδιών που φοιτούν σε ολοήμερα σχολεία, οι γονείς τονίζουν την ανάγκη για ενίσχυση του προσωπικού (δασκάλων και καθηγητών ειδικοτήτων, προσωπικού ιατρικής περίθαλψης, τραπεζοκόμων, φυλάκων και καθαριστριών) και για προσθήκη νέων δραστηριοτήτων, καθώς και τα προβλήματα που υπάρχουν όσον αφορά την υγιεινή, την έλλειψη υποδομών και υλικοτεχνικών μέσων (Ρομπόλης, και συν., 2003).

Μέχρι πρότινος ο θεσμός του Ολοήμερου σχολείου λειτουργούσε στο πλαίσιο των Δημοτικών σχολείων με Ενιαίο Αναμορφωμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα, τα γνωστά ως Ε.Α.Ε.Π., τα οποία αντιστοιχούσαν σε περίπου 1300 Δημοτικά σχολεία ανά την επικράτεια. Το υποχρεωτικό πρόγραμμα φοίτησης για όλους και όλες τους / τις μαθητές / τριες διαρκούσε από τις 8:00 έως τις 14:00. Στο πλαίσιο δε του ολοήμερου σχολείου λειτουργούσε μία «Πρωινή Ζώνη» (7:00 – 8:00) κατά την οποία η εργαζόμενοι γονείς μπορούσαν να αφήσουν τα παιδιά τους και μια «Απογευματινή» από τις 14:00 έως τις 16:00 όπου προσφέρονταν στα παιδιά διδασκαλία από εκπαιδευτικό ΠΕ 70 καθώς και μαθήματα από εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων. Με απόφαση του Υπουργού Παιδείας κ. Φίλη τέθηκε σε εφαρμογή από το σχολικό έτος 2016 – 2017 η δημιουργία του Ενιαίου Τύπου Ολοήμερου Σχολείου, το οποίο επί της ουσίας καταργεί τον θεσμό των Ε.Α.Ε.Π. και με σύνθημα την προσφορά ίδιων εκπαιδευτικών ευκαιριών σε όλα τα παιδιά της χώρας καθιερώνει ενιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα για όλα τα Δημοτικά σχολεία (4θέσια και άνω) τα οποία υπό προϋποθέσεις θα μπορούν να λειτουργούν ως ολοήμερα (ΦΕΚ Β' 1324, 2016).

Το εν λόγω εγχείρημα εκ πρώτης όψεως φαίνεται και δημοκρατικό και παιδαγωγικά ορθό. Με μια προσεκτικότερη όμως ανάγνωση αποκαλύπτονται λεπτομέρειες που θέτουν τις ευγενείς του προθέσεις υπό αμφισβήτηση. Σύμφωνα με συνέντευξη του προέδρου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (Δ.Ο.Ε.), κ. Κικίνη (05/05/2016) η εν λόγω υπουργική απόφαση υποβαθμίζει τον ρόλο του ολοήμερου σχολείου, απαξιώνει το ρόλο του δασκάλου και θέτει εμπόδια στις εγγραφές των παιδιών στα ολοήμερα τμήματα εξυπηρετώντας πρωτίστως οικονομικούς κι όχι παιδαγωγικούς και ανθρωπιστικούς σκοπούς. Πιο συγκεκριμένα η Υ.Α. του κ. Φίλη καταργεί την «Πρωινή Ζώνη» του ολοήμερου προγράμματος με αποτέλεσμα να δημιουργεί πρόβλημα σε εργαζόμενους γονείς αλλά από την άλλη να εξοικονομεί διδακτικές ώρες. Επίσης, σημαντικότερο ακόμα είναι το γεγονός ότι για να σχηματιστεί σε ένα σχολείο ολοήμερο τμήμα προϋποθέτει την εγγραφή σε αυτό τουλάχιστον 14 παιδιών των οποίων και οι δύο γονείς θα πρέπει να αποδείξουν πως εργάζονται, τη στιγμή που η επίσημη ανεργία στη χώρα μας αγγίζει το 25 %. Τέλος, με την εξοικονόμηση διδακτικών ωρών που επιτυγχάνει η συγκεκριμένη απόφαση (τόσο με την κατάργηση της «Πρωινής Ζώνης» όσο και με τη λήξη του υποχρεωτικού για όλους και όλες διδακτικού ωραρίου στις 13:15 αντί για τις 14:00 που ίσχυε πριν) ουσιαστικά καταργείται η θέση ΠΕ 70 ως υπεύθυνου εκπαιδευτικού ολοήμερου το πρόγραμμα του οποίου (ολοήμερου) καλούνται να καλύψουν εκ περιτροπής οι ήδη υπάρχοντες / ουσες εκπαιδευτικοί των πρωινών

τιμημάτων, οδηγώντας εν ψυχρώ στην ανεργία χιλιάδες εκπαιδευτικούς ΠΕ 70 που μέχρι πρότινος εργάζονταν στα ολοήμερα Ε.Α.Ε.Π. σχολεία ανά την επικράτεια έστω κι ως αναπληρωτές κι αναπληρώτριες (Μπούνιας, 2016).

Εύλογα λοιπόν, μπορούμε να κρίνουμε πως το σημερινό ολοήμερο σχολείο αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα, αφού οι μειωμένες παροχές και η περικοπή των πόρων δυσχεραίνει τη λειτουργία του. Μάλιστα, αντί να δίνεται βάρος στις ανάγκες που αυτό έχει σε προσωπικό και υποδομές, αυτές περικόπτονται ακόμα περισσότερο μέσα από τις πολιτικές των μνημονίων, με αποτέλεσμα ο ρόλος του και η λειτουργία του να υποβαθμίζεται.

3. ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1 Εισαγωγικά: φιλελευθερισμός και νεοφιλελευθερισμός

Για την κατανόηση του ρεύματος του νεοφιλελευθερισμού και των αρχών τις οποίες αυτό πρεσβεύει, είναι ανάγκη να αναφερθούμε πρώτα στην ιδεολογία του φιλελευθερισμού, κάνοντας μία σύντομη και περιεκτική ιστορική αναδρομή και παρουσιάζοντας τα γενικά του χαρακτηριστικά και τις αρχές τις οποίες πρεσβεύει.

Ο φιλελευθερισμός αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πολιτικές ιδεολογίες, καθώς έχει ίσως τη μεγαλύτερη επιρροή στη σύγχρονη κοινωνία. Η ανάπτυξή του οφείλεται σε πολλές και διαφορετικές αιτίες και συντελείται στο πλαίσιο ποικίλων παραδόσεων εθνικών και κοινωνικών, γι' αυτό ο χαρακτήρας του είναι πολυσχιδής. Ο πυρήνας του φιλελευθερισμού είναι η έμφαση στην ατομική ελευθερία, ενώ συνδέεται άμεσα με την εμφάνιση και ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας, της ελεύθερης αγοράς και των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και θεωρείται ότι εκφράζει την αστική τάξη (Βανδώρος, 2015).

Η εμφάνιση του φιλελευθερισμού ανάγεται στο 18^ο αιώνα και συνδέεται με την παράδοση του Διαφωτισμού, ενός ιδεολογικού ρεύματος που εξέφραζε την εναντίωση στην απολυταρχία, την αυθαιρεσία και την καταπίεση κάθε εξουσίας, είτε πολιτικής είτε θρησκευτικής. Σε οικονομικό επίπεδο, ο φιλελευθερισμός στο πλαίσιο του Διαφωτισμού, εξέφρασε την ανάπτυξη της ελεύθερης αγοράς και του καπιταλισμού, γεγονός που σημαίνει ότι αναπτύχθηκε σε βάρος των αξιώσεων των λαϊκών στρωμάτων (Βανδώρος, 2015).

Οι βασικές αρχές με τις οποίες συνδέεται ο φιλελευθερισμός είναι ο ατομικισμός, ο ορθολογισμός, η ατομική ελευθερία και η ανεκτικότητα, ενώ στον οικονομικό τομέα στηρίζεται στην εναντίωση στα μονοπώλια και στην κρατική παρέμβαση, στη στήριξη του ελεύθερου εμπορίου, της ελεύθερης αγοράς και της ατομικής ιδιοκτησίας. Ο ρόλος του κράτους πρέπει να είναι περιορισμένος και οι στόχοι σαφείς και αυστηρά προσδιορισμένοι, ενώ δεν θα πρέπει να παρεκκλίνει από αυτούς. Γενικά, το κράτος κατά την φιλελεύθερη ιδεολογία, αποτελεί ένα αναγκαίο κακό, το οποίο πρέπει να έχει καθορισμένα όρια, καθώς θα πρέπει να υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας (Βανδώρος, 2015).

Ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο εμφανίστηκε από τη δεκαετία του 1970 και στην πορεία γενικεύτηκε και αποτέλεσε για πολλές δεκαετίες μία πρακτική και πολιτική που ασκήθηκε σε πολλές χώρες. Οι σημαντικότεροι θεωρητικοί εκφραστές του ήταν οι Milton Friedman και Friedrich Hayek, ενώ αυτοί που τον εφάρμοσαν και επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό τη διάδοσή του ήταν η Μάργκαρετ Θάτσερ στην Αγγλία (1979-1990), ο Ρόναλντ Ρέιγκαν στις Η.Π.Α. (1980-1988), πολλά φασιστικά καθεστώτα όπως αυτό του Πινοσέτ στη Χιλή που επιβλήθηκε με το πραξικόπημα του 1973, οι ρωσικές κυβερνήσεις της δεκαετίας του 1990 και το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας (Βανδώρος, 2015; Κοτζιάς, 2007; Harvey, 2007). Στην ουσία, δεν πρόκειται για μία εντελή πολιτική ιδεολογία, αλλά κυρίως για μία θεωρία οικονομικής πολιτικής (Harvey, 2007).

Η έννοια του νεοφιλελευθερισμού έχει προσλάβει αρνητικό χαρακτήρα, καθώς η εφαρμογή του συνδέεται με καταστάσεις που είναι άδικες κοινωνικά και οικονομικά. Μάλιστα, σήμερα έχει επικρατήσει να καλείται νεοφιλελευθερισμός η συνολικά επικρατούσα συνθήκη που επηρεάζεται από ένα ηγεμονικό δόγμα που κυριαρχεί στις αντιλήψεις και τις πρακτικές της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής. Κύριοι στόχοι του νεοφιλελευθερισμού είναι η μείωση του κράτους και ο μετασχηματισμός του. Η μείωση του κράτους επιδιώκεται με ιδιωτικοποιήσεις, περιορισμό των δημόσιων δαπανών και του κρατικού προσωπικού. Σύμφωνα με τον Friedman (2014), η εμβέλεια του κράτους και της κυβέρνησης θα πρέπει να περιορίζεται στην προστασία της ελευθερίας, του νόμου και της τάξης, καθώς και στην επιβολή της ισχύος των ιδιωτικών συμφωνιών και την ενθάρρυνση των ανταγωνιστικών αγορών. Ο μετασχηματισμός του κράτους αναφέρεται στο ρόλο του ως επόπτη και ρυθμιστή, καθώς και στον προσιδιασμό του με ιδιωτική εταιρία, στην οποία οι πολίτες έχουν το ρόλο του καταναλωτή (Βανδώρος, 2014).

Ο νεοφιλελευθερισμός έχει κατά καιρούς εφαρμοστεί με διάφορους τρόπους και εμφανίζει συχνά πολλές διαφοροποιήσεις. Παρόλα αυτά, στηρίζεται σε ένα κύριο ιδεολογικό σώμα. Σύμφωνα με αυτό, το κράτος θεωρείται υπερβολικά σπάταλο και αναποτελεσματικό και, για το λόγο αυτό, θα πρέπει να γίνεται περιστολή των δημοσίων δαπανών, οι οποίες στερούν πόρους από την υγιή επιχειρηματικότητα και υπονομεύουν την οικονομική ανάπτυξη. Μάλιστα εκφράζεται εναντίωση στην επέκταση του κοινωνικού κράτους, καθώς αυτό λειτουργεί πατερναλιστικά, αφού κάνει τους πολίτες να στηρίζονται στις κρατικές παροχές και υπηρεσίες. Με άλλα λόγια, ο νεοφιλελευθερισμός ασκεί κριτική στο κοινωνικό κράτος και δίνει έμφαση στην ατομική οικονομική ελευθερία και στην πρωτοκαθεδρία των

ελεύθερων αγορών (Βανδώρος, 2015). Επίσης, αντιμετωπίζει τον άνθρωπο σαν ένα ον άκρως ορθολογικό, χωρίς συναισθηματισμούς, δεσμεύσεις, αξίες και αρχές, ο οποίος κάνει τις επιλογές του σύμφωνα με τη λογική και είναι ελεύθερο μέσα στην επιβεβλημένη κατάσταση της κυριαρχίας της αγοράς (Κοτζιάς, 2007).

3.2 Νεοφιλελευθερισμός & Κοινωνία

Ο νεοφιλελευθερισμός είναι μία θεωρία πολιτικών και οικονομικών μεθόδων που υποστηρίζει ότι η ευημερία των ανθρώπων είναι δυνατόν να παραχθεί καλύτερα μέσα από την αποδέσμευση των ατομικών επιχειρηματικών ελευθεριών και ικανοτήτων, μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από ισχυρά ατομικά και ιδιοκτησιακά δικαιώματα, ελεύθερες αγορές και ελεύθερο εμπόριο. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το κράτος έχει ορισμένα καθήκοντα, όμως δεν πρέπει να επιχειρεί και η παρέμβασή του στην αγορά θα πρέπει να είναι ελάχιστη.

Οι πολιτικές του νεοφιλελευθερισμού, όπως προαναφέρθηκε, εφαρμόζονται από την δεκαετία του 1970, ενώ από τότε και μετά επικρατούν σε όλο και περισσότερα κράτη (Harvey, 2007). Ωστόσο, μετά την τελευταία περίοδο της οικονομικής κρίσης, ο νεοφιλελευθερισμός αρχίζει και χάνει πολλούς υποστηρικτές, καθώς θεωρείται ότι δεν κατάφερε να πετύχει τους στόχους του. Πάντως, στη ελληνική πραγματικότητα ακόμη τα νεοφιλελεύθερα δόγματα εξακολουθούν να θεωρούνται υποχρεωτικοί μονόδρομοι για την πολιτική και την οικονομία (Κοτζιάς, 2007).

Η φιλοσοφία του νεοφιλελευθερισμού είναι ότι η λειτουργία των αγορών με βάση τα κέρδη μπορεί να δημιουργήσει οικονομική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα όμως, όταν ο οδηγός στην εφαρμογή πολιτικών είναι το κέρδος, η κατάσταση αυτή είναι αδύνατον να μην προκαλέσει κοινωνικές ανισότητες (Κοτζιάς, 2007). Οι κοινωνικές ανισότητες είναι εμφανείς ως επιπτώσεις του νεοφιλελευθερισμού σήμερα, ενώ η οικονομική ανάπτυξη την οποία οι υποστηρικτές του ευαγγελίζονταν αμφισβητείται, όπως έδειξε το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης.

Οι επιπτώσεις του νεοφιλελευθερισμού είναι πολλές και αγγίζουν τον κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό τομέα. Από τότε που οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές επικράτησαν στην παγκόσμια οικονομική και πολιτική σκηνή, παρατηρήθηκε μία τάση απορρύθμισης, άκρατης ιδιωτικοποίησης και απόσυρσης του κράτους από πολλούς τομείς της κρατικής

πρόνοιας, ενώ ακόμα κυριάρχησε η εμπορευματοποίηση των πάντων. Άλλωστε, στους περισσότερους καίριους τομείς της κοινωνίας, όπως στην εκπαίδευση, στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, στις εταιρικές διοικήσεις, στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, στους κοινωνικούς θεσμούς και στα διεθνή ιδρύματα που ρυθμίζουν παγκοσμίως τα χρηματοοικονομικά και το εμπόριο, αυτοί που κατέχουν τις σημαντικότερες θέσεις είναι οι υπέρμαχοι του νεοφιλελευθερισμού (Harvey, 2007). Η επιβολή του νεοφιλελευθερισμού και των ιδιωτικοποιήσεων διευκολύνεται μάλιστα σε περιόδους που ακολουθούν μεγάλες κρίσεις, καθώς τότε είναι πιο εύκολο, μέσα σε ένα κλίμα «σοκ» να γίνουν μεταρρυθμίσεις οι οποίες έπειτα θα μονιμοποιηθούν (Klein, 2007).

Η διαδικασία της νεοφιλελευθεροποίησης επηρέασε ολόκληρη την κοινωνία, επιφέροντας σε αυτή μία «δημιουργική καταστροφή» και μεταβάλλοντας τον τρόπο θέασης των πραγμάτων. Έτσι, καταργήθηκαν τα προϋπάρχοντα θεσμικά πλαίσια και οι εξουσίες, ενώ προκλήθηκε ριζική μεταβολή στον καταμερισμό της εργασίας, στις κοινωνικές σχέσεις, στα ατομικά δικαιώματα, στα μέτρα κοινωνικής πρόνοιας, στα τεχνολογικά επιτεύγματα, στους τρόπους ζωής και σκέψης, στις αναπαραγωγικές δραστηριότητες, στη σχέση με τη γη και στις συναισθηματικές συνθήκες (Harvey, 2007). Με λίγα λόγια, μιλάμε για μία νεοφιλελευθεροποίηση των πάντων, που άγγιξε το σύνολο της ζωής και της κοινωνίας.

Η μεταφορά όλης της ευθύνης για την ευημερία από τα άτομα στο κράτος, την οποία υποστηρίζουν και προωθούν οι οπαδοί του νεοφιλελευθερισμού είχε καταστροφικές επιπτώσεις μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού μίας χώρας ή μίας κοινωνίας. Το κράτος αποσύρεται από την κοινωνική πρόνοια και ελαχιστοποιεί το ρόλο του στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και των κοινωνικών υπηρεσιών. Με την ελαχιστοποίηση αυτή του ρόλου του, το κράτος αφήνει όλο και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού εκτεθειμένα στη φτώχεια. Μάλιστα, η αντίληψη ότι τα άτομα είναι υπεύθυνα για την ευημερία τους οδηγεί στην επίρριψη των ευθυνών για τη φτώχεια στα θύματα αυτής, τα οποία θα πρέπει να λειτουργήσουν μόνα τους για να ευημερήσουν (Harvey, 2007). Έτσι, μεγάλο μέρος της κοινωνίας και ιδιαίτερα οι ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες μένουν απροστάτευτοι απέναντι στη φτώχεια, μέσα σε ένα κλίμα κατεδάφισης του κοινωνικού κράτους και της κοινωνικής πρόνοιας και κυριαρχίας του κέρδους και της ασύδοτης επιχειρηματικότητας με βάση αυτό.

3.3 Νεοφιλελευθερισμός & σύγχρονη, ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα

Η εκπαίδευση είναι ένας από τους τομείς που επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από την εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών παγκοσμίως. Και αυτό δεν συντελέστηκε ούτε τώρα ούτε ξαφνικά. Στον σχετικό με τα εκπαιδευτικά ζητήματα δημόσιο λόγο των τελευταίων 30 ετών κυριαρχούν οι ιδέες διεθνών και υπερεθνικών οργανισμών (ΟΟΣΑ, ΕΕ, Παγκόσμια Τράπεζα) οι οποίες διαπνέονται από μια σειρά δημοφιλών «ηχηρών λέξεων» όπως δεξιότητες, ευελιξία, αξιολόγηση, πιστοποίηση οι οποίες πλαισιώνονται από λέξεις επιχειρηματικής προέλευσης όπως: παραγωγικότητα, αποτελεσματικότητα, αποδοτικότητα αποδεικνύοντας την έμφασή τους στην οικονομική αξία της εκπαίδευσης (Ζμας, 2007). Η εμπλοκή τέτοιου είδους υπερεθνικών οργανισμών στα εκπαιδευτικά πράγματα έχει οδηγήσει στην παραγωγή επίσημων εκθέσεων και διακηρύξεων κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών με σημαντικότερες εξ αυτών τη Λευκή Βίβλο για την εκπαίδευση (1995), τη στρατηγική της Μπολόνια (1999), τη διακήρυξη της Λισσαβόνας (2000) αλλά και ευρωπαϊκά επίσημα προγράμματα όπως το «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020». Κοινή συνισταμένη όλων αυτών αποτελεί η προώθηση των αξιών της αγοράς στη δημόσια εκπαιδευτική σφαίρα (Γουβιάς & Θεριανός, 2014, Κεφ. Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτικά συστήματα. Ο ρόλος του εθνικού κράτους και των υπερεθνικών οργανισμών).

Οι Γρόλλιος, Λιάμπας και Παυλίδης (2014) υποστηρίζουν ότι η νεοφιλελεύθερη στροφή στα ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα δεν είναι φαινόμενο αποκλειστικά της τωρινής οικονομικής κρίσης και των μνημονίων αλλά έχει αρχίσει να συντελείται από τη δεκαετία του 1980, συνεχιζόμενη ακατάπαυστα από όλες τις κυβερνήσεις έως και σήμερα, με αποτέλεσμα η δημόσια εκπαίδευση, η οποία άλλοτε αποτελούσε όχι μόνο αίτημα, αλλά και κατοχυρωμένο δικαίωμα και κοινωνικό αγαθό, πλέον να αμφισβητείται περισσότερο από ποτέ, καθώς ο σημερινός ρόλος του κράτους μειώνεται και οι παροχές του ελαχιστοποιούνται.

Οι νεοφιλελεύθερες εκπαιδευτικές πολιτικές έχουν σοβαρές επιπτώσεις στο χώρο τον οποίο εξετάζουμε, δηλαδή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και, πιο συγκεκριμένα, στο δημόσιο δημοτικό σχολείο. Αξίζει να σημειωθεί, πως στο πλαίσιο του «εξορθολογισμού» του δημόσιου σχολικού δικτύου που επικαλείται και ως φαίνεται, επιτάσσει η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, από το έτος 2001 έως και το 2013 καταγράφηκε συνολική μείωση των σχολικών μονάδων κατά 22,9 %, μείωση που αντιστοιχεί σε 1396 Δημοτικά σχολεία (από 6094 σχολικές μονάδες το 2001 σε 4698 το έτος 2013). Αντιθέτως, ο μαθητικός

πληθυσμός στα Δημοτικά σχολεία για την ίδια χρονική περίοδο εμφανίζει συνολική ελαφριά μείωση μόλις κατά 1,5 %, η οποία σαφώς και δεν μπορεί να δικαιολογήσει το κλείσιμο χιλιάδων σχολείων (ΚΑΝΕΠ – ΓΣΕΕ, 2015).

Η χαρακτηριστικότερη και πιο πρόσφατη επέλαση των νεοφιλελεύθερων ιδεών στη δημόσια ελληνική εκπαίδευση αποτέλεσε η αναλυτική έκθεση του Ο.Ο.Σ.Α. (2011) με προτάσεις «βελτίωσης» της εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ελλάδα και για τις τρεις βαθμίδες εκπαίδευσης, η οποία μάλιστα επικαιροποιήθηκε από την κυβέρνηση ΣΥ.ΡΙΖ.Α. – ΑΝ.ΕΛ. στο πλαίσιο της υπογραφής μέτρων για τη δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας στις απαιτήσεις της τρόικας και των δανειστών. Οι αναφορές περί «εξορθολογισμού» του σχολικού δικτύου, «μη αποδοτικού δικτύου μικρών σχολείων, μικρού αριθμού μαθητών ανά εκπαιδευτικό και ολιγομελών τμημάτων» καθώς και για «αξιολόγηση και αποτίμηση» του εκπαιδευτικού έργου με στόχο την «αξιολόγηση για τη βελτίωση της επίδοσης και αποδοτικότητας της σχολικής μονάδας και του εκπαιδευτικού συστήματος» τονίζονται ξανά και ξανά διαβάζοντας το κείμενο της εν λόγω έκθεσης. Τονίζεται μάλιστα πως για να είναι βιώσιμο και αποτελεσματικό το ελληνικό σχολικό δίκτυο θα πρέπει να ενταθούν οι συγχωνεύσεις δημοτικών σχολείων, να αυξηθούν σε αριθμό οι μαθητές και μαθήτριες ανά τμήμα, οι εκπαιδευτικοί να εργάζονται περισσότερες ώρες και σαφώς να ενταθούν οι μηχανισμοί ελέγχου κι αξιολόγησης των εκπαιδευτικών (Ο.Ο.Σ.Α., 2011).

Υπό αυτό το καθεστώς και μέσα σε αυτό το πλαίσιο καλείται το δημόσιο σχολείο κι όσοι το απαρτίζουν, από τους εκπαιδευτικούς έως τα παιδιά και τους γονείς τους, να επιβιώσουν. Μέσα σε αυτή την πραγματικότητα όμως, οι σχολικές μονάδες υποχρηματοδοτούνται με αποτέλεσμα να υπάρχουν δυσκολίες όσον αφορά την κάλυψη των απαραίτητων δαπανών που θα βοηθούσαν στη σωστή λειτουργία τους. Τα σχολεία λειτουργούν συχνά χωρίς τα απαραίτητα υλικοτεχνικά μέσα, ενώ έτσι δυσχεραίνεται και η διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ακόμα όμως και όταν πρόκειται για έξοδα τα οποία πρέπει να καλυφθούν απαραίτητως, συχνά αυτοί που τα επωμίζονται είναι οι άμεσα εμπλεκόμενοι φορείς, όπως οι εκπαιδευτικοί ή οι γονείς των μαθητών. Μάλιστα, η γενίκευση της κατάστασης αυτής έχει καταστήσει το δημόσιο και δωρεάν δημοτικό σχολείο ένα αγαθό το οποίο τείνει να καταργηθεί.

Όπως προαναφέρθηκε, η εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών έχει επιφέρει πολλές αλλαγές, μία από τις οποίες είναι η αλλαγή στις εργασιακές σχέσεις και τα εργασιακά δικαιώματα. Ο σύγχρονος εργαζόμενος εκπαιδευτικός έχει να αντιμετωπίσει μία

πραγματικότητα όπου επικρατούν ο ανταγωνισμός, οι ευέλικτες συνθήκες εργασίας, οι βραχυπρόθεσμες συμβάσεις, η εργασιακή ανασφάλεια, η ανύπαρκτη κοινωνική προστασία και η εργασία σε βαθμό πλήρους εξάντλησης (Harvey, 2007 . Γρόλλιος, 2014). Η κατάσταση αυτή δεν είναι δυνατό να αφήσει ανεπηρέαστους και τους εργαζόμενους του δημόσιου τομέα, καθώς η συρρίκνωση του κράτους και οι περικοπές των δαπανών τους επηρεάζουν άμεσα.

Οι δάσκαλοι του δημοτικού σχολείου είναι ένας κλάδος δημόσιων λειτουργών ο οποίος επηρεάζεται σημαντικά από την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων εκπαιδευτικών πολιτικών κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας. Πέρα από την υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων που επηρεάζει σημαντικά το εκπαιδευτικό τους έργο, καθώς και τη διάθεσή τους, οι συνεχείς μισθολογικές μειώσεις τα τελευταία χρόνια επιβαρύνουν τους εκπαιδευτικούς. Με τον νόμο 4024/2011 «Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενιαίο μισθολόγιο - βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015», αποφασίσθηκαν ριζικές αλλαγές στο μισθολόγιο των δημοσίων υπαλλήλων, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών. Οι αλλαγές αυτές περιλαμβάνουν σύνδεση του μισθού των εκπαιδευτικών με την αξιολόγηση και τα τυπικά τους προσόντα, μειώσεις των μισθών του μεγαλύτερου μέρους των εκπαιδευτικών συμπεριλαμβανομένων και των αναπληρωτών και αυξήσεις μισθών για στελέχη της εκπαίδευσης ψηλά στην εκπαιδευτική ιεραρχία (ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ., 2016). Η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης και η αδιοριστία των νεοεισερχομένων στον κλάδο επηρεάζει τη διάθεσή τους και τη στάση τους απέναντι στο επάγγελμα, καθώς αισθάνονται αδικία και ανασφάλεια για το μέλλον. Ο συρρικνωμένος ρόλος του κράτους και η απουσία της στήριξης της πολιτείας έχει αρνητικό αντίκτυπο στην εργασιακή τους πραγματικότητα και, κατ' επέκταση, στην ίδια την εκπαίδευση.

B' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΣΚΟΠΟΣ- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Η κύρια κατεύθυνση και πρόθεση κάθε έρευνας που πραγματοποιείται σηματοδοτούνται με τη δήλωση του σκοπού και των επιμέρους στόχων της έρευνας, πάνω στους οποίους στηρίζονται τα ερευνητικά ερωτήματα ή οι ερευνητικές υποθέσεις, που εστιάζουν σε συγκεκριμένους τομείς και επιδιώκεται η απάντησή τους (Creswell, 2008). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τις επιπτώσεις που έχει η εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων εκπαιδευτικών πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα της σύγχρονης οικονομικής κρίσης.

Γύρω από το γενικό σκοπό της έρευνας, διατυπώνονται οι επιμέρους στόχοι της, οι οποίοι συνδέονται με αυτόν και αφορούν πιο συγκεκριμένα θέματα που αφορούν στην εργασιακή πραγματικότητα των εκπαιδευτικών σήμερα, κατά την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση των αλλαγών στη χρηματοδότηση του σημερινού δημόσιου δημοτικού σχολείου, στις επιπτώσεις τους και στον τρόπο με τον οποίον αυτά επηρεάζουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Επίσης, εξετάζει τις μισθολογικές αλλαγές που εφαρμόζονται και τον αντίκτυπό τους στο παιδαγωγικό έργο των δασκάλων, καθώς και την παραγωγικότητα των δασκάλων σήμερα που αυξάνονται τα όρια συνταξιοδότησης. Επιπλέον, διερευνά το καθεστώς εργασίας των αναπληρωτών δασκάλων και τη στάση τους όσον αφορά το επαγγελματικό τους μέλλον. Τέλος, εξετάζει το βαθμό στον οποίον ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου σήμερα ανταποκρίνεται στο ρόλο του και το βαθμό κατά τον οποίον οι πρόσφατες αλλαγές σε αυτό επηρεάζουν την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου.

Έχοντας διατυπώσει τους επιμέρους στόχους της έρευνας, είναι ανάγκη να διατυπωθούν με σαφήνεια και ακρίβεια τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία θα πρέπει να απαντηθούν κατά την εκπόνησή της και κατά την ανάλυση των δεδομένων. Τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία στοχεύουμε να απαντήσουμε είναι τα εξής:

1. Πώς επηρεάζουν την καθημερινή λειτουργία του σχολείου και την εκπαιδευτική διαδικασία οι πρόσφατες αλλαγές στη χρηματοδότηση του δημόσιου σχολείου;

2. Ποιον αντίκτυπο έχουν οι μισθολογικές μειώσεις των δασκάλων στο εκπαιδευτικό τους έργο και στην αίσθηση ικανοποίησής τους;
3. Μπορούν οι δάσκαλοι να παραμένουν παραγωγικοί ως το τέλος της σταδιοδρομίας τους σήμερα, που αυξάνονται τα όρια συνταξιοδότησης;
4. Ποιες επιπτώσεις έχει η αδιοριστία των αναπληρωτών δασκάλων στη στάση τους απέναντι στο επαγγελματικό τους μέλλον;
5. Κατά πόσον ανταποκρίνεται στο ρόλο του το ολοήμερο δημοτικό σχολείο και κατά πόσον οι πρόσφατες αλλαγές σε αυτό επηρεάζουν την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας;

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Ερευνητική μέθοδος

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μελέτη περίπτωσης η οποία εξετάζει τις απόψεις των δασκάλων σε δημόσια δημοτικά σχολεία του Νομού Τρικάλων, και πιο συγκεκριμένα, τριών δήμων του νομού, του Δήμου Καλαμπάκας, του Δήμου Τρικκαίων και του Δήμου Πύλης. Η μελέτη περίπτωσης επιλέγεται όταν το ενδιαφέρον είναι επικεντρωμένο σε μία συγκεκριμένη κατάσταση. Η περίπτωση είναι σκόπιμη, με χωροχρονικά όρια και δική της ταυτότητα, ενώ συνήθως αναφέρεται σε ανθρώπους, ομάδες, προγράμματα, εκπαιδευτικά ιδρύματα και φορείς (Robson, 2007). Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε το συγκεκριμένο είδος εκπαιδευτικής έρευνας έχουν να κάνουν με την καταλληλότητά του για την όσο το δυνατόν πληρέστερη ικανοποίηση των σκοπών και στόχων της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας. Και η εν λόγω «καταλληλότητα» δεν μπορεί παρά να κριθεί βάσει των πλεονεκτημάτων που εντοπίζονται στις «μελέτες περίπτωσης» ως ερευνητικά είδη. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι μελέτες περίπτωσης είναι ρεαλιστικές, εκκινούν από μια συγκεκριμένη κατάσταση αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητά της, τις ασυμφωνίες και τις συγκρούσεις που ενδεχομένως να ενυπάρχουν σε αυτή και επιτρέπουν στον ερευνητή να καταγράψει λεπτομέρειες οδηγώντας τον στην παραγωγή πλούσιου, περιγραφικού ερευνητικού υλικού το οποίο μπορεί να είναι εύκολα προσβάσιμο και κατανοητό από ανθρώπους εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας. Το εν λόγω υλικό είναι αδύνατο να γενικευθεί, αλλά πολλές φορές οι μελέτες περίπτωσης επιτρέπουν γενικεύσεις από μια περίπτωση σε παρόμοιου τύπου

περιστάσεις πράγμα που ενισχύει την επιστημονική τους αξία (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Στη συγκεκριμένη έρευνα την περίπτωση αποτελούν οι δάσκαλοι δημόσιων δημοτικών σχολείων των τριών παραπάνω δήμων του Νομού Τρικάλων.

Η ερευνητική μεθοδολογία την οποία επιλέξαμε για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης βασίζεται στις οντολογικές και επιστημολογικές παραδοχές του ποιοτικού επιστημονικού παραδείγματος. Βάσει αυτών, και εν αντιθέσει με τις αρχές που διέπουν τις ποσοτικού τύπου έρευνες, ο άνθρωπος είναι αυτός που διαμορφώνει και ανακατασκευάζει συνεχώς την κοινωνική του πραγματικότητα και η γνώση οικοδομείται και νοηματοδοτείται μέσα και από τα ίδια τα δρώντα υποκείμενα και τις μεταξύ τους σχέσεις στα εκάστοτε κοινωνικά περιβάλλοντα όπου δραστηριοποιούνται (Cohen et al., 2007). Ως εκ τούτου, όταν ένας ερευνητής εκπονεί ποιοτική έρευνα, αυτό σημαίνει ότι στηρίζεται στις απόψεις των συμμετεχόντων όπως εκείνοι τις εκθέτουν, καθώς και στην παρατήρηση της συμπεριφοράς τους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από γενικά ερωτήματα με μεγάλο εύρος που θέτει στους συμμετέχοντες, ενώ τα δεδομένα που συλλέγει δεν είναι αριθμητικά, αλλά συνήθως λεκτικά, καθώς αποτελούνται από προφορικό ή γραπτό λόγο (Creswell, 2008). Σκοπός της ποιοτικής έρευνας είναι η λεπτομερής ανάλυση του συλλεγόμενου υλικού, ώστε να ανακαλυφθεί το υποκειμενικό νόημα του και να κατανοηθεί καθένας από τους συμμετέχοντες ξεχωριστά (Ντάβου, 2007).

Στην παρούσα έρευνα θεωρήσαμε ότι η ποιοτική έρευνα είναι η καταλληλότερη μέθοδος, καθώς πρέπει να κατανοηθούν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων και να αντληθούν στοιχεία μέσα από αυτές όσον αφορά τις επιπτώσεις του νεοφιλελευθερισμού στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Σκοπός μας δεν είναι να συλλέξουμε μετρήσιμα δεδομένα, αλλά να κατανοήσουμε τις επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων εκπαιδευτικών πολιτικών στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα και, πιο συγκεκριμένα, στο χώρο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

2.2 Δείγμα της έρευνας

Στην παρούσα μελέτη ως μέθοδος δειγματοληψίας επιλέχθηκε το δείγμα μη πιθανοτήτων ή δείγμα σκοπιμότητας βάσει των αρχών του οποίου κάποια μέλη του πληθυσμού περιλαμβάνονται οπωσδήποτε στο δείγμα ενώ κάποια άλλα σκοπίμως

αποκλείονται, με σκοπό να εξυπηρετηθούν πληρέστερα οι σκοποί και στόχοι της εκάστοτε ερευνητικής προσπάθειας (Cohen et al., 2007). Έτσι, το δείγμα της έρευνάς μας αποτελείται από 20 άτομα, εκπαιδευτικούς σε δημόσια δημοτικά σχολεία του Νομού Τρικάλων και, πιο συγκεκριμένα τριών δήμων του Νομού, του Δήμου Καλαμπάκας, του Δήμου Τρικκαίων και του Δήμου Πύλης. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί ανήκουν σε τρεις κατηγορίες, πρόκειται δηλαδή για 8 μόνιμους- ες δασκάλους- ες, 9 διευθυντές- τριες και 3 αναπληρωτές- τριες δασκάλους- ες της Παράλληλης Στήριξης¹. Από το σύνολο του δείγματος, οι 8 είναι γυναίκες εκπαιδευτικοί και οι 12 άνδρες. Οι ηλικίες των συμμετεχόντων στην έρευνα κυμαίνονται από 27 έως 57 ετών, με μικρότερης ηλικίας τους/ τις αναπληρωτές- τριες και μεγαλύτερης ηλικίας τους/ τις διευθυντές- τριες.

Κατά την ερευνητική διαδικασία θα αναζητηθούν οι επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα της σύγχρονης οικονομικής κρίσης, όπως αυτές αναδεικνύονται μέσα από τις απόψεις και τη στάση των δασκάλων αυτών. Έτσι, βασική προϋπόθεση για την επιλογή του δείγματος της έρευνας αποτέλεσε το γεγονός ότι αυτό θα πρέπει να αποτελείται από δασκάλους στο δημόσιο ελληνικό δημοτικό σχολείο οι οποίοι είναι ενεργοί κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, δηλαδή από το 2009 και έπειτα.

2.3 Χρονοδιάγραμμα

Η έρευνα διεξήχθη κατά το έτος 2017 και, πιο συγκεκριμένα, κατά το τέλος και μετά το τέλος της σχολικής χρονιάς 2016-2017. Οι συνεντεύξεις στους 20 συμμετέχοντες πραγματοποιήθηκαν μέσα σε διάρκεια δύο μηνών και, πιο συγκεκριμένα, από τα μέσα Μαΐου έως τα μέσα Ιουλίου 2017. Οι συνεντεύξεις ήταν προφορικές και έγιναν πρόσωπο με πρόσωπο, ενώ οι 9 από αυτές πραγματοποιήθηκαν στα σχολεία και οι υπόλοιπες 11 στις οικίες των εκπαιδευτικών, εφόσον η σχολική χρονιά είχε τελειώσει.

Οι συνεντεύξεις των συμμετεχόντων στην έρευνα ηχογραφήθηκαν σε κινητό τηλέφωνο και απομαγνητοφωνήθηκαν κατά το δεύτερο μισό του Ιουλίου 2017, ενώ αμέσως μετά πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση και η ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων. Κατά την ίδια περίπου περίοδο με τη διεξαγωγή της έρευνας, δηλαδή στο πρώτο μισό του έτους 2017

---

¹Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στα δημόσια δημοτικά σχολεία του Νομού Τρικάλων απασχολούνται μόνο 4 αναπληρωτές εκπαιδευτικοί, οι οποίοι ασχολούνται με την παράλληλη στήριξη και δεν διδάσκουν σε δική τους τάξη.

ολοκληρώθηκε και η βιβλιογραφική ανασκόπηση, καθώς και η εκπόνηση του θεωρητικού μέρους.

2.4 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Το εργαλείο το οποίο επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας μας είναι η συνέντευξη, ένα εργαλείο το οποίο συντελεί στη συγκέντρωση δεδομένων τα οποία προέρχονται μέσα από τις απαντήσεις όσων συμμετέχουν στην έρευνα. Τα είδη της συνέντευξης είναι τρία, η ελεύθερη, η ημιδομημένη και η δομημένη. Η ελεύθερη συνέντευξη είναι κατάλληλη για τη συλλογή δεδομένων μέσα από τα συναισθήματα και τα κίνητρα των συμμετεχόντων, γιατί τους δίνει τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης, χωρίς να τους κατευθύνει. Η δομημένη συνέντευξη διαθέτει ερωτηματολόγιο με σαφώς προσδιορισμένα ερωτήματα, μέσα από τα οποία καταγράφει απόψεις και στάσεις των συμμετεχόντων (Χρηστάκης, 2010).

Για τη συλλογή των δεδομένων της συγκεκριμένης έρευνας προτιμήθηκε να χρησιμοποιηθεί η ημιδομημένη συνέντευξη, με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Η ημιδομημένη συνέντευξη διαθέτει πολλά πλεονεκτήματα, καθώς είναι ιδιαίτερα ευέλικτη, ενώ ταυτόχρονα ακολουθεί συγκεκριμένη πορεία συζήτησης. Μέσα από αυτή, οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν σε θέση να εκθέσουν τις απόψεις και τις εμπειρίες τους πάνω σε συγκεκριμένα θέματα τα οποία μας ενδιαφέρει να απαντηθούν, ωστόσο είχαν την ευκαιρία να εκφραστούν πιο ελεύθερα από ότι θα συνέβαινε με ένα ερωτηματολόγιο το οποίο θα τους δέσμευε με αυστηρά καθορισμένες ερωτήσεις. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ο αυθορμητισμός και η αμεσότητα των απαντήσεων των συμμετεχόντων. Η εκκίνηση της συνέντευξης αποτελεί μία γενική διατύπωση του θέματος, ενώ στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ο οδηγός της συνέντευξης, ο οποίος είναι μία κατάσταση με τα θέματα τα οποία θα πρέπει να συζητηθούν και προετοιμάζεται εκ των προτέρων (Χρηστάκης, 2010).

Ο οδηγός της συνέντευξης αποτελείται από γενικά, αναφύοντα ερωτήματα μέσα από τα οποία οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να διατυπώσουν τις απόψεις τους. Τα δεδομένα τα οποία συγκεντρώνονται μέσα από τη διαδικασία αυτή είναι λεκτικά και, γι' αυτό απαιτείται η θεματική ανάλυση περιεχομένου, η οποία περιλαμβάνει περιγραφή και ανάλυση των επιμέρους θεμάτων που τίγονται στη συνέντευξη. Τα δεδομένα που συγκεντρώνονται

ερμηνεύονται με συγκεκριμένο τρόπο και έτσι αναδεικνύεται η σημασία τους και προκύπτουν τα αντίστοιχα συμπεράσματα (Creswell, 2008).

Ο οδηγός συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε αποτελείται από 10 ερωτήματα τα οποία τέθηκαν σε όλους τους συμμετέχοντες και παρατίθεται παρακάτω:

Οδηγός Συνέντευξης

1. Παρατηρείτε διαφοροποιήσεις από το παρελθόν σε σχέση με τη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, και αν ναι, πώς το εξηγείτε;
2. Πώς αντιλαμβάνεστε από τη θέση σας τις επιπτώσεις των εν λόγω αλλαγών στη χρηματοδότηση (αν υπήρξαν), στην καθημερινή λειτουργία του σχολείου (λειτουργικά και υλικοτεχνικά έξοδα);
3. Πιστεύετε ότι το ζήτημα της χρηματοδότησης ενός σχολείου επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία, και αν ναι, με ποιους τρόπους;
4. Θεωρείτε πως οι μισθολογικές μειώσεις των δασκάλων (όπου υπήρξαν) έχουν αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο;
5. Πώς έχουν επηρεάσει τη διάθεση / στάση σας ως προς το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και κατά πόσο ο/η σημερινός/ή δάσκαλος/α μπορεί να αισθάνεται ικανοποιημένος/η;
6. Δεδομένης της αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης, πιστεύετε πως οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παραμένουν ουσιαστικά παραγωγικοί ως το τέλος της καριέρας τους; Ποια η προσωπική σας αίσθηση;
7. Πώς κρίνετε το καθεστώς εργασίας των νεοεισερχόμενων εκπαιδευτικών (αναπληρωτών) στα χρόνια της οικονομικής κρίσης;
8. Πώς πιστεύετε ότι η συγκεκριμένη πραγματικότητα (αδιοριστία) επηρεάζει τη διάθεση / στάση τους ως προς το επαγγελματικό τους μέλλον;
9. Πώς κρίνετε τη λειτουργία του θεσμού του ολοήμερου σχολείου υπό τη συγκεκριμένη οικονομική συγκυρία; Θεωρείτε πως ο εν λόγω θεσμός ανταποκρίνεται ουσιαστικά στον ρόλο του;
10. Θεωρείτε πως οι πρόσφατες αλλαγές στον συγκεκριμένο θεσμό (π.χ. η κατάργηση του / της υπεύθυνου / ης εκπαιδευτικού ολοήμερου) επηρεάζουν την ποιότητα του παρεχόμενου παιδαγωγικού και εκπαιδευτικού έργου; Αν ναι, για ποιους λόγους;

2.5 Αξιοπιστία και εγκυρότητα

Κατά τη διαδικασία πραγματοποίησης ποιοτικής έρευνας, σε αντίθεση με την ποσοτική, δεν περιλαμβάνονται μετρήσεις αριθμητικών στοιχείων. Για το λόγο αυτό, η μέθοδος αυτή δεν ακολουθεί τους συμβατούς τρόπους μέτρησης της αξιοπιστίας, η οποία ωστόσο ελέγχεται με άλλους, διαφορετικούς τρόπους. Στις ποιοτικού τύπου μελέτες η έννοια της «εγκυρότητας» αντικαθίσταται με την έννοια της «αυθεντικότητας» ή της «πιστότητας» βάσει των οποίων ο ερευνητής παρουσιάζει τα λόγια, τις προσωπικές εξηγήσεις και τα νοήματα των συμμετεχόντων στην έρευνα. Επιπρόσθετα, η ελαχιστοποίηση της μεροληψίας από μεριάς του ερευνητή όσον αφορά τόσο στην επιλογή του δείγματος και στην ανάπτυξη των ερευνητικών εργαλείων (οδηγός συνέντευξης) αλλά και στην ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων μπορούν να ενισχύσουν την εγκυρότητα και την αξιοπιστία μιας ποιοτικής έρευνας (Cohen et al., 2007).

Τα κριτήρια αξιοπιστίας και εγκυρότητας της παρούσας έρευνας είναι η παρατεταμένη ενασχόληση με το εξεταζόμενο ζήτημα, η εξοικείωση με το περιβάλλον, η εξασφάλιση της εμπιστοσύνης των συμμετεχόντων και ο μεγάλος αριθμός βιβλιογραφικών πηγών που χρησιμοποιήθηκε για τη διαμόρφωση του θεωρητικού πλαισίου. Επίσης, το γεγονός ότι εξασφαλίσαμε συμμετέχοντες από τρεις διαφορετικές ομάδες εκπαιδευτικών, διευθυντές, μόνιμους και αναπληρωτές, μας δίνει την ευκαιρία να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίον αντιλαμβάνονται την κατάσταση από διαφορετικές θέσεις, γεγονός που προσφέρει μεγαλύτερη αξιοπιστία και εγκυρότητα στην έρευνα.

Έχοντας εξασφαλίσει κάποια από τα κυριότερα κριτήρια αξιοπιστίας και εγκυρότητας, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η συγκεκριμένη έρευνα είναι δυνατόν να προσφέρει στην ήδη κεκτημένη γνώση. Επίσης, τα ευρήματα της έρευνας είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι ισχύουν και σε άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις, όπως στους δασκάλους δημόσιων δημοτικών σχολείων άλλων επαρχιακών πόλεων. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να γενικευτούν αυθαίρετα τα ευρήματα της παρούσας έρευνας.

2.6 Περιορισμοί της έρευνας

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθούμε και στους περιορισμούς τους οποίους συναντήσαμε κατά την πραγματοποίηση της έρευνας μας. Ένας από αυτούς αποτέλεσε το γεγονός ότι υπάρχει μικρή συμμετοχή αναπληρωτών –τριών στο δείγμα μας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, όπως ήδη προαναφέρθηκε, οι αναπληρωτές που εργάζονται στο Νομό Τρικάλων είναι μόνο 4. Επίσης, στην έρευνα συμμετείχαν οι 3, επειδή η τέταρτη αναπληρώτρια αντιμετώπιζε πρόβλημα υγείας. Έτσι, δεν έχουμε τόσο ολοκληρωμένη εικόνα για τη συγκεκριμένη υποομάδα, εφόσον οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι είτε μόνιμοι δάσκαλοι- ες είτε διευθυντές- τριες. Επίσης σκοπίμως αποκλείστηκαν από το δείγμα μας δάσκαλοι και δασκάλες ειδικής αγωγής αλλά και εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων που εργάζονται μόνιμα ή ως αναπληρωτές – τριες ή ωρομίσθιοι – ες στην δημόσια πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

2.7 Μέθοδος ανάλυσης πρωτογενών δεδομένων

Για την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων που συνελέγησαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου, η οποία ενδείκνυται για την ποιοτική έρευνα. Η ανάλυση περιεχομένου θεωρείται από τις καλύτερες και τις αποτελεσματικότερες μεθόδους έρευνας στο χώρο των κοινωνικών και των ανθρωπιστικών επιστημών γιατί στοχεύει στην περιγραφή του περιεχομένου των μηνυμάτων του γραπτού και του προφορικού λόγου, με σκοπό την ερμηνεία τους (Τζανή, 2005).

Η ανάλυση περιεχομένου μπορεί να είναι τριών ειδών, λεκτική, φραστική και θεματική ή σημασιολογική. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε το είδος της θεματικής ή σημασιολογικής ανάλυσης, ως καταλληλότερο για την επίτευξη του σκοπού και των επιμέρους στόχων της έρευνας. Η θεματική ανάλυση επικεντρώνεται σε έννοιες, νοήματα ή θέματα τα οποία ανακαλούνται αναφορικά με το αντικείμενο μελέτης. Μέσα από αυτή, συγκεντρώνονται πληροφορίες για το ίδιο το αντικείμενο, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο αυτό γίνεται αντιληπτό από άτομα ή ομάδες ατόμων. Στη συνέχεια, επιλέγονται και οργανώνονται ορθολογικά οι κατηγορίες οι οποίες συμπυκνώνουν την ουσία ενός κειμένου, ενώ το περιεχόμενο διακρίνεται σε ενότητες ανάλυσης (Τζανή, 2005).

Σύμφωνα με τον Howitt (2010) η θεματική ανάλυση αποτελεί πρωταρχικά μια περιγραφική προσέγγιση μη επιδιώκοντας την ανάπτυξη κάποιας θεωρίας και επικεντρώνεται στα κυρίαρχα θέματα τα οποία γίνονται αντιληπτά στα πρωτογενή, ποιοτικά δεδομένα. Ο ίδιος τονίζει πως στη βιβλιογραφία η μεθοδολογία της θεματικής ανάλυσης δεν ορίζεται

επακριβώς και μόλις τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια λεπτομερούς καταγραφής της. Η εν λόγω ασάφεια ως προς την επιστημονικότητά της κάνει πολλούς ερευνητές να επιφυλάσσονται ως προς έρευνες οι οποίες βασίζονται στην εν λόγω μέθοδο ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων. Από την άλλη η παραγόμενη ανάλυση μπορεί εύκολα να γίνει κατανοητή από το ευρύ κοινό πράγμα που συντελεί θετικά στη διασπορά της παραγόμενης επιστημονικής γνώσης.

Στην παρούσα έρευνα, η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων έχει ως εξής: Αρχικά, παρουσιάζονται τα δεδομένα που αντλήθηκαν για την έρευνα μέσα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Τα δεδομένα αυτά παρουσιάζονται με τη σειρά των ερωτήσεων, όπως αυτές υπάρχουν στον οδηγό συνέντευξης. Στη συνέχεια, ακολουθεί η θεματική ανάλυση περιεχομένου, για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή της οποίας τα δεδομένα χωρίζονται σε θεματικές κατηγορίες. Οι κατηγορίες στις οποίες κατατάχθηκαν τα δεδομένα είναι 5 και βρίσκονται σε απόλυτη αντιστοιχία με τα ερευνητικά ερωτήματα. Πιο συγκεκριμένα, οι θεματικές κατηγορίες με βάση τις οποίες θα επιχειρηθεί η θεματική ανάλυση περιεχομένου είναι οι εξής:

1. Οι επιπτώσεις από τη χαμηλή χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων
2. Οι επιπτώσεις από τη μείωση των μισθών των δασκάλων
3. Οι επιπτώσεις από την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης
4. Το καθεστώς των αναπληρωτών και οι επιπτώσεις του στη διάθεση και τη στάση τους.
5. Ο θεσμός του Ολοήμερου σχολείου και οι επιπτώσεις των πρόσφατων αλλαγών σε αυτόν.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα ευρήματα της έρευνας που πραγματοποιήσαμε, όπως αυτά προκύπτουν μέσα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων οι οποίες δόθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Επίσης, θα παρατίθενται κάθε φορά αυτούσιες ορισμένες απαντήσεις. Η σειρά με την οποία θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα ακολουθεί τη σειρά των ερωτήσεων που τέθηκαν στους εκπαιδευτικούς με βάση τον οδηγό της συνέντευξης.

1. Παρατηρείτε διαφοροποιήσεις από το παρελθόν σε σχέση με τη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, και αν ναι, πώς το εξηγείτε;

Η πρώτη ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν αν παρατηρούν διαφοροποιήσεις από το παρελθόν σε σχέση με τη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων και πώς αυτό εξηγείται. Στο πρώτο σκέλος της ερώτησης, το σύνολο του δείγματος απάντησε θετικά, πράγμα που σημαίνει ότι όλοι οι δάσκαλοι που ερωτήθηκαν παρατηρούν διαφοροποιήσεις και, πιο συγκεκριμένα μειώσεις στη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων σε σχέση με το παρελθόν.

Κάποιοι από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν και στο είδος των διαφοροποιήσεων που παρατηρούν. Πιο συγκεκριμένα, έγινε αναφορά στο γεγονός ότι τα χρήματα των επιχορηγήσεων τα διαχειρίζονται μόνο οι σχολικές επιτροπές, ενώ γίνονται μεγάλες περικοπές σε βασικές ανάγκες της καθημερινής λειτουργίας και συντήρησης των σχολικών μονάδων, όπως η θέρμανση και η γραφική ύλη, και, γενικότερα, σε είδη πρώτης ανάγκης. Επίσης, κάποιοι από τους εκπαιδευτικούς αναφέρθηκαν σε περικοπές άνω του 50 %, σε ελλείψεις και στην αναγκαιότητα να γίνουν αλλαγές στην κατάσταση αυτή, γιατί είναι επικίνδυνη για την παιδεία.

«Ναι, δεν υπάρχει αρκετή γραφική ύλη, δεν υπάρχει αρκετή θέρμανση.»

«Παρατηρώ μεγάλες διαφοροποιήσεις σε σχέση με το παρελθόν. Τα χρηματικά πόσα που λαμβάνουν τα σχολεία είναι πολύ λίγα. Γίνεται οικονομία σε είδη πρώτης ανάγκης (χαρτί τουαλέτας, απορρυπαντικό, φάρμακα, θέρμανση και άλλα).»

«Με την έναρξη της κρίσης άρχισε και η υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων μέσα από ένα γενικότερο πολιτικό σχεδιασμό του υπουργείου παιδείας μείωσης των δαπανών. Το κοινωνικό αγαθό της παιδείας αντί να διαφυλαχθεί περιστέλλεται και περικόπτεται έως και 50%. Επικίνδυνο για το μέλλον του έθνους μας.»

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίον εξηγείται η μείωση της χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων, οι 8 στους 20 ερωτηθέντες αναφέρθηκαν γενικά στην οικονομική κρίση η οποία μαστίζει τη χώρα. Κάποιοι ερωτηθέντες αναφέρθηκαν πιο συγκεκριμένα στην εφαρμογή των μνημονίων, στην περιστολή και τον εξορθολογισμό των δημόσιων δαπανών, στη διαχείριση των χρημάτων από τις σχολικές επιτροπές, στη φειδώ όσον αφορά τη χρήση πόρων για τις σχολικές μονάδες, καθώς και στην κάλυψη άλλων αναγκών. Ακόμη, ένας εκπαιδευτικός απάντησε ότι οι αλλαγές στη χρηματοδότηση οφείλονται στην ανάπτυξη της τεχνολογίας.

«Υπάρχει συνεχής μείωση της οικονομικής επιχορήγησης στα σχολεία και γενικά στην παιδεία, τα τελευταία χρόνια και το είδα από την έναρξη εφαρμογής των «μνημονίων» και μετά.»

«Η χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων σήμερα είναι σαφώς χαμηλότερη αν όχι πενιχρή λόγω χαμηλών επιδοτήσεων / κονδυλίων που οφείλεται στην οικονομική κρίση.»

«Φυσικά παρατηρούνται διαφοροποιήσεις, υποθέτω στα πλαίσια περιστολής και ορθολογισμού όλων των δαπανών που αφορούν το δημόσιο.»

2. Πώς αντιλαμβάνεστε από τη θέση σας τις επιπτώσεις των εν λόγω αλλαγών στη χρηματοδότηση (αν υπήρξαν), στην καθημερινή λειτουργία του σχολείου (λειτουργικά και υλικοτεχνικά έξοδα);

Εφόσον οι εκπαιδευτικοί στο σύνολό τους εντοπίζουν αλλαγές στη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, ερωτήθηκαν πώς αντιλαμβάνονται από τη θέση στην οποία βρίσκονται τις επιπτώσεις των αλλαγών αυτών – εφόσον υπάρχουν-όσον αφορά την καθημερινή λειτουργία του σχολείου και, πιο συγκεκριμένα, τα λειτουργικά και υλικοτεχνικά του έξοδα.

Εκτός από έναν συμμετέχοντα δάσκαλο ο οποίος δεν απάντησε στην ερώτηση αυτή, οι υπόλοιποι 19 εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν πως υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις στην

καθημερινή λειτουργία του σχολείου από την πλευρά λειτουργικών και υλικοτεχνικών δαπανών, εξαιτίας της μείωσης της χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων.

Οι περισσότεροι ερωτηθέντες θεωρούν ότι οι επιπτώσεις είναι σημαντικές και ότι οι λειτουργικές και υλικοτεχνικές ανάγκες των σχολικών μονάδων δεν καλύπτονται επαρκώς. Οι εκπαιδευτικοί, σε γενικές γραμμές, τόνισαν τη δυσκολία ομαλής λειτουργίας των σχολικών μονάδων, τα χρέη, τις μειωμένες δαπάνες και τις συνεχείς αναβολές σε δαπάνες που είναι αναγκαίες. Οι δαπάνες οι οποίες συχνά δεν είναι δυνατό να καλυφθούν αφορούν τη θέρμανση, την αγορά γραφικής ύλης και άλλων αναλώσιμων απαραίτητων για τη διδασκαλία υλικών, καθώς και τη συντήρηση των κτιρίων (π. χ. βάψιμο). Ακόμα, κάποιοι ερωτηθέντες αναφέρθηκαν στην αδυναμία αντικατάστασης των εργαστηρίων πληροφορικής που διαθέτουν παλιό εξοπλισμό, την ανάγκη για μεγαλύτερους χώρους είτε για γιορτές είτε για διδασκαλία και τα υλικά για μικροκατασκευές στο μάθημα των τεχνικών. Μία συμμετέχουσα στην έρευνα επεκτάθηκε και σε άλλες επιπτώσεις της υποχρηματοδότησης των σχολικών μονάδων που επηρεάζουν την καθημερινή τους λειτουργία. Αυτές είναι η αύξηση των διδακτικών ωρών, το κλείσιμο και η συγχώνευση πολλών σχολείων, η αύξηση του αριθμού των μαθητών ανά τμήμα και η μετακίνηση των εκπαιδευτικών.

«Η σημαντική μείωση των πόρων καθιστά πολύ δύσκολη την καθημερινή λειτουργία του σχολείου. Τα λειτουργικά έξοδα δεν καλύπτονται επαρκώς, δημιουργούνται χρέη, τον ίδιο και τα υλικοτεχνικά. Δεν γίνονται οι αναγκαίες συντηρήσεις και όλα πάνε πίσω.»

«Αδυναμία αντικατάστασης του εργαστηρίου πληροφορικής λόγω παλαιότητας του εξοπλισμού.»

«Η σημαντική μείωση της κρατικής χρηματοδότησης κάνει ασφυκτική την λειτουργία των σχολείων. Και συχνά το κόστος μεταφέρεται στους γονείς των μαθητών. Το διδακτικό ωράριο αυξάνεται, προωθούνται το κλείσιμο και η συγχώνευση σχολείων, αυξάνεται ο αριθμός των μαθητών ανά τμήμα, μετακινούνται εκπαιδευτικοί.»

Κάποιοι από τους ερωτηθέντες αναφέρθηκαν και στον τρόπο με τον οποίον αντιμετωπίζουν την ασφυκτική αυτή κατάσταση. Ένας τρόπος είναι να δίνεται προτεραιότητα σε ανελαστικές δαπάνες, όπως είναι η θέρμανση, και να έπονται οι αγορές υλικοτεχνικών μέσων. Επίσης, συχνά το βάρος των δαπανών επωμίζονται οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς των μαθητών, οι οποίοι πολλές φορές δυσανασχετούν λόγω των δυσχερειών που

αντιμετωπίζουν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, ενώ μέρος των λειτουργικών εξόδων καλύπτει ο δήμος. Κάποιοι εκπαιδευτικοί παραδέχθηκαν ότι άλλαξαν οι επιλογές ως προς τους προμηθευτές των υλικών, αλλά και ως προς την ποιότητά τους, ότι έγιναν περικοπές δραστηριοτήτων και ότι καταβλήθηκε προσωπική εργασία από την πλευρά τους.

«Λόγω της χαμηλής χρηματοδότησης αναγκαστικά για κάποια απαραίτητα υλικά επιβαρύνονται και οι γονείς των παιδιών, οι οποίοι πολλές φορές δυσανασχετούν αφού η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει όλους.»

«Παρατηρώ πως όλοι οι εκπαιδευτικοί είμαστε πιο φειδωλοί στην αγορά υλικοτεχνικών αντικειμένων που ενδεχομένως βοηθούν τη διδασκαλία. Ένα μέρος των εξόδων κάποιες φορές καλύπτεται από τα έσοδα του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων. Τα λειτουργικά έξοδα, απ όσο μπορώ να γνωρίζω, καλύπτονται από τον δήμο.»

«Οι συνάδελφοι προβαίνουν σε περικοπές δραστηριοτήτων, γίνεται προσπάθεια με πόρους εκ των έσω (σύλλογος γονέων -προσφορές) και προσωπική εργασία.»

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούμε στις απαντήσεις δύο ερωτηθέντων οι οποίοι δεν θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικές τις επιπτώσεις από τη μείωση της χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων. Η πρώτη ερωτηθείσα αναφέρθηκε στον περιορισμό των αγορών υλικοτεχνικών αντικειμένων από συγκεκριμένα καταστήματα και στην επικράτηση της λογικής και του μέτρου, μέσα από την οποία δεν θα υπάρξει πρόβλημα, ενώ ο δεύτερος ερωτηθείς υποστήριξε ότι κάποιες φορές οι επιπτώσεις της υποχρηματοδότησης των σχολικών μονάδων στην καθημερινή λειτουργία τους δε γίνονται αντιληπτές, χάρη στη μεγάλη προσπάθεια που καταβάλλεται από τους εμπλεκόμενους φορείς για την κάλυψη των αναγκών αυτών.

«Κατά τη γνώμη μου, η μόνη σημαντική αλλαγή είναι ο περιορισμός των αγορών από ορισμένα καταστήματα (ορίζονται από τη σχολική επιτροπή). Όταν υπάρχει λογική και μέτρο στα αναλώσιμα, δεν υπάρχει πρόβλημα.»

«Γίνεται προσπάθεια κάλυψης όλων των αναγκών της σχολικής μονάδας κι έτσι πολλές φορές δεν γίνονται αντιληπτές οι επιπτώσεις στις αλλαγές στη χρηματοδότηση.»

3. Πιστεύετε ότι το ζήτημα της χρηματοδότησης ενός σχολείου επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία, και αν ναι, με ποιους τρόπους;

Η επόμενη ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες αφορούσε πάλι το ζήτημα της χρηματοδότησης, αυτή τη φορά όσον αφορά τους τρόπους με τους οποίους τυχόν επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι περισσότεροι (17) ερωτηθέντες θεωρούν πως η χαμηλή χρηματοδότηση επηρεάζει αρνητικά την εκπαιδευτική διαδικασία, κάποιιοι μάλιστα θεωρούν πως είναι ιδιαίτερα σημαντική. Μόνο 2 συμμετέχοντες απάντησαν πως οι επιπτώσεις της χαμηλής χρηματοδότησης είναι μικρής σημασίας, ενώ μόλις 1 ερωτηθείς θεωρεί ότι δεν την επηρεάζει καθόλου.

Οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι υποστηρίζουν πως η χαμηλή χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία αναφέρθηκαν και στους τρόπους με τους οποίους συμβαίνει αυτό. Κυρίως αναφέρθηκαν στο γεγονός ότι η έλλειψη υλικο- τεχνικών μέσων εμποδίζει ή δυσχεραίνει την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς ο εκπαιδευτικός δεν είναι σε θέση να διδάξει με τον καταλληλότερο τρόπο. Επίσης, από κάποιους συμμετέχοντες έγινε αναφορά στην εφαρμογή καινοτόμων προγραμμάτων και στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων, η οποία επίσης δυσχεραίνεται και περιορίζεται λόγω της χαμηλής χρηματοδότησης.

«Οι εκπαιδευτικοί κάνουν πολύ καλά το έργο τους. Θα μπορούσαν όμως να χρησιμοποιήσουν την τεχνολογία προς όφελος της εκπαίδευσης πχ διαδραστικοί πίνακες, Η/Υ κλπ, που δεν υπάρχουν λόγω έλλειψης χρηματοδότησης.»

«Η υποχρηματοδότηση των σχολείων δημιουργεί ένα ασφυκτικά απελπιστικό περιβάλλον, το οποίο επιδρά αρνητικά στην εκπαιδευτική διαδικασία, σε σημείο να μην μπορείς να προσφέρεις αυτά που πρέπει.»

«Ναι, όταν δεν υπάρχουν τα απαραίτητα υλικά σε κάθε τάξη δε μπορεί να γίνει σωστή εκπαιδευτική διδασκαλία (πχ στο μάθημα της φυσικής, της γεωγραφίας, των μαθηματικών κλπ).»

Μία δασκάλα αναφέρθηκε γενικότερα στα εμπόδια που συναντούν οι δάσκαλοι κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, τα οποία είναι ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας, η δομή και η ασφυκτική καθοδήγηση του εκπαιδευτικού από το αναλυτικό πρόγραμμα και τα εγχειρίδια, κατάσταση η οποία αφαιρεί από το δάσκαλο κάθε δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών.

«Ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης (συγκεντρωτικός), η δομή, η οργάνωση και ο έλεγχος που ασκεί η αντίστοιχη εκπαιδευτική ιεραρχία στο σχολείο, η ασφυκτική καθοδήγηση που

επιβάλλουν το αναλυτικό πρόγραμμα και τα εγχειρίδια δεν επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό σημαντικά περιθώρια πρωτοβουλίας και παιδαγωγικής ελευθερίας.»

Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι δάσκαλοι που θεώρησαν μικρής σημασίας παράγοντα για την εκπαιδευτική διαδικασία τη χαμηλή χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων αναφέρθηκαν σε εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας, οι οποίες ξεφεύγουν από τις συνηθισμένες και οι οποίες θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, ώστε να αποφευχθούν τα εμπόδια της χαμηλής χρηματοδότησης.

«Η εκπαιδευτική διαδικασία εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Κατά τη γνώμη μου, η χρηματοδότηση είναι δευτερεύοντας παράγοντας. Υπάρχουν και εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας, εφόσον βέβαια υπάρχει ο βασικός εξοπλισμός στο σχολείο.»

«Σε μικρό βαθμό πιστεύω ότι επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία αφού δεν μπορούμε να κάνουμε πράγματα ή να δημιουργήσουμε και να ξεφύγουμε από τη συνηθισμένη διδασκαλία.»

4. Θεωρείτε πως οι μισθολογικές μειώσεις των δασκάλων (όπου υπήρξαν) έχουν αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο;

Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα ερωτήθηκαν αν πιστεύουν πως οι μειώσεις των μισθών τους έχουν αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο. Οι 10 ερωτηθέντες απάντησαν αρνητικά, ότι το εκπαιδευτικό τους έργο δεν επηρεάζεται από τις μειώσεις των μισθών τους, οι 8 απάντησαν θετικά, ότι δηλαδή υπάρχει αρνητικός αντίκτυπος, ενώ άλλοι 2 εξέφρασαν σοβαρούς προβληματισμούς, χωρίς όμως να απαντήσουν με σιγουριά.

Πιο συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι απάντησαν αρνητικά, θεωρούν ότι παρά τις μειώσεις των μισθών τους, οι δάσκαλοι συνεχίζουν το έργο τους, το οποίο μάλιστα αποτελεί λειτούργημα και εκδηλώνουν το μεράκι, το φιλότιμο και την ευσυνειδησία τους χωρίς να μεταφέρουν τα οικονομικά τους προβλήματα στην τάξη. Πιστεύουν ότι βρίσκονται πάντοτε δίπλα στα παιδιά και κάνουν ότι καλύτερο γι' αυτά, όπως αυτό συνέβαινε άλλωστε και σε παλαιότερες εποχές κατά τις οποίες αντιμετώπιζαν δυσκολίες. Μάλιστα, πολλές φορές

αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν δικά τους χρήματα για να ολοκληρώσουν την εκπαιδευτική διαδικασία.

«Θεωρώ πως όχι, γιατί η διδασκαλία και το εκπαιδευτικό έργο βασίζεται στην προσωπικότητα, την κατάρτιση, και το... φιλότιμο του εκπαιδευτικού.»

«Όχι, γιατί το σχολείο σήμερα κρατιέται χάριν στο φιλότιμο των εκπαιδευτικών. Τι οικονομικό όμως τους απασχολεί έντονα. Απλά δεν το μεταφέρουν στην τάξη. Η συντριπτική πλειοψηφία.»

«Όχι. Άλλο το διδακτικό έργο, άλλο η ικανοποίηση του μισθού.»

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και οι εκπαιδευτικοί που υποστηρίζουν ότι οι μισθολογικές μειώσεις έχουν αρνητικό αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο. Κάποιοι από αυτούς αναφέρθηκαν στο ζήτημα του ικανοποιητικού μισθού ως κινήτρου για την καλύτερη απόδοση των δασκάλων. Επίσης, έγινε αναφορά στο γεγονός ότι τα οικονομικά και βιοποριστικά προβλήματα προκαλούν άγχος στους δασκάλους, με αποτέλεσμα να μειώνεται η απόδοσή τους και να μετατρέπουν το λειτούργημα σε επάγγελμα. Άλλα ζητήματα τα οποία τέθηκαν ήταν η αδυναμία των δασκάλων να συμμετέχουν σε προγράμματα επιμόρφωσης, καθώς και το αίσθημα αδικίας που βιώνουν από τις μισθολογικές μειώσεις.

«Σίγουρα έχουν. Ο εκπαιδευτικός μετά τις μισθολογικές μειώσεις δυσκολεύεται σε καθημερινή βάση να αγοράσει επιμορφωτικό υλικό για την μόρφωση του ίδιου.»

«Οι μισθολογικές μειώσεις έχουν αρνητικό αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο.»

«Έχουν αντίκτυπο. Λειτουργούν πια υπό το καθεστώς οικονομικής πίεσης στις δικές τους ανάγκες αλλά και βιώνουν ένα αίσθημα αδικίας αφού θεωρούν πως και πριν δεν πληρώνονταν όσο θα έπρεπε.»

Οι 2 ερωτηθέντες που δεν απάντησαν με απόλυτο τρόπο εξέφρασαν τους προβληματισμούς τους. Πιο συγκεκριμένα, μία δασκάλα παραδέχθηκε πως ο μισθός αποτελεί κίνητρο, αλλά ότι η μείωσή του δεν επηρεάζει άμεσα την εκπαιδευτική διαδικασία. Επίσης, ένας διευθυντής αναγνωρίζει ότι, παρά τις μεγάλες προσπάθειες και το φιλότιμο του, ένας κακοπληρωμένος δάσκαλος δεν είναι δυνατόν να αποδώσει στο μέγιστο βαθμό.

«Αν και το οικονομικό κίνητρο είναι σημαντικό, όχι μόνο για τους /τις δασκάλους /δασκάλες αλλά για οποιαδήποτε εργασία, θεωρώ πως δεν επηρεάζει με άμεσο τρόπο το διδακτικό έργο.»

«Οι δάσκαλοι προσπαθούν πάντα στο έργο τους και με το παραπάνω, βάζοντας μπροστά το φιλότιμο ! Όμως χωρίς χρήματα και τον μισθό που τους αναλογεί, πως να αποδώσει κανείς τέλεια...»

5. Πώς έχουν επηρεάσει τη διάθεση / στάση σας ως προς το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και κατά πόσο ο/η σημερινός/ή δάσκαλος/α μπορεί να αισθάνεται ικανοποιημένος/η;

Έπειτα αναζητήσαμε τους τρόπους με τους οποίους οι μισθολογικές μειώσεις έχουν επηρεάσει τη διάθεση και τη στάση τους ως προς το επάγγελμά τους, καθώς και το βαθμό στον οποίο σήμερα θα μπορούσε ένας δάσκαλος να είναι ικανοποιημένος από τις συνθήκες που επικρατούν στο επάγγελμά του και στην εργασιακή του πραγματικότητα.

Οι περισσότεροι ερωτηθέντες απάντησαν πως η διάθεσή τους επηρεάζεται αρνητικά από τις μειώσεις του μισθού τους. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν στην κρίση, η οποία επηρεάζει όλους τους εργαζόμενους και στα συναισθήματα που νιώθουν οι δάσκαλοι, τα οποία είναι ο κατακερματισμός, ο φόβος, η πικρία και η κακή διάθεση. Επίσης, η αρνητική αυτή διάθεση επηρεάζει και τη στάση τους απέναντι στο επάγγελμα, καθώς δείχνουν απρόθυμοι να αναλάβουν πρωτοβουλίες. Ακόμη, οι δάσκαλοι αισθάνονται ότι η δουλειά τους δεν εκτιμάται και δεν αναγνωρίζεται όπως θα έπρεπε, ενώ απουσιάζει και η στήριξη της πολιτείας, με αποτέλεσμα να αισθάνονται απροστάτευτοι.

«Οι εκπαιδευτικοί οπωσδήποτε αισθάνονται τον κατακερματισμό. Και πολλές φορές δεν είναι εύκολο να το διαχειριστούν με αποτέλεσμα να συγχέεται η εκπαιδευτική διαδικασία.»

«Οι εκπαιδευτικοί σήμερα είναι πολύ χαμηλά αμειβόμενοι υποτιμάται το έργο τους και αισθάνονται ότι δεν εκτιμάται η προσφορά τους.»

«Αναλαμβάνουν λιγότερες πρωτοβουλίες. Δυσκολεύονται περισσότερο σε συνεργασίες. Γενικά είναι δύσθυμοι.»

Μόνο μία δασκάλα απάντησε ότι η διάθεσή της δεν έχει επηρεαστεί, καθώς η αμοιβή για το συγκεκριμένο επάγγελμα δεν είναι μόνο τα χρήματα.

«Οι χαμηλοί μισθοί σίγουρα δεν μας ικανοποιούν και μας προβληματίζουν! Προσωπικά δεν έχει επηρεαστεί η στάση μου απέναντι στη δουλειά μου εφόσον αυτή ήταν επιλογή μου! Εξάλλου η δουλειά ενός εκπαιδευτικού στην τάξη θεωρώ ότι δεν αμείβεται μόνο με χρήματα.»

Όσον αφορά το βαθμό της ικανοποίησης των δασκάλων σήμερα, η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε με ευθύ και άμεσο τρόπο ότι ένας δάσκαλος σήμερα δεν μπορεί να είναι ικανοποιημένος, εξαιτίας του χαμηλού μισθού, καθώς και εξαιτίας της καθυστέρησης του διορισμού του.

«Ικανοποιημένος οικονομικά δεν μπορεί να είναι. Το επάγγελμα μας είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, όμως γνωρίζουν όλοι πως ποτέ δεν ήταν υψηλά αμειβόμενοι οι εκπαιδευτικοί.»

«Όταν ο σημερινός δάσκαλος περιμένει οχτώ (8) και δέκα (10) χρόνια να διοριστεί είναι δυνατόν ποτέ να αισθάνεται ικανοποιημένος;»

«Οι Έλληνες / Ελληνίδες εκπαιδευτικοί σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, είναι από τους πιο χαμηλόμισθους συγκριτικά με τους εκπαιδευτικούς σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Ειδικότερα οι έχοντες λίγα χρόνια προϋπηρεσίας πιστεύω πως δεν αισθάνονται ικανοποιημένοι/ες από τον μισθό τους.»

Στην ουσία, κανείς από τους ερωτηθέντες δεν απάντησε ότι είναι δυνατόν να υπάρχει ικανοποίηση, παρά μόνο η ψυχική ικανοποίηση που προκύπτει μέσα από την πρόοδο των μαθητών και την αναγνώριση από τους γονείς.

«Ο σημερινός δάσκαλος αισθάνεται ικανοποιημένος συναισθηματικά όταν βλέπει την πρόοδο των μαθητών και την αναγνώριση του από τους γονείς. Μόνο αυτή η ικανοποίηση έμεινε στον ονειροπόλο δάσκαλο.»

6. Δεδομένης της αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης, πιστεύετε πως οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παραμένουν ουσιαστικά παραγωγικοί ως το τέλος της καριέρας τους; Ποια η προσωπική σας αίσθηση;

Ένα ακόμη ζήτημα το οποίο θελήσαμε να διερευνήσουμε ήταν η προσωπική γνώμη των δασκάλων πάνω στο ζήτημα της αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης και κατά πόσον θεωρούν ότι οι δάσκαλοι μένουν το ίδιο παραγωγικοί ως το τέλος της σταδιοδρομίας τους.

Η πλειονότητα του δείγματος των δασκάλων που ερωτήθηκαν πιστεύει ότι τα όρια συνταξιοδότησης είναι πλέον πολύ υψηλά και ότι οι εκπαιδευτικοί δεν είναι δυνατόν να παραμένουν παραγωγικοί μέχρι το τέλος της σταδιοδρομίας τους. Πιο συγκεκριμένα, οι 14 ερωτηθέντες απάντησαν ότι αυτό δεν είναι δυνατό, 4 ερωτηθέντες το θεωρούν αυτό δύσκολο, ενώ μόνο 2 πιστεύουν ότι είναι δυνατόν οι εκπαιδευτικοί να παραμείνουν παραγωγικοί.

«Είναι ανθρωπίνως αδύνατο να συνεχιστεί η ίδια παραγωγικότητα και διάθεση όσο μεγαλώνει κάποιος.»

«Είναι δύσκολο ένας εκπαιδευτικός να παραμείνει παραγωγικός ως τα 67 έτη. Νομίζω ότι ίσως υπάρξει όριο ηλικίας σε συνάρτηση με τα χρόνια υπηρεσίας.»

Οι σημαντικότεροι λόγοι για τους οποίους πιστεύουν ότι η παραγωγικότητα των δασκάλων φθίνει με το πέρασμα του χρόνου είναι η δυσκολία του επαγγέλματος το οποίο τους εξουθενώνει, τα προβλήματα υγείας που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν όσο μεγαλώνουν, καθώς και η μείωση της μνήμης και της όρεξης για δουλειά. Σε αυτούς, προστίθεται και η ανασφάλεια που νιώθουν σε σχέση με τη συνταξιοδότηση, αφού συμβαίνουν συνεχώς αλλαγές στο ασφαλιστικό. Ακόμα, κάποιοι ερωτηθέντες ανέφεραν ως επιχείρημα το γεγονός ότι ο εκπαιδευτικός δε θα πρέπει να έχει μεγάλη διαφορά ηλικίας με τους μαθητές του, ενώ οι νέοι εκπαιδευτικοί έχουν περισσότερη διάθεση και ενθουσιασμό για τη διδασκαλία.

«Σίγουρα αυτό επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την αποδοτικότητα του εκπαιδευτικού. Δεν είμαστε αλώβητοι στη φθορά του χρόνου και τα παιδιά μας βλέπουν σαν παπούδες.»

«Το επάγγελμα μας χρειάζεται υπομονή, ερηγή, μνήμη. Όσο τα χρόνια περνούν, εξασθενούν. Άρα όσο απομακρύνεται το όριο συνταξιοδότησης, τόσο οι συνθήκες δυσχεραίνουν και δυσκολεύεται το έργο μας.»

«Δεν μπορούν να μείνουν Ουσιωδώς παραγωγικοί γιατί οι πλειοψηφία θα αντιμετωπίζει (έστω και τα συνήθη) προβλήματα υγείας. Θα πεθαίνουν από εγκεφαλικά και εμφράγματα μέσα στις τάξεις.»

Οι δάσκαλοι που θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να μείνουν παραγωγικοί ως το τέλος απάντησαν ότι γι' αυτό είναι προϋπόθεση να μην υπάρχουν προβλήματα υγείας, καθώς και ότι η παραγωγικότητα είναι σταθερή λόγω του χαρακτήρα και του αντικειμένου της

δουλειάς. Επίσης, εκφράστηκε μία ενδιαφέρουσα άποψη, ότι θα πρέπει να γίνεται έλεγχος στη σωματική και πνευματική κατάσταση των δασκάλων κατά την ηλικία 50-55 ετών.

«Φυσικά. Η δουλειά μας είναι και λειτούργημα. Έχει να κάνει με παιδιά, που κάνεις δεν παίζει μαζί τους .»

«Ο κάθε εκπαιδευτικός αφήνει καθημερινά ένα κομμάτι του στην τάξη. Μεγαλώνοντας και γερνώντας δεν μπορεί να είναι το ίδιο παραγωγικός ή ακόμη και να παρακολουθήσει τις εξελίξεις της παιδαγωγικής επιστήμης. Όταν έχεις απέναντι σου μικρά παιδιά, θα πρέπει να μπορείς να ανταποκριθείς. Είναι καλύτερο και πιο θεμιτό ένα παιδί να έχει δασκάλους στην ηλικία των γονιών του και όχι των παππούδων του. Γι αυτό λοιπόν, θα έπρεπε οι εκπαιδευτικοί (της Α/βαθμιας τουλάχιστον) να ελεγχόμαστε στην ηλικία των 50 -55 ετών για τις σωματικές και πνευματικές ικανότητες μας και να γίνονται μετατάξεις ας άλλους φορείς (διοίκηση).»

7. Πώς κρίνετε το καθεστώς εργασίας των νεοεισερχόμενων εκπαιδευτικών (αναπληρωτών) στα χρόνια της οικονομικής κρίσης;

Στη συνέχεια, ζητήσαμε από τους δασκάλους που συμμετείχαν στην έρευνά μας να κρίνουν το καθεστώς εργασίας των αναπληρωτών δασκάλων στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Οι 17 από τους 20 ερωτηθέντες περιέγραψαν το εργασιακό καθεστώς των αναπληρωτών δασκάλων με μελανά χρώματα, ενώ μάλιστα κάποιοι το χαρακτήρισαν θλιβερό και απαράδεκτο. Τα επιχειρήματά τους είναι οι πολύ μικρές απολαβές, οι οποίες δεν τους επιτρέπουν το βιοπορισμό, σε συνδυασμό μάλιστα με το γεγονός ότι αναγκάζονται να μεταβαίνουν σε απομακρυσμένα μέρη για να εργαστούν, γεγονός που αυξάνει τα έξοδά τους.

«Οι αμοιβές τους είναι πολύ χαμηλές και σε πολλές περιπτώσεις δεν πληρώνονται στην ώρα τους με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις οικογενειακές τους ανάγκες.»

«Είναι αδύνατον ένας αναπληρωτής να μπορέσει να καλύψει τα λειτουργικά του έξοδα (στις περισσότερες περιπτώσεις μακριά από τον τόπο κατοικίας του) χωρίς την οικονομική βοήθεια των οικείων του (γονέων κλπ). Οι περισσότεροι υποψήφιοι/ες αναπληρωτές /τριες επιλέγουν μέρη κοντά στον τόπο μόνιμης κατοικίας τους, ενώ ο αριθμός εκείνων που αρνούνται τον διορισμό τους έχει αυξηθεί.»

Ένα ακόμη αρνητικό είναι το γεγονός ότι η ιδιότητα του αναπληρωτή δεν συνδέεται άμεσα με το διορισμό, ενώ η αβεβαιότητά τους είναι μεγάλη λόγω των συνεχών αλλαγών που κάθε τόσο ανακοινώνονται και εφαρμόζονται. Κάποιοι ερωτηθέντες αναφέρθηκαν και στο γεγονός ότι οι αναπληρωτές που εργάζονται στα δημοτικά σχολεία είναι σήμερα πολύ λίγοι. Εν τέλει, το καθεστώς θεωρείται ότι υποβαθμίζει τους αναπληρωτές ως ανθρώπους και ως εκπαιδευτικούς, ενώ πολλοί από αυτούς δεν είναι διατεθειμένοι να δεχθούν τέτοιους όρους και συχνά αρνούνται τη θέση στην οποία καλούνται να υπηρετήσουν.

«Είναι ελάχιστοι οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί που εργάζονται στα σχολεία λόγω οικονομικής κρίσης.»

«Θλιβερό και απαράδεκτο! Γίνεται υποβάθμιση και εκμετάλλευση του ανθρώπου και του δασκάλου!»

Κάποιες από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων τονίζουν τη σημασία που έχουν οι αναπληρωτές δάσκαλοι στη σημερινή εκπαίδευση, καθώς αυτοί καλύπτουν τα κενά σε δύσκολες περιπτώσεις και σε δυσπρόσιτες περιοχές, ενώ ακόμη, αποτελούν το νέο αίμα στο χώρο της εκπαίδευσης, ανθρώπους γεμάτους όρεξη και νέες ιδέες. Ωστόσο, παρά τη θετική στάση 3 από τους συμμετέχοντες απέναντι στο θεσμό του αναπληρωτή, γενικά είναι κοινή παραδοχή το γεγονός της χαμηλής αμοιβής και των μεγάλων δυσκολιών που συναντούν οι νεοεισερχόμενοι.

«Οι αναπληρωτές, ως θεσμός, καλύπτουν τα κενά των σχολικών μονάδων. Αν αυτό συνδεθεί με μόνιμο διορισμό, μακροπρόθεσμα θα αποτελέσει σημαντικό κίνητρο για όλους τους αδιόριστους.»

«Ο θεσμός του αναπληρωτή εκπαιδευτικού είναι διαχρονικός. Καλύπτει τις δυσκολότερες λειτουργικές ανάγκες στα πιο απομακρυσμένα και δυσπρόσιτα σχολεία. Το υπουργείο πρέπει ανταποδοτικά να το αναγνωρίζει και υπηρεσιακά και οικονομικά.»

8. Πώς πιστεύετε ότι η συγκεκριμένη πραγματικότητα (αδιοριστία) επηρεάζει τη διάθεση / στάση τους ως προς το επαγγελματικό τους μέλλον;²

---

² Για το εν λόγω ζήτημα ερωτήθηκαν και απάντησαν όλοι / ες οι συμμετέχοντες / ουσες και όχι αποκλειστικά οι αναπληρωτές / τριες.

Όσον αφορά τους νεοεισερχόμενους στην εκπαίδευση, τέθηκε και το ζήτημα της αδιοριστίας, ως προς το βαθμό στον οποίον επηρεάζει τη στάση και τη διάθεσή τους απέναντι στο επαγγελματικό τους μέλλον. Στην ερώτηση αυτή το 100% των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι η αδιοριστία επηρεάζει αρνητικά τους νεοεισερχόμενους στην εκπαίδευση, τόσο ως προς τα συναισθήματα που νιώθουν όσο και ως προς τις επιλογές τους.

Οι νεοεισερχόμενοι εκπαιδευτικοί είναι νέοι, γεμάτοι όνειρα και όρεξη για δουλειά. Η αδιοριστία όμως την οποία έχουν να αντιμετωπίσουν επηρεάζει αρνητικά τη διάθεσή τους. Αισθάνονται ανασφάλεια και αβεβαιότητα, ενώ απογοητεύονται και θεωρούν ότι χρόνια σπουδών και προσπάθειας πήγαν χαμένα. Έτσι, σιγά-σιγά χάνουν τον ενθουσιασμό τους για το επάγγελμα που είχαν επιλέξει, ενώ αισθάνονται αδύναμοι και περιθωριοποιημένοι. Η ελπίδα και τα όνειρα συναντούν σοβαρά εμπόδια τα οποία οδηγούν στην απελπισία.

«Η αδιοριστία κάθε εκπαιδευτικού επηρεάζει τη διάθεση και τη στάση του και λέει μέσα του με πίκρα : θα πάνε άραγε χαμένα τόσα χρόνια μελέτης;»

«Όταν κάνεις τελειώνει τη σχολή του έχει διάθεση, όρεξη, γνώσεις φρέσκες, που λόγω της αδιοριστίας κόβονται «τα φτερά», εξαφανίζεται ή όρεξη και μένουν μόνο τα όνειρα απραγματοποίητα...»

Οι συμμετέχοντες στην έρευνά μας έδωσαν απαντήσεις και για τη στάση των αναπληρωτών που αντιμετωπίζουν την αδιοριστία. Η συχνότερη απάντηση, την οποία έδωσαν 9 ερωτηθέντες, ήταν ότι οι νέοι αυτοί εκπαιδευτικοί αναγκάζονται να ασχοληθούν με κάποιο άλλο επάγγελμα για να ζήσουν, ενώ έγινε αναφορά και στη συνέχιση των σπουδών και τη μετανάστευση στο εξωτερικό. Μία ακόμη εκτίμηση που αναφέρθηκε είναι ότι η απογοήτευση που προέρχεται από την αδιοριστία αποτρέπει τους νέους να συνεχίσουν την επιμόρφωσή τους, καθώς δεν βλέπουν μέλλον στο συγκεκριμένο επάγγελμα.

«Οι αδιόριστοι εκπαιδευτικοί νιώθουν «ξεκρέμαστοι», «περαστικοί» από τα σχολεία και αυτό τους στρέφει προς άλλες μορφές επαγγελματικής αποκατάστασης για το μέλλον τους.»

«Γίνεται προσπάθεια εξεύρεσης εργασίας, αλλάζουν τομέα εργασίας – περνούν τα αποδοτικά τους χρόνια – φθείρονται σε χώρους μακριά από το αντικείμενό τους.»

«Δεν υπάρχει βεβαιότητα επαγγελματικής εξασφάλισης για το μέλλον τους . Άλλοι λοιπόν στρέφονται σε μεταπτυχιακές σπουδές ελπίζοντας σε πιο γρήγορο διορισμό, άλλοι μεταναστεύουν και άλλοι αναγκάζονται να στραφούν σε διαφορετικά επαγγέλματα.»

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθούμε και στην απάντηση μίας δασκάλας, η οποία επεκτάθηκε και στις επιπτώσεις της αρνητικής στάσης των νεοεισερχόμενων απέναντι στο επάγγελμά τους στην κοινωνία γενικότερα. Σύμφωνα με αυτή, η απογοήτευση την οποία βιώνουν εξαιτίας της αδιοριστίας αποτελεί απειλή για την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου και για την ελκυστικότητα του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, γεγονός που μπορεί μακροπρόθεσμα να δημιουργήσει κοινωνικά προβλήματα.

«Οι περικοπές αυτές (αδιοριστία) απειλεί οπωσδήποτε την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, αλλά και την ελκυστικότητα του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, έχοντας μακροπρόθεσμα δυσμενή κοινωνικά αποτελέσματα.»

9. Πώς κρίνετε τη λειτουργία του θεσμού του ολοήμερου σχολείου υπό τη συγκεκριμένη οικονομική συγκυρία; Θεωρείτε πως ο εν λόγω θεσμός ανταποκρίνεται ουσιαστικά στο ρόλο του;

Ένα ακόμη ζήτημα για το οποίο ερωτήθηκαν οι συμμετέχοντες στην έρευνά μας είναι οι απόψεις τους και η στάση τους σχετικά με το θεσμό του Ολοήμερου Σχολείου. Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκε η γνώμη τους για τον εν λόγω θεσμό, καθώς και κατά πόσον αυτός ανταποκρίνεται ουσιαστικά στο ρόλο του στη συγκεκριμένη συγκυρία.

Οι 13 από τους 20 ερωτηθέντες της έρευνας θεωρούν σημαντικό το θεσμό του ολοήμερου σχολείου, όπως φαίνεται μέσα από τις απαντήσεις τους οι οποίες είτε τονίζουν τα πλεονεκτήματά του και αυτά που μπορεί αυτό να προσφέρει είτε αναδεικνύουν με έμμεσο τρόπο την αναγκαιότητα της ύπαρξής και της βελτίωσής του. Το ολοήμερο σχολείο έχει ρόλο κοινωνικό και στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, ωστόσο σήμερα από πολλούς εσφαλμένα θεωρείται θεσμός φύλαξης των παιδιών που έχουν εργαζόμενους γονείς.

«Το ολοήμερο σχολείο πρέπει να είναι στη διάθεση των γονέων- (μαθητών) που επιθυμούν να εγγράψουν σ αυτό το παιδί τους. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να εξακολουθεί να υπάρχει.»

«Το ολοήμερο σχολείο έχει πρωτίστως κοινωνικό ρόλο και θα πρέπει να στηριχθεί έτσι ώστε να βελτιωθεί ο θετικός του ρόλος.»

«Στο ολοήμερο σχολείο πρέπει να έχουν πρόσβαση όλα τα παιδιά. Υπάρχει βοήθεια στο μαθητή στο ολοήμερο σχολείο. Καλά είναι να υπάρξει σίτιση από το κράτος.»

Όσον αφορά το αν το ολοήμερο σχολείο με τη μορφή που έχει σήμερα ανταποκρίνεται στο ρόλο του, οι 16 από τους 20 ερωτηθέντες απάντησαν αρνητικά και κατηγορηματικά, εκθέτοντας οι περισσότεροι και τους λόγους για τους οποίους αυτό δε συμβαίνει. Αντίθετη ήταν η γνώμη 2 συναδέλφων τους, οι οποίοι πιστεύουν ότι ανταποκρίνεται ουσιαστικά στο ρόλο του, ενώ άλλες 2 απαντήσεις ήταν πιο γενικές και αφορούσαν την ανάγκη ύπαρξης του ως θεσμού.

Οι 12 από τους 16 εκπαιδευτικούς που υποστηρίζουν ότι το ολοήμερο σχολείο σήμερα δεν ανταποκρίνεται ουσιαστικά στο ρόλο του αιτιολόγησαν την άποψή τους αυτή. Οι λόγοι οι οποίοι αναφέρθηκαν είναι η έλλειψη υποδομών, κατάλληλων χώρων και προσωπικού, η περικοπή των οικονομικών πόρων και η μετατροπή του σε χώρο φύλαξης των παιδιών των εργαζόμενων γονέων. Μέσα από τα παραπάνω, οι ερωτηθέντες ανέδειξαν την υποβάθμιση και τη διάλυση του θεσμού του ολοήμερου σχολείου.

«Στην εποχή των μνημονίων με τη μη πρόσληψη εκπαιδευτικών ειδικοτήτων το ολοήμερο μετατρέπεται σε «πάρκινγκ παιδιών».»

«Θεωρώ πως όχι, γιατί δεν υπάρχουν υποδομές στα ολοήμερα σχολεία.»

«Το ολοήμερο σχολείο ήδη και πριν την κρίση χρειάζονταν άλλες υποδομές, χώρους κατάλληλους που ποτέ δεν είχε και δε θα έχει...»

Από την άλλη πλευρά, όσοι απάντησαν ότι ο ρόλος του ολοήμερου σχολείου σήμερα θεωρούν υπεύθυνους γι' αυτό τους εκπαιδευτικούς και τις προσπάθειες τις οποίες καταβάλλουν.

«Ανταποκρίνεται Ουσιαστικά κυρίως λόγω της ευσυνειδησίας των εκπαιδευτικών αλλά και της ευαισθησίας άλλων φορέων όπως ο σύλλογος γονέων των σχολείων.»

10. Θεωρείτε πως οι πρόσφατες αλλαγές στον συγκεκριμένο θεσμό (π.χ. η κατάργηση του / της υπεύθυνου / ης εκπαιδευτικού ολοήμερου) επηρεάζουν την

ποιότητα του παρεχόμενου παιδαγωγικού και εκπαιδευτικού έργου; Αν ναι, για ποιους λόγους;

Τέλος, όσον αφορά πάλι το Ολοήμερο Σχολείο, οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν αν και για ποιους λόγους επηρεάζεται (εάν επηρεάζεται) η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης μετά τις τελευταίες ρυθμίσεις και, ειδικότερα, την κατάργηση του υπεύθυνου εκπαιδευτικού του Ολοήμερου Σχολείου, εξαιτίας της οποίας αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας τη λειτουργία του οι δάσκαλοι του πρωινού ωραρίου.

Στην ερώτηση αυτή οι 16 από τους 20 ερωτηθέντες υποστήριξαν ότι οι πρόσφατες αλλαγές στο θεσμό του ολοήμερου σχολείου επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Οι περισσότεροι από αυτούς θεωρούν απαραίτητη την ύπαρξη ενός υπεύθυνου εκπαιδευτικού για το ολοήμερο σχολείο για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς είναι το γεγονός ότι ο υπεύθυνος συντονίζει καλύτερα τη διαδικασία λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου, αφού αυτή είναι η βασική του αρμοδιότητα. Επίσης, είναι σε θέση να θέτει στόχους και να τους υλοποιεί, καθώς και να αναπτύσσει σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας με τους μαθητές. Ακόμη, αναφέρθηκε ότι ο εξαναγκασμός των δασκάλων του πρωινού ωραρίου να ασχοληθούν με το ολοήμερο είναι αναποτελεσματικός και άδικος, ενώ η εναλλαγή δασκάλων μπορεί να δημιουργεί συγχύσεις στους μαθητές, αλλά και να αποδιοργανώνει τη λειτουργία του προγράμματος.

«Ασφαλώς και το επηρεάζουν. Οι συχνές αλλαγές εκπαιδευτικών στο ολοήμερο δεν συμβάλλουν στη σωστή ποιότητα παρεχόμενης εκπαίδευσης. Είναι αυτονόητο αυτό .»

«Η κατάργηση του εκπαιδευτικού έγινε για να μη χορηγηθεί το επίδομα (πάλι περικοπές δηλαδή) . Η εκ περιτροπής «κάλυψη» του ολοήμερου από τους δασκάλους του πρωινού ωραρίου, βάζει την «ταφόπλακα» στον τρόπο αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας που προβλέπεται . Έτσι τα γνωστικά αντικείμενα υπάρχουν για το θεαθήναι, και στην κοινή γνώμη, δυστυχώς το ολοήμερο πέρασε σαν «φύλαξη».»

«Σε πολύ μεγάλο βαθμό. Το παιδί πρέπει να έχει τον υπεύθυνο του, τον οποίο θα εμπιστευτούν οι μαθητές και αυτός να γνωρίσει τους μαθητές και να παράξει το ανάλογο έργο.»

Από την άλλη πλευρά, 3 ερωτηθέντες θεώρησαν ότι η κατάργηση του υπεύθυνου εκπαιδευτικού για το ολοήμερο είτε δεν επηρεάζει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης είτε δεν έχει αρνητικές επιπτώσεις σε αυτή. Πιο συγκεκριμένα, μία δασκάλα

υποστήριξε ότι οι δύο εκπαιδευτικοί που εναλλάσσονται στο πρόγραμμα του ολοήμερου καλύπτουν τις ανάγκες λειτουργίας του, αλλά η ποιότητά του επηρεάζεται από την έλλειψη υλικοτεχνικών και εποπτικών μέσων. Μία άλλη δασκάλα υποστήριξε ότι χρειάζεται τέλεια συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών του πρωινού και του ολοήμερου σχολείου, ενώ παρατήρησε ότι μετά τις πρόσφατες αλλαγές ο αριθμός των παιδιών που φοιτούν στο ολοήμερο αυξήθηκε. Τέλος, μία διευθύντρια τόνισε ότι η κατάργηση του υπεύθυνου μπορεί να έχει θετική επίδραση στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, καθώς η εναλλαγή των προσώπων καταργεί τη μονοτονία και ελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών.

«Οποσδήποτε όχι, υπάρχουν καθημερινά δυο εκπαιδευτικοί που ανταποκρίνονται κατά συνείδηση πάντα, η ποιότητα όμως εξαρτάται και επηρεάζεται από άλλες παραμέτρους (υλικοτεχνικά -εποπτικά μέσα) οι οποίες πρέπει να υπάρχουν για να αποτελέσει ελκυστικό στοιχείο για την ομαλή προσέλευση και το ενδιαφέρον των μαθητών.»

«Στο σχολείο που εργάζομαι παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση των παιδιών που παραμένουν στο ολοήμερο, ύστερα από την αλλαγή αυτή. Κατά την γνώμη μου το ολοήμερο, είτε με έναν/μια υπεύθυνο, είτε με εναλλαγή, για να λειτουργήσει απαιτείται άριστη συνεργασία με τους/τις εκπαιδευτικούς του πρωινού κύκλου.»

«Στην αρχή της χρονιάς πίστευα ότι οι εναλλαγές των εκπαιδευτικών θα αποδιοργανώσουν το ολοήμερο. Τελικά έδειξε ότι οι μαθητές χαίρονταν με τις αλλαγές, έβλεπαν διαφορετικά πρόσωπα, δεν υπήρχε μονοτονία και υπήρχαν οι δημοφιλείς δάσκαλοι και οι λιγότερο δημοφιλείς δάσκαλοι του ολοήμερου.»

Τέλος, μία μόνο απάντηση ενός διευθυντή δεν υποστήριξε ανοιχτά ούτε τη μία άποψη ούτε την άλλη, καθώς υποστήριξε ότι είναι νωρίς για να γνωρίζουμε τις επιπτώσεις στην ποιότητα της εκπαίδευσης μετά την κατάργηση του υπεύθυνου, αν και αναγνώρισε τη σημασία του για το συντονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

«Είναι νωρίς να κριθεί. Θεωρώ πάντως πως ένας υπεύθυνος για τη λειτουργία του μάλλον συντονίζει αποτελεσματικότερα όλο το έργο.»

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν μέσα από τις συνεντεύξεις που πήραμε από τους 20 δασκάλους- ες και διευθυντές- τριες των δημοτικών σχολείων του Νομού Τρικάλων. Η μέθοδος την οποία θα χρησιμοποιήσουμε είναι η θεματική ανάλυση περιεχομένου. Τα δεδομένα θα αναλυθούν μέσα σε 5 θεματικές ενότητες- κατηγορίες, οι οποίες αντιστοιχούν σε καθένα από τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε με σκοπό να απαντηθούν και είναι οι εξής:

1. Οι επιπτώσεις από τη χαμηλή χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων
2. Οι επιπτώσεις από τη μείωση των μισθών των δασκάλων
3. Οι επιπτώσεις από την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης
4. Το καθεστώς των αναπληρωτών και οι επιπτώσεις του στη διάθεση και τη στάση τους.
5. Ο θεσμός του Ολοήμερου σχολείου και οι επιπτώσεις των πρόσφατων αλλαγών σε αυτόν.

1. Οι επιπτώσεις από τη χαμηλή χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων

Οι απαντήσεις που μας έδωσαν οι 20 εκπαιδευτικοί αναδεικνύουν τη σημασία του ζητήματος της επαρκούς χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων και τις δυσχέρειες τις οποίες επιφέρει η μείωση της χρηματοδότησής τους, η οποία είναι πλέον γεγονός μέσα από τις πολιτικές των μνημονίων που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια. Η πλειοψηφία του δείγματος τόνισε τις διαφορές που παρατηρεί όσον αφορά τη χρηματοδότηση των σχολείων, καθώς σήμερα γίνονται περικοπές και μειώσεις σε βασικές τους ανάγκες, με αποτέλεσμα αυτό να οδηγεί σε σοβαρές ελλείψεις. Η διαχείριση μάλιστα των χρημάτων από τις σχολικές επιτροπές είναι πιθανό να δυσχεραίνει την κατάσταση, καθώς μπορεί έτσι να μην καλύπτονται οι ανάγκες του κάθε σχολείου.

Η οικονομική κρίση η οποία μαστίζει σήμερα τη χώρα μας, αλλά και ολόκληρο τον κόσμο φαίνεται να είναι ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει τη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων. Η κρίση αυτή στη χώρα μας εκφράστηκε με την υπογραφή και εφαρμογή

των μνημονίων, που είχε ως στόχο την περικοπή των δημόσιων δαπανών και την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών σε βασικούς τομείς του δημόσιου τομέα, όπως η υγεία και η εκπαίδευση. Ωστόσο, παρόλο που συχνά οι πολιτικές αυτές παρουσιάζονται σαν μία προσπάθεια εξορθολογισμού του δημόσιου τομέα, διαπιστώνει κανείς ότι στην πράξη δημιουργούν πρόβλημα στη λειτουργία της εκπαίδευσης, η οποία τελικά υποβαθμίζεται.

Οι επιπτώσεις που προκάλεσε η μείωση της χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων είναι για τους περισσότερους ερωτηθέντες σοβαρές και αφορούν τόσο στη λειτουργία τους όσο και στην ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία. Όσον αφορά τη λειτουργία των σχολείων, τονίστηκαν οι δυσκολίες κάλυψης των λειτουργικών και υλικοτεχνικών εξόδων, όπως είναι η συντήρηση των σχολικών κτιρίων, η θέρμανση, η αγορά αναλώσιμων και η αντικατάσταση του απαρχαιωμένου τεχνικού εξοπλισμού. Όλα τα παραπάνω είναι απαραίτητα τόσο για τη σωστή λειτουργία των σχολείων, αφού οι δραστηριότητες προσαρμόζονται στις οικονομικές προδιαγραφές, όσο και για την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αφού πλέον οι δάσκαλοι δεν έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν το καταλληλότερο διδακτικό πρόγραμμα λόγω της έλλειψης των απαραίτητων μέσων.

Σήμερα, λοιπόν, η κάλυψη των παραπάνω αναγκών δεν είναι δεδομένη, καθώς οι δαπάνες που γίνονται είναι φειδωλές, ενώ πολλές φορές περικόπτονται ή αναβάλλονται κάποιες αγορές για να δοθεί προτεραιότητα σε ανελαστικές δαπάνες οι οποίες δεν μπορούν να περιμένουν ή να περικοπούν. Δεν είναι λίγες οι φορές μάλιστα που δημιουργούνται χρέη ή που επιλέγονται προμηθευτές με κριτήριο τη χαμηλή τιμή. Επίσης, ακόμα και με τις προσπάθειες αυτές, συχνά αναγκάζονται να επιβαρυνθούν οικονομικά οι γονείς και οι δάσκαλοι, με σκοπό να μη γίνουν αντιληπτές οι ελλείψεις που παρουσιάζονται. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τη σύγχρονη πραγματικότητα του δημόσιου δημοτικού σχολείου, στο οποίο ο χαρακτηρισμός «δημόσια και δωρεάν παιδεία» φαίνεται σιγά-σιγά να γίνεται παρελθόν.

Στον αντίποδα της άποψης ότι υπάρχουν σοβαρές επιπτώσεις από την υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων στην καθημερινή λειτουργία των σχολείων και στην εκπαιδευτική διαδικασία, υπάρχουν κάποιες φορές που υποστηρίζουν ότι η αρνητική αυτή κατάσταση είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά μέσα στο χώρο του σχολείου από τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία, μέσα από την καταβολή περισσότερων προσπαθειών και μέσα από την εφαρμογή εναλλακτικών τρόπων διδασκαλίας, πέρα από τους συνηθισμένους. Ωστόσο, είναι λίγοι οι εκπαιδευτικοί που είναι τόσο

αισιόδοξοι, καθώς οι περισσότεροι θεωρούν τις συνέπειες από την υποχρηματοδότηση σοβαρές και επικίνδυνες για το μέλλον της δημόσιας παιδείας.

2. Οι επιπτώσεις από τη μείωση των μισθών των δασκάλων

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης παρατηρήθηκαν μειώσεις μισθών στους περισσότερους τομείς του δημόσιου τομέα. Ένας από αυτούς τους τομείς ήταν ο τομέας της εκπαίδευσης, καθώς εκτός από τις περικοπές στη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, περικόπηκαν και οι μισθοί των εκπαιδευτικών. Στην παρούσα έρευνα εξετάσαμε κατά πόσον οι μισθολογικές αυτές μειώσεις είχαν αντίκτυπο στο εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων.

Μέσα από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, διακρίνονται δύο αντίθετες απόψεις, καθώς σχεδόν οι μισοί θεωρούν ότι δεν υπάρχει αντίκτυπος, ενώ οι υπόλοιποι ότι οι μισθολογικές μειώσεις επιδρούν αρνητικά. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι πολλοί είναι οι δάσκαλοι οι οποίοι δεν επιτρέπουν να τους επηρεάσουν αρνητικά απέναντι στο επάγγελμά τους η οικονομική κρίση και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, καθώς συνεχίζουν απρόσκοπτοι το έργο τους χάρη στο φιλότιμο, το μεράκι και την ευσυνειδησία τους. Επίσης, επειδή πρόκειται για ένα επάγγελμα που συνδέεται με μία ευαίσθητη κοινωνική ομάδα, τα παιδιά, θεωρούν πως ασκούν λειτουργήματα.

Από την άλλη πλευρά, όσο φιλότιμο και ευσυνειδησία να διακατέχει τους δασκάλους, αποτελούν κι εκείνοι μέρος της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας και υποφέρουν από την οικονομική κρίση, καθώς αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα και άγχος. Για τους λόγους αυτούς αναγκάζονται να μετατρέπουν το λειτουργήμα σε επάγγελμα, καθώς αυτό αποτελεί το μοναδικό μέσο βιοπορισμού τους. Επίσης, το άγχος και το αίσθημα αδικίας που αντιμετωπίζουν εξαιτίας των μισθολογικών μειώσεων επηρεάζει την απόδοση και την προθυμία τους, καθώς εκλείπει ένα σημαντικό κίνητρο.

Παρά τις δύο διαφορετικές στάσεις που παρατηρήθηκαν παραπάνω, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πιστεύει ότι οι μισθολογικές μειώσεις επηρεάζουν αρνητικά τη διάθεση και το αίσθημα ικανοποίησής τους. Επομένως, ακόμα κι αν προσπαθούν να μην επηρεαστεί το έργο τους, είναι αδύνατον οι ίδιοι να μείνουν αλώβητοι από το γεγονός αυτό. Μάλιστα, δεν είναι μόνο οι μειώσεις του μισθού, αλλά η γενικότερη κατάσταση που επικρατεί στο χώρο της εκπαίδευσης κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, που προκαλεί αγωνία, αβεβαιότητα,

πικρία και απογοήτευση στους δασκάλους. Οι χαμηλοί μισθοί, η υποχρηματοδότηση των σχολείων, η καθυστέρηση του διορισμού και η έλλειψη στήριξης από την πολιτεία είναι σημαντικοί παράγοντες εξαιτίας των οποίων σήμερα οι δάσκαλοι του δημόσιου δημοτικού σχολείου δεν είναι δυνατόν να αισθάνονται ικανοποιημένοι. Ωστόσο, δεν είναι δυνατόν να απορρίψει κανείς την ψυχική ικανοποίηση που αισθάνονται όταν βλέπουν τους μαθητές τους να προοδεύουν και τους γονείς να αναγνωρίζουν το έργο τους.

3. Οι επιπτώσεις από την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης

Σύμφωνα με τους περισσότερους συμμετέχοντες στο δείγμα μας, η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο εκπαιδευτικό έργο, καθώς οι εκπαιδευτικοί δεν είναι δυνατόν, σύμφωνα με τις περισσότερες απαντήσεις, να μένουν το ίδιο παραγωγικοί μέχρι το τέλος της σταδιοδρομίας τους. Οι περισσότεροι δάσκαλοι που ερωτήθηκαν ισχυρίζονται ότι τα όρια συνταξιοδότησης είναι πολύ υψηλά και ότι θα πρέπει να μειωθούν, έτσι ώστε να ασκούν το συγκεκριμένο επάγγελμα νεότεροι άνθρωποι.

Η συνταξιοδότηση των εργαζομένων συνδέεται με τα έτη άσκησης επαγγέλματος, την ηλικία, καθώς και με άλλα προσωπικά ή οικογενειακά στοιχεία. Είναι σημαντικό να μένουν σε μία εργασία άτομα τα οποία είναι παραγωγικά και αποδίδουν. Έτσι, θα πρέπει η ηλικία να λαμβάνεται υπόψη όσον αφορά το πότε θα βγαίνει κάποιος εργαζόμενος στη σύνταξη. Με τους νόμους 4336/2015 και 4337/2015 παρατηρείται μία συνεχής αύξηση των ορίων ηλικίας στα οποία θα μπορούν να συνταξιοδοτούνται οι δημόσιοι υπάλληλοι και λειτουργοί, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών. Πιο συγκεκριμένα, τα όρια ηλικίας για συνταξιοδότηση μέχρι το 2021 φτάνουν μέχρι και το 67^ο έτος, ενώ από το 2022 και μετά προβλέπονται νέες αλλαγές σε αυτά, οι οποίες θα είναι ανάλογες με το προσδόκιμο όριο ζωής (Γιαννάκος, 2016).

Είναι, λοιπόν, φυσικό ότι μετά από κάποια ηλικία και μετά από κάποια έτη εργασίας οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν όλο και λιγότερο για διάφορους λόγους, οι οποίοι συνδέονται τόσο με τις σωματικές όσο και με τις πνευματικές και ψυχικές τους αντοχές. Οι σωματικές αντοχές αναφέρονται στα προβλήματα υγείας που όλοι οι άνθρωποι αρχίζουν και αντιμετωπίζουν μετά από κάποια ηλικία εξαιτίας της φυσιολογικής φθοράς. Οι πνευματικές αντοχές επηρεάζονται κι αυτές από την ηλικία, καθώς φθίνει η μνήμη, αλλά και η όρεξη για εργασία, εφόσον επέρχεται πνευματική κούραση. Σε όλα τα παραπάνω θα πρέπει να προστεθούν η

ανασφάλεια που αισθάνονται οι δάσκαλοι για τη συνταξιοδότησή τους, καθώς τα όρια ηλικίας και οι προϋποθέσεις συνεχώς αλλάζουν, αλλά και η δυσκολία του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, που απαιτεί υπομονή, προσοχή και καλή διάθεση.

Ένας ακόμη λόγος για τον οποίον οι δάσκαλοι διαφωνούν με την αύξηση των ορίων ηλικίας αφορά στους ίδιους τους μαθητές και στον τρόπο που τους αντιμετωπίζουν ανάλογα με την ηλικία που έχουν. Είναι γεγονός ότι οι μαθητές αισθάνονται πιο άνετα και πιο ευχάριστα όταν οι δάσκαλοί τους είναι νέοι, καθώς αισθάνονται ότι τους καταλαβαίνουν καλύτερα και ότι έχουν περισσότερα κοινά μαζί τους. Η επικοινωνία άλλωστε μεταξύ του δασκάλου και του μαθητή είναι μεγίστης σημασίας για την εκπαιδευτική πράξη (Ζεργιώτης, 2007). Εξάλλου, οι νεότεροι δάσκαλοι είναι πιο ξεκούραστοι και έχουν μεγαλύτερη διάθεση για δουλειά, ενώ είναι και πιο εξοικειωμένοι με την τεχνολογία και με καινοτόμους τρόπους διδασκαλίας, αφού έχουν λάβει πιο πρόσφατη κατάρτιση και επιμόρφωση.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι οι επιπτώσεις από την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης των δασκάλων είναι αρνητικές τόσο για τους ίδιους όσο και για τους μαθητές και, κατ' επέκταση, για την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, εφόσον οι δάσκαλοι δεν είναι δυνατόν να αποδώσουν στο μέγιστο μέχρι το τέλος της σταδιοδρομίας τους. Επομένως, ο χώρος της εκπαίδευσης χρειάζεται συνεχώς ανανέωση ως προς τη στελέχωσή του, καθώς οι νεότεροι δάσκαλοι μπορούν να είναι πιο αποδοτικοί.

4. Το καθεστώς των αναπληρωτών και οι επιπτώσεις του στη διάθεση και τη στάση τους.

Το καθεστώς υπό το οποίο λειτουργεί ο θεσμός των αναπληρωτών δασκάλων που είναι οι νεοεισερχόμενοι στον κλάδο της δημόσιας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, χαρακτηρίστηκε αρνητικά από τους περισσότερους συμμετέχοντες στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε. Οι λόγοι για τους οποίους υπάρχει αυτή η στάση είναι κυρίως οι χαμηλές απολαβές των αναπληρωτών, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι αυτοί εργάζονται σε μέρη μακριά από τον τόπο κατοικίας τους και με το ότι σήμερα η ιδιότητα του αναπληρωτή δεν είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον μελλοντικό διορισμό.

Ο μισθός των αναπληρωτών δασκάλων είναι μικρότερος από αυτόν των μόνιμων δασκάλων και, δεν μπορεί να καλύψει τις υποχρεώσεις και τις ανάγκες τους. Επίσης, οι περισσότεροι από αυτούς εργάζονται μακριά από τον τόπο κατοικίας τους και όχι μόνο, καθώς συχνά καλούνται να διδάξουν σε πολύ απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές. Το γεγονός αυτό αυξάνει τα έξοδά τους, όχι μόνο λόγω των συχνών μετακινήσεων, αλλά και επειδή αναγκάζονται να ενοικιάσουν ένα χώρο διαμονής, έξοδα τα οποία θα απέφευγαν αν εργάζονταν στον τόπο κατοικίας τους. Για το λόγο αυτό, οι αναπληρωτές δάσκαλοι αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα και συχνά δεν είναι σε θέση να καλύψουν μόνοι τους τα έξοδά τους. Έτσι, αναγκάζονται να ζητήσουν τη στήριξη της οικογένειάς τους, με αποτέλεσμα αυτό να τους καθιστά οικονομικά εξαρτημένους.

Ένα ακόμα δυσάρεστο χαρακτηριστικό το οποίο συνδέεται με το καθεστώς των αναπληρωτών δασκάλων όπως αυτό είναι σήμερα είναι η αδιοριστία. Σε παλαιότερες εποχές ήταν δεδομένο πως οι αναπληρωτές βρίσκονταν σε μία προσωρινή κατάσταση, μέχρι να μονιμοποιηθούν με το διορισμό τους μετά από λίγα χρόνια. Σήμερα αυτό δεν είναι πια δεδομένο, καθώς η διαδικασία των διορισμών έχει παγώσει και οι αναπληρωτές βρίσκονται στην αβέβαιη αυτή κατάσταση επ' αόριστον. Όλα τα παραπάνω καθιστούν το καθεστώς των αναπληρωτών εξευτελιστικό, καθώς έτσι υποβαθμίζεται ο θεσμός, αλλά και οι ίδιοι σαν άνθρωποι και σαν εκπαιδευτικοί, καθώς το σημαντικό έργο που προσφέρουν δεν εκτιμάται και υποβαθμίζεται.

Τα αρνητικά χαρακτηριστικά τα οποία περιγράφουν το σημερινό καθεστώς των αναπληρωτών δασκάλων είναι φυσικό να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη διάθεση και στην ψυχολογία τους. Τα οικονομικά προβλήματα και η αδιοριστία στους προκαλούν ανασφάλεια και αβεβαιότητα για το μέλλον, ενώ η γενικότερη αυτή κατάσταση τους απογοητεύει, καθώς θεωρούν ότι έχασαν χρόνια από τη ζωή τους σπουδάζοντας και μεταβαίνοντας από τη μία περιοχή στην άλλη χωρίς τελικά να υπάρχει προοπτική. Έτσι, αισθάνονται στο περιθώριο του χώρου της εκπαίδευσης, αφού δεν μπορούν να ενταχθούν στο κύριο σώμα των μόνιμων δασκάλων και να αισθανθούν μεγαλύτερη σιγουριά για το μέλλον τους.

Η αρνητική διάθεση των αναπληρωτών δασκάλων απέναντι στο επάγγελμά τους με το καθεστώς που υφίσταται σήμερα επηρεάζει και τις επιλογές πολλών από αυτούς. Αποτελεί μία πραγματικότητα σήμερα η εγκατάλειψη του επαγγέλματός τους και η επιλογή τους να ασχοληθούν με άλλα επαγγέλματα τα οποία μάλιστα πολύ συχνά βρίσκονται μακριά από το αντικείμενο των σπουδών τους. Όσον αφορά τη συνέχιση των σπουδών τους, άλλοι

προχωρούν σε μεταπτυχιακά και άλλα προγράμματα ελπίζοντας ότι αποκτώντας περισσότερα εφόδια θα έχουν ένα καλύτερο μέλλον, ενώ άλλοι απογοητεύονται και δείχνουν απροθυμία να συνεχίσουν την επιμόρφωσή τους, καθώς το θεωρούν μάταιο, εφόσον οι προσπάθειες και οι σπουδές τους δεν έχουν κάποιο αντίκρισμα. Επίσης, όπως πολλοί άνθρωποι σήμερα που δυσκολεύονται να βρουν μία ικανοποιητική εργασία στο αντικείμενό τους, πολλοί αδιόριστοι δάσκαλοι επιλέγουν τη μετανάστευση στο εξωτερικό.

Η αδιοριστία των αναπληρωτών και, γενικότερα, η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στον κλάδο τους, εκτός από αρνητικές επιπτώσεις στους ίδιους, έχει και αντίστοιχες αρνητικές επιπτώσεις στο χώρο της εκπαίδευσης και στην κοινωνία γενικότερα. Τόσο η αρνητική ψυχολογία, το άγχος και η απογοήτευση των αναπληρωτών όσο και η εγκατάλειψη του επαγγέλματος από πολλούς επηρεάζουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Επίσης, το επάγγελμα του δασκάλου και, γενικότερα του εκπαιδευτικού χάνει την ελκυστικότητά του, καθώς πολλοί νέοι που ίσως θα ήθελαν να ασχοληθούν με αυτό, απογοητεύονται από την υπάρχουσα κατάσταση. Οι επιπτώσεις αυτές έχουν κοινωνικές προεκτάσεις, εφόσον η παρεχόμενη εκπαίδευση, που αποτελεί βασικό μέλημα μίας κοινωνίας, είναι υποβαθμισμένη, ενώ η ανελκυστικότητα του επαγγέλματος μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των αναπληρωτών, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει ελλείψεις στο μέλλον.

Όλα τα παραπάνω που αναλύσαμε περιγράφουν μία θλιβερή κατάσταση για το χώρο της εκπαίδευσης, αν αναλογιστεί κανείς τη μεγάλη σημασία που έχει η παρουσία και το έργο των αναπληρωτών δασκάλων. Οι αναπληρωτές είναι αυτοί που καλύπτουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες σε δύσβατες και απομακρυσμένες περιοχές, όπου οι απαιτήσεις συχνά είναι μεγαλύτερες λόγω του μεγαλύτερου βαθμού αναλφαβητισμού και της γενικότερης εγκατάλειψης των περιοχών αυτών από την πολιτεία. Επίσης, οι αναπληρωτές δάσκαλοι είναι νεοεισερχόμενοι στο επάγγελμα, επομένως νέοι σε ηλικία, με περισσότερη όρεξη και πιο πρόσφατη κατάρτιση, γεγονός που τους κάνει απαραίτητους για την ανανέωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και την ουσιαστικότερη επικοινωνία με τους μαθητές. Η μεγάλη προσφορά των αναπληρωτών θα πρέπει, λοιπόν, να λαμβάνεται υπόψη ώστε να αντιμετωπίζονται όπως τους αξίζει.

5. Ο θεσμός του Ολοήμερου σχολείου και οι επιπτώσεις των πρόσφατων αλλαγών σε αυτόν.

Το τελευταίο ζήτημα το οποίο επιδιώξαμε να ερευνήσουμε μέσα από τις απαντήσεις των δασκάλων από τους οποίους πήραμε συνέντευξη είναι ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου και οι επιπτώσεις που έχουν σε αυτό οι τελευταίες αλλαγές που συντελέστηκαν, με κυριότερη αυτή της κατάργησης του υπεύθυνου εκπαιδευτικού του ολοήμερου. Η γενική εντύπωση που διαμορφώθηκε μέσα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων ήταν ότι ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου είναι πολύ σημαντικός, αλλά σήμερα αυτό δεν ανταποκρίνεται στο ρόλο του, ενώ οι τελευταίες αλλαγές το επηρεάζουν αρνητικά.

Το ολοήμερο σχολείο είναι ένας θεσμός ο οποίος θεωρείται πολύ σημαντικός σήμερα, καθώς στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, μέσα από σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους και μέσα από περισσότερες δραστηριότητες. Επίσης, δίνει τη δυνατότητα δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών για περισσότερες ώρες, γεγονός το οποίο διευκολύνει τους γονείς οι οποίοι εργάζονται. Το ολοήμερο σχολείο είναι απαραίτητο στο χώρο της σύγχρονης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ενώ είναι ανάγκη να βελτιώνεται συνεχώς, ώστε να ανταποκρίνεται στο ρόλο του. Ωστόσο, είναι λάθος να μένει κανείς μόνο στη διευκόλυνση που προσφέρεται στους εργαζόμενους γονείς και να υποβαθμίζει τον ευρύτερο ρόλο του, καθώς ο κύριος ρόλος του ολοήμερου δεν είναι η φύλαξη των παιδιών.

Η κατάσταση που επικρατεί σήμερα κάνει το θεσμό του ολοήμερου σχολείου αναποτελεσματικό, καθώς αυτό δεν ανταποκρίνεται στο ρόλο του εξαιτίας πολλών ελλείψεων. Η έλλειψη υποδομών και ειδικευμένου προσωπικού, η περικοπή των οικονομικών πόρων και η αντίληψη ότι το ολοήμερο σχολείο λειτουργεί ως χώρος φύλαξης των παιδιών αποτελούν παράγοντες που υποβαθμίζουν το ρόλο του και τη σημασία που έχει για την ανάπτυξη των μαθητών. Ωστόσο, οι προσπάθειες των εκπαιδευτικών συχνά είναι μεγάλες και έχουν θετική επίδραση στη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου. Παρά το γεγονός αυτό όμως, οι προσπάθειες αυτές δεν είναι δυνατόν να καλύψουν όλες τις ανάγκες και να αντικαταστήσουν τις ελλείψεις, ώστε το ολοήμερο σχολείο να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στο ρόλο του.

Όσον αφορά τις τελευταίες αλλαγές στο θεσμό του ολοήμερου σχολείου, η σημαντικότερη και αυτή που προκάλεσε μεγαλύτερη αίσθηση είναι η κατάργηση του υπεύθυνου δασκάλου του ολοήμερου, δηλαδή ενός δασκάλου του οποίου η αρμοδιότητα ήταν αποκλειστικά αυτό και ο οποίος συντόνιζε τη διαδικασία λειτουργίας του και τον τρόπο δραστηριοποίησης των μαθητών σε αυτό. Η κατάργηση του υπεύθυνου αυτού θεωρείται από

την πλειοψηφία των ερωτηθέντων αρνητική, καθώς, κατά τη γνώμη τους, επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Πράγματι, εφόσον το ολοήμερο σχολείο αποτελεί διαφορετικό θεσμό από το πρωινό, με δικό του πρόγραμμα και σκοπό, είναι αναγκαίο να υπάρχει κάποιος εκπαιδευτικός ο οποίος θα είναι υπεύθυνος αποκλειστικά για αυτό. Έτσι, θα μπορεί να συντονίζει τη λειτουργία του, να θέτει στόχους και να υλοποιεί αυτούς που ο ίδιος έχει θέσει, καθώς και να αναπτύσσει στενότερες σχέσεις με τους μαθητές, οι οποίες θα στηρίζονται στην επικοινωνία, την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία. Σήμερα, μετά την κατάργηση του υπεύθυνου για το ολοήμερο το ρόλο αυτό αναγκάζονται να παίξουν δάσκαλοι από το πρωινό πρόγραμμα, οι οποίοι εναλλάσσονται. Μέσα από την εναλλαγή αυτή, δεν είναι δυνατόν να υπάρχει συντονισμός, ενώ δημιουργούνται συγχύσεις και το πρόγραμμα αποδιοργανώνεται. Επίσης, οι δάσκαλοι του πρωινού προγράμματος ουσιαστικά αναγκάζονται να κάνουν πράγματα πέραν των αρμοδιοτήτων τους. Έτσι, η λειτουργία του ολοήμερου καθίσταται μία ευκαιριακή δραστηριότητα η οποία καταλήγει να αποτελεί μία δυσάρεστη υποχρέωση και δεν στηρίζεται πάνω σε συγκεκριμένη δράση, γεγονός που επηρεάζει βέβαια την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Από την άλλη πλευρά, διατυπώθηκαν κάποιες διαφορετικές σκέψεις σχετικά με το ολοήμερο, ότι δηλαδή οι εκπαιδευτικοί του πρωινού μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες του προγράμματος του ολοήμερου, μέσα από τη συνεργασία και ότι η εναλλαγή δασκάλων είναι καλή για τους μαθητές, αφού δεν υπάρχει μονοτονία. Ωστόσο, λίγοι ήταν οι ερωτηθέντες που υπήρξαν αισιόδοξοι πάνω σε αυτό, καθώς οι περισσότεροι θεωρούν την παρουσία του υπεύθυνου για το ολοήμερο απαραίτητη. Επομένως, καταλήγει κανείς ότι οι διάφορες υλικο-τεχνικές και οικονομικές ελλείψεις, η υποβάθμιση του ολοήμερου σε χώρο φύλαξης των παιδιών και η κατάργηση του υπεύθυνου εκπαιδευτικού υπονομεύουν τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου και το ρόλο του στη σύγχρονη εκπαίδευση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στη μελέτη που πραγματοποιήσαμε επιχειρήσαμε να εντοπίσουμε, να αναδείξουμε και να αναλύσουμε τις επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα της σύγχρονης οικονομικής κρίσης.

Μέσα από την παρούσα εμπειρική, ποιοτική μας έρευνα, μας δόθηκε η ευκαιρία να εξετάσουμε τις εκπαιδευτικές αυτές πολιτικές και τις συνθήκες τις οποίες αυτές δημιουργούν για τους δασκάλους, μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση, αλλά και από τις απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Τρικάλων. Και παρά το γεγονός ότι τα ευρήματά μας δεν δύνανται να γενικευτούν, κρίνουμε πως – λιγότερο ή περισσότερο – αντικατοπτρίζουν την παρακμάζουσα πραγματικότητα την οποία υφίστανται τα δημόσια Δημοτικά σχολεία και άλλων περιοχών της χώρας μας καθώς και οι εκπαιδευτικοί που τα στελεχώνουν, κυρίως από το 2010 και ύστερα. Αυτό εν μέρει αποδεικνύεται και από τη συμβατότητα των αποτελεσμάτων μας με τα ευρήματα πρόσφατων, σχετικών ερευνητικών εκπονημάτων για τις επιδράσεις της παρούσας οικονομικής κρίσης στη λειτουργία σχολείων πρωτοβάθμιας / δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε αυτά, στην περιοχή του νομού Θεσσαλονίκης (Ζιωντάκη, 2014. Γάτου, 2017). Στο σημείο αυτό, είμαστε σε θέση να παρουσιάσουμε τα σημαντικότερα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε, καθώς και να εκθέσουμε τις προτάσεις μας για περαιτέρω έρευνα πάνω σε σχετικά ζητήματα τα οποία πρέπει να μελετηθούν πιο διεξοδικά.

Μέσα από τις συνεντεύξεις που πήραμε από 20 εκπαιδευτικούς, αναπληρωτές –τριες δασκάλους -ες, μόνιμους- ες δασκάλους- ες και διευθυντές –τριες, εξετάσαμε ζητήματα τα οποία προκαλούν επιπτώσεις στην εργασιακή τους πραγματικότητα και συνδέονται με τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές των μνημονίων που εφαρμόστηκαν τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, εξετάσαμε τις επιπτώσεις που έχει η υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων, η μείωση του μισθού των δασκάλων, η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, το καθεστώς των αναπληρωτών δασκάλων και οι αλλαγές στο ολοήμερο σχολείο στην εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων και στη λειτουργία της δημόσιας εκπαίδευσης.

Οι αλλαγές που έγιναν όσον αφορά τη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην καθημερινή λειτουργία τους, καθώς και στην εκπαιδευτική

διαδικασία. Η ορθή και αποτελεσματική λειτουργία του σχολείου πλήττεται, καθώς η χρηματοδότηση μειώνεται, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να καλυφθούν όλες οι ανάγκες που υπάρχουν και να περικόπτονται συνεχώς οι δαπάνες. Επίσης, η έλλειψη βασικών υλικοτεχνικών μέσων που χρησιμοποιούνται ως εκπαιδευτικά εργαλεία δυσχεραίνει το έργο των δασκάλων, οι οποίοι δεν έχουν τα μέσα για να διδάξουν με τον τρόπο που εκείνοι θεωρούν καταλληλότερο.

Οι μισθολογικές μειώσεις των δασκάλων έχουν περισσότερες επιπτώσεις στη διάθεσή τους και στη στάση τους απέναντι στο επάγγελμα, παρά στο εκπαιδευτικό τους έργο. Βέβαια, ένας καλός μισθός αποτελεί σημαντικό κίνητρο για την απόδοση στο μέγιστο βαθμό ενός εργαζομένου, ωστόσο πολλοί δάσκαλοι αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα του επαγγέλματός τους, που συνδέεται με μικρά παιδιά, και προσπαθούν να μην τους επηρεάζει απέναντι σε αυτά η μείωση του μισθού τους. Πάντως, δεν είναι δυνατόν να μην επηρεάζεται από αυτό και η διάθεσή τους, καθώς οι ίδιοι αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, ενώ αισθάνονται και αδικημένοι, γεγονός που αποκλείει σήμερα το αίσθημα ικανοποίησης τους.

Όσον αφορά την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης των δασκάλων, συμπεραίνουμε ότι είναι τόσο άδικη όσο και αναποτελεσματική, καθώς οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν μπορούν να παραμείνουν το ίδιο παραγωγικοί ως το τέλος της σταδιοδρομίας τους. Αυτό συμβαίνει επειδή αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας και επίσης εξαντλούνται από τη δυσκολία του επαγγέλματος και από την ανασφάλεια που έχουν για τις συνεχείς αλλαγές στο συνταξιοδοτικό. Ακόμη, η μεγάλη διαφορά ηλικίας ανάμεσα σε εκείνους και στους μαθητές τους αποτελεί μειονέκτημα για την εκπαιδευτική διαδικασία.

Πολλές είναι οι αρνητικές επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην εργασιακή πραγματικότητα των αναπληρωτών δασκάλων, οι οποίοι αντιμετωπίζουν ένα καθεστώς αδιοριστίας και χαμηλών απολαβών, ενώ είναι αναγκασμένοι να εργάζονται στα πιο απομακρυσμένα μέρη. Η κατάσταση αυτή τους προκαλεί άγχος, αγωνία, απογοήτευση και ανασφάλεια, ενώ δεν είναι λίγοι εκείνοι οι οποίοι στρέφονται σε άλλα επαγγέλματα για να εξασφαλίσουν το μέλλον τους.

Τέλος, όσον αφορά το ολόημερο σχολείο, η εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών έχει επίσης αρνητικές επιπτώσεις, καθώς αυτό υποχρηματοδοτείται, υποτιμάται και υποβαθμίζεται ο ρόλος του, με αποτέλεσμα να καταλήγει να θεωρείται ως μία λύση για τη φύλαξη των παιδιών των εργαζόμενων γονέων. Επίσης, η κατάργηση του υπεύθυνου εκπαιδευτικού για το ολόημερο επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα της εκπαιδευτικής

διαδικασίας, καθώς υπάρχει δυσκολία συντονισμού και αποδιοργάνωση, ενώ οι δάσκαλοι του πρωινού ωραρίου εγκλωβίζονται σε μία κατάσταση την οποία δεν έχουν επιλέξει. Επομένως, το ολόήμερο σχολείο στη συγκεκριμένη συγκυρία δεν ανταποκρίνεται ουσιαστικά στο ρόλο του.

Ένα γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε είναι ότι η οικονομική κρίση και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές έχουν επηρεάσει αρνητικά την εργασιακή πραγματικότητα των δασκάλων του δημόσιου δημοτικού σχολείου, αλλά και γενικότερα των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων. Οι επιπτώσεις αυτές έχουν αντίκτυπο όχι μόνο στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, αλλά και στους μαθητές, τους γονείς, γενικότερα όλους τους εμπλεκόμενους, καθώς η δημόσια εκπαίδευση υποβαθμίζεται όλο και περισσότερο και δεν αποτελεί πια κοινωνικό αγαθό.

Στην παρούσα μελέτη ερευνήσαμε τις επιπτώσεις των νεοφιλελεύθερων πολιτικών για τους δασκάλους της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Γενικότερα, οι επιπτώσεις της κρίσης σε πολλούς εργασιακούς χώρους είναι πολλές και γίνονται όλο και πιο αντιληπτές με το πέρασμα των χρόνων και με την εφαρμογή όλο και περισσότερων τέτοιων πολιτικών. Έτσι, λοιπόν, είναι ανάγκη να ερευνηθούν σε βάθος οι επιπτώσεις της κρίσης σε διάφορους κλάδους της δημόσιας σφαίρας, όπως όλες οι βαθμίδες της εκπαίδευσης, η υγεία και οι κοινωνικές υπηρεσίες. Θα ήταν επίσης χρήσιμο να ερευνηθούν οι επιπτώσεις της κρίσης από την πλευρά των ατομικών, αλλά και ειδικότερα των εργασιακών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Μέσα από τη συστηματική έρευνα συναφών ζητημάτων, θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε καλύτερα την παρούσα κατάσταση και να προτείνουμε ίσως τρόπους και πολιτικές εναλλακτικές του νεοφιλελευθερισμού που να είναι πιο δίκαιες και πιο αποτελεσματικές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασιάδης, Θ. (2012). *Ανατομία του Νεοφιλελευθερισμού: Σημειώματα από το ιστολόγιο Cogito Ergo Sum*. Αθήνα: CaptainBook.gr
- Ανδρέου, Α. (2003). *Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ολοήμερων σχολείων: ιστορική επισκόπηση της Ευρώπης*. Ολοήμερο Σχολείο. Ενημέρωση, τ. 95, ΙΝ.Ε/ Γ.Σ.Ε.Ε.
- Βανδώρος, Σ. (2015). *Εισαγωγή στις πολιτικές ιδεολογίες*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4733> στις 07/03/2017.
- Βιτσιλάκη, Χ. (2002). *Βασικοί άξονες διαμόρφωσης του προγράμματος του Ολοήμερου Σχολείου*, στο Πυργιωτάκης Ι. (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο: λειτουργία και προοπτικές*. Αθήνα: ΟΕΔΒ
- Βρεττός, Ι. (2002). *Το Ολοήμερο Σχολείο: οι απαιτήσεις και οι υποχρεώσεις του για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση*, στο Πυργιωτάκης Ι. (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο: λειτουργία και προοπτικές*. Αθήνα: ΟΕΔΒ
- Γάτου, Κ. Δ. (2017). *Κοινωνικο-οικονομική κρίση στο πλαίσιο του Νεοφιλελευθερισμού και οι επιπτώσεις στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (2010-2015)*. (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Α.Π.Θ., Παιδαγωγική Σχολή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, 2017). Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/287042/files/GRI-2017-18284.pdf> στις 02/12/2016.
- Γιαννάκος, Μ. (2016). *Συνταξιοδοτικός Οδηγός. Μετά την εφαρμογή των νόμων Ν.4336/2015, Ν.4337/2015. Πίνακες με τα νέα όρια συνταξιοδότησης*. Δημόσιο. ΙΚΑ, ΠΟΕΔΗΝ.
- Γουβιάς, Δ. Σ., & Θεριανός, Κ. Ν. (2014). *Εκπαιδευτική πολιτική. Κεφ.: Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτικά συστήματα. Ο ρόλος του εθνικού κράτους και των υπερεθνικών οργανισμών*. Θεσσαλονίκη: Gutenberg.

- Γρόλλιος, Γ. (6 Μαΐου 2014). *Σχετικά με το ΠΔ 152/2013 για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών*. AlfaVita.gr. Ανακτήθηκε από: <https://goo.gl/NU5JVE> στις 25/05/2017.
- Γρόλλιος, Γ., Λιάμπας, Α. & Παυλίδης Π. (2014). *Πρακτικά 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Κριτική Εκπαίδευση με θέμα: Η Κριτική Εκπαίδευση στην Εποχή της Κρίσης*. Θεσσαλονίκη.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. (2008). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή, και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*, (μτφρ. Ν. Κουβαράκου), Αθήνα: έλλην.
- Day, C. (2003). *Η εξέλιξη των εκπαιδευτικών: οι προκλήσεις της δια βίου μάθησης*, μτφρ. Βακάκη Α. Αθήνα: Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός.
- Δημαράς, Α. (1988). *Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε: τεκμήρια ιστορίας (1895-1967)*. τ. Β'. Αθήνα: Ερμής.
- Δημητρακόπουλος, Γ. (2008). *Το εγκόλπιο του εκπαιδευτικού*. Ανακτήθηκε από: http://www.gdimitrakopoulos.gr/files/egkolpio_2008.pdf στις 27/01/2017.
- Erol, M., Apak, S., Atmaca, M., Ozturc, S. (2011). *Management measures to be taken for the enterprises in difficulty during times of global crises: an empirical study*. Procedia Social and Behavioral Sciences, 24: 16-32.
- Friedman, M. (2014). *Καπιταλισμός και Ελευθερία*, μτφρ. Γ. Καράμπελας, Αθήνα: ημερησία- Παπαδόπουλος.
- Ζαβουδάκης, Π. (χ.χ.). *Ολοήμερο Σχολείο: Μύθοι και Πραγματικότητα*. Ανακτήθηκε από: <http://ergatikosagwnas.gr/arthra/pedia/991-oloimero-sxoleio-mythoi-kai-pragmatikotita> στις 06/10/2017.
- Ζαμπέτα, Ε. (1995). *Η εκπαιδευτική πολιτική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: 1974-1989*. Αθήνα: Θεμέλιο.

- Ζεργιώτης, Α.Ν. (2007). *Η επικοινωνία στην παιδαγωγική σχέση, ως παράγων διαμόρφωσης του ψυχοσυναισθηματικού κλίματος της σχολικής τάξης*, στο Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (επιμ.), *Θέματα Διαχείρισης Προβλημάτων Σχολικής Τάξης*, ΥΠ.Ε.Π.Θ., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Ζιωντάκη, Ζ., (2014). *Απόψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την οικονομική κρίση: οι επιπτώσεις της συρρίκνωσης των μισθών και των εκπαιδευτικών πόρων στο εκπαιδευτικό έργο*. (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Α.Π.Θ., Τομέας Παιδαγωγικής, 2014). Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/135826/files/GRI-2015-13768.pdf> στις 09/02/2017.
- Ζμας, Α. (2007). *Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτική πολιτική*. Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Ζουγανέλη, Α., Καφετζόπουλος, Κ., Σοφού, Ε. & Τσάφος, Β. (2008). *Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού έργου των Εκπαιδευτικών*, στο Βλάχος, Δ. (επιμ.), *Εκπαίδευση και Ποιότητα στο Ελληνικό Σχολείο. Εισηγήσεις Δημερίδων*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. ΙΙ, Κ.Π.Σ., Αθήνα 20- 21/3/2008, Θεσσαλονίκη 17-18/4/2008
- Harvey, D. (2007). *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και παρόν*, μτφρ. Α. Αλαβάνου, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Howitt, D. (2010). *Introduction to research methods in psychology*. Harlow, Essex: Pearson / Prentice Hall.
- INE - ΓΣΕΕ, (2017). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*. Ετήσια Έκθεση 2017. Αθήνα.
- Καλημερίδης, Γ. (2014). *Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών – το Π.Δ. 152/2013*. Εισήγηση που παρουσιάστηκε στην ημερίδα που διοργάνωσαν για την αξιολόγηση οι Παρεμβάσεις – Κινήσεις – Συσπειρώσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Ανακτήθηκε από: <https://goo.gl/9S4TBE> στις 06/10/2017.
- ΚΑΝΕΠ - ΓΣΕΕ, (2015). *Τα βασικά μεγέθη της εκπαίδευσης :η ελληνική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε από: http://www.kanep-gsee.gr/sitefiles/files/2015_ekth.pdf στις 13/03/2017.

- Κασσωτάκης, Μ. (1992). *Το αίτημα της αντικειμενικής αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και τα προβλήματα του, στο Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου- Βασική κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Συγγραφέων- Καθηγητών.
- Κασσωτάκης, Μ. Ι. & Κουτούζης, Ε. (2001). *Ανάλυση των αποτελεσμάτων του πρώτου διαγωνισμού του Α.Σ.Ε.Π. για την πρόσληψη δασκάλων και 140 νηπιαγωγών, διαπιστώσεις, σκέψεις και προβληματισμοί. Επιστήμες της Αγωγής, τχ. 2-3, σσ. 77-99.*
- ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ. – Ο.Λ.Μ.Ε. (2016). *Εισήγηση: Μισθολογική Εξέλιξη των Ελλήνων Εκπαιδευτικών στην Περίοδο της Κρίσης*. Ανακτήθηκε από: <https://dialogos11o.files.wordpress.com/2016/10/a3.pdf> στις 16/07/2017.
- Klein N. (2010). *Το Δόγμα του Σοκ*, μτφρ. Α. Φιλίππατος, Αθήνα: Λιβάνη.
- Κοτζιάς, Ν. (2007). *Πρόλογος στο Harvey D., Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και παρόν*, μτφρ. Α. Αλαβάνου, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μαγαλιού, Σ. & Χανιωτάκης, Ν. (2014). *Αντιλήψεις των μαθητών του δημοτικού σχολείου για την οικονομική κρίση*. Πρακτικά Συνεδρίου ΤΕΠΑΕ: Αναστοχασμοί για την Παιδική Ηλικία. Θεσσαλονίκη, 30/10- 1/11/2014.
- Μπούνιας, Δ. (5 Μαΐου 2016). *Τα «εγκλήματα» του κυρίου Φίλη με το ολόημερο σχολείο*. capital.gr . Ανακτήθηκε από <https://goo.gl/ayD7zA> στις 18/08/2017.
- Νόμος Υπ' Αριθ. 2525 (1997). *Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις*. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 188 (1): 1-14.
- Νόμος Υπ' Αριθ. 3845 (2010). *Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη- μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο*. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 65 (1): 1321-1384
- Νόμος Υπ' Αριθ. 4336 (2015). *Συνταξιοδοτικές διατάξεις- Κύρωση του σχεδίου*

- σύμβασης οικονομικής ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της συμφωνίας χρηματοδότησης. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 94 (1): 929-1036.*
- Νόμος Υπ' Αριθ. 1566 (1985). (ΦΕΚ 167/τ.Α'/30-9-1985): *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 167 (1)*
- Ντάβου, Μ. (2007). *Εισαγωγή: Περί μεθόδου στην επιστημονική έρευνα στο L.B Christensen, Η Πειραματική Μέθοδος στην Επιστημονική Έρευνα*, μτφρ. Α. Γιαννακουλόπουλος, Ν. Παπασταύρου, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ο.Ο.Σ.Α., (2011). *Καλύτερες επιδόσεις και επιτυχείς μεταρρυθμίσεις στην Εκπαίδευση: Προτάσεις για την Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ελλάδα.*
- Παπακωνσταντίνου, Π. (1993). *Εκπαιδευτικό Έργο και Αξιολόγηση στο Σχολείο*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παπαναούμ, Ζ. (2001). *Η παιδαγωγική επάρκεια των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: τί, πότε, πώς και γιατί, στο: Σύνδεση Τριτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου, 30 Μαρτίου-1 Απριλίου 2001. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.*
- Π.Δ. Υπ' Αριθ.152 (2013). *Για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. 1(240): 4107-4134.*
- Πουρνάρα, Σ. (2012). *Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην επίδοση των ελληνικών επιχειρήσεων. (Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 2012).*
- Robson, C., (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. μτφρ. Β.Π. Νταλάκου & Κ. Βασιλικού, Αθήνα: Gutenberg*
- Ρομπόλης, Σ., Δημουλάς, Κ., Μπουκουβάλας, Κ., Πρωίας, Σ., Στρίγκου, Σ. & Φωτόπουλος, Ν. (2003). *Ολοήμερο σχολείο: η κοινωνική σημασία και οι προοπτικές του. Ολοήμερο Σχολείο. Ενημέρωση, τ. 95, ΙΝ.Ε/ Γ.Σ.Ε.Ε.*
- Rosenthal, U., Charles, M., Hart, P. (1989). *Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism. C.C. Thomas, Springfield, IL.16*

- Roth, R. (1996). *Standards for certification, licensure and accreditation*, in Sikula, John P., Buttery, Thomas J., Guyton, Edith (eds). *Handbook of research on teacher education: a project of the Association of Teacher Educators*. New York: Prentice Hall.
- Σαΐτης, Χ. (2008). *Περίληψη επιμορφωτικού υλικού για το μάθημα: εκπαιδευτική Πολιτική και Διοίκηση*. στο ΕΚΠΑ, ΑΣΠΑΙΤΕ, *Παιδαγωγική Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Σακελλαρόπουλος, Σ. (2014). *Κρίση και Κοινωνική Διαστρωμάτωση στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Τόπος.
- Σκλάβος, Δ., (2014). *Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην ελληνική τυπική εκπαίδευση*. (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, 2014). Ανακτήθηκε από: <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/8296> στις 01/09/2017.
- Στασινοπούλου, Ο., (2006). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική. Πανεπιστημιακές σημειώσεις*. Πάντειον Πανεπιστήμιο. Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Αθήνα.
- Sharpe, W.F. (1963). *A Simplified Model for Portfolio Analysis, Management Science*, 9(2): 277-293
- Σιγάλας, Γ. (1992). *Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου*, στο *Εκπαιδευτικό έργο: προβληματισμός, σχεδιασμός, υλοποίηση, αξιολόγηση*, Αθήνα: ΟΛΜΕ.
- Σπυροπούλου, Δ., Αναστασάκη, Α., Δεληγιάννη, Δ., Κούτρα, Χ. & Μπούρας, Σ., (2008α). *Τα Καινοτόμα Προγράμματα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Λειτουργική Διεσδοτικότητα και Βιωσιμότητα*, στο Βλάχος, Δ. (επιμ.), *Εκπαίδευση και Ποιότητα στο Ελληνικό Σχολείο. Εισηγήσεις Διημερίδων*. Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. ΙΙ, Κ.Π.Σ., Αθήνα 20- 21/3/2008, Θεσσαλονίκη 17-18/4/2008.
- Σπυροπούλου, Δ., Κόνταρης, Χ. & Αντωνακάκη, Τ. (2008β). *Οικονομικοί Πόροι*

στην Εκπαίδευση, στο Βλάχος, Δ. (επιμ.), *Εκπαίδευση και Ποιότητα στο Ελληνικό Σχολείο. Εισηγήσεις Διημερίδων*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. ΙΙ, Κ.Π.Σ., Αθήνα 20- 21/3/2008, Θεσσαλονίκη 17-18/4/2008.

Τζανή, Μ., (2005). *Σημειώσεις για το Μάθημα «Μεθοδολογία Έρευνας Κοινωνικών Επιστημών»*, Αθήνα: ΕΚΠΑ.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2002). *Ολοήμερο Σχολείο*. Εγκύκλιος Φ. 13.1/885/88609/Γ1/3-9-2002.

Φατούρου, Α. & Γαλάνης, Γ. (1997). *Γιατί καταργούν την επετηρίδα*. Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, 47: 34-39

Φ.Ε.Κ. Β' 1324 / 11 -05 – 2016. Αρ. Φ12/657/70691/Δ1. *Ωρολόγιο Πρόγραμμα Ενιαίου Τύπου Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου*.

Χατζής, Α.Ν. (2004). *Η επίσημη ιδεολογία της παγκοσμιοποίησης: «Νεοφιλελευθερισμός», Φιλελευθερισμός και οικονομική επιστήμη*. Ανακτήθηκε από: <http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Neoliberalism.htm> στις 22/03/2017.

Χρηστάκης, Ν., (2010). *Το πρόσωπο και οι άλλοι. Θέματα επικοινωνίας και κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα

Αναπληρώτρια Δασκάλα 1

Ηλικία : 27

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : Αναπληρώτρια Δασκάλα

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Τρικκαίων

- 1) Ναι. Δεν δίνεται πλέον χρηματικό ποσό για διαχείριση από τον διευθυντή της σχολικής μονάδας. Τα χρήματα των επιχορηγήσεων διαχειρίζονται μόνο από τη σχολική επιτροπή.
- 2) Κατά τη γνώμη μου, η μόνη σημαντική αλλαγή είναι ο περιορισμός των αγορών από ορισμένα καταστήματα (ορίζονται από τη σχολική επιτροπή). Όταν υπάρχει λογική και μέτρο στα αναλώσιμα, δεν υπάρχει πρόβλημα.
- 3) Η εκπαιδευτική διαδικασία εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Κατά τη γνώμη μου, η χρηματοδότηση είναι δευτερεύοντας παράγοντας. Υπάρχουν και εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας, εφόσον βέβαια υπάρχει ο βασικός εξοπλισμός στο σχολείο.
- 4) Θεωρώ πως όχι, γιατί η διδασκαλία και το εκπαιδευτικό έργο βασίζεται στην προσωπικότητα, την κατάρτιση, και το... φιλότιμο του εκπαιδευτικού.
- 5) Οι χαμηλοί μισθοί σίγουρα δεν μας ικανοποιούν και μας προβληματίζουν! Προσωπικά δεν έχει επηρεαστεί η στάση μου απέναντι στη δουλειά μου εφόσον αυτή ήταν επιλογή μου! Εξάλλου η δουλειά ενός εκπαιδευτικού στην τάξη θεωρώ ότι δεν αμείβεται μόνο με χρήματα.
- 6) Ο κάθε εκπαιδευτικός αφήνει καθημερινά ένα κομμάτι του στην τάξη. Μεγαλώνοντας και γερνώντας δεν μπορεί να είναι το ίδιο παραγωγικός ή ακόμη και να παρακολουθήσει τις εξελίξεις της παιδαγωγικής επιστήμης. Όταν έχεις απέναντι σου μικρά παιδιά, θα πρέπει να μπορείς να ανταποκριθείς. Είναι καλύτερο και πιο

θεμιτό ένα παιδί να έχει δασκάλους στην ηλικία των γονιών του και όχι των παππούδων του. Γι αυτό λοιπόν, θα έπρεπε οι εκπαιδευτικοί (της Α/βαθμιας τουλάχιστον) να ελεγχόμαστε στην ηλικία των 50 -55 ετών για τις σωματικές και πνευματικές ικανότητες μας και να γίνονται μετατάξεις ας άλλους φορείς (διοίκηση).

- 7) Θλιβερό και απαράδεκτο! Γίνεται υποβάθμιση και εκμετάλλευση του ανθρώπου και του δασκάλου!
- 8) Αναμένοντας διορισμό οι νέοι εκπαιδευτικοί, χάνουν τον ενθουσιασμό τους καθώς και την επαφή με το αντικείμενό των σπουδών τους εφόσον απασχολούνται σε άσχετα επαγγέλματα με ότι αυτό συνεπάγεται (αρνητική στάση).
- 9) Το ολοήμερο σχολείο είναι ένα εξαιρετικό σχολείο υπό προϋποθέσεις. Όμως τότε δεν ανταποκρινόταν στο ρόλο του γιατί οι υποδομές ήταν ελλιπέστατες.
- 10) Με τις πρόσφατες αλλαγές το ολοήμερο υποβαθμίζεται σε φύλαξη. Το οποίο εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό έργο οφείλεται στην καλή θέληση και στο φιλότιμο των εκπαιδευτικών.

Αναπληρωτής Δάσκαλος 2

Ηλικία : 29

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : Αναπληρωτής Δάσκαλος

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Τρικάλων

- 1) Έλλειψη χρηματοδότησης τα τελευταία χρόνια. Με πρόφαση τον εξορθολογισμό των οικονομικών.
- 2) Η μείωση της χρηματοδότησης δυσκολεύει τη λειτουργία του σχολείου, γιατί το σύγχρονο σχολείο για να είναι ανταγωνιστικό χρειάζεται πρόσθετη χρηματοδότηση

- 3) Οι εκπαιδευτικοί κάνουν πολύ καλά το έργο τους. Θα μπορούσαν όμως να χρησιμοποιήσουν την τεχνολογία προς όφελος της εκπαίδευσης πχ διαδραστικοί πίνακες, Η/Υ κλπ, που δεν υπάρχουν λόγω έλλειψης χρηματοδότησης.
- 4) Όχι, γιατί το σχολείο σήμερα κρατιέται χάριν στο φιλότιμο των εκπαιδευτικών. Τι οικονομικό όμως τους απασχολεί έντονα. Απλά δεν το μεταφέρουν στην τάξη. Η συντριπτική πλειοψηφία.
- 5) Ικανοποιημένος οικονομικά δεν μπορεί να είναι. Το επάγγελμα μας είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, όμως γνωρίζουν όλοι πως ποτέ δεν ήταν υψηλά αμειβόμενοι οι εκπαιδευτικοί.
- 6) Η προσωπική μου αίσθηση είναι πως μπορεί να είναι παραγωγικός. Αρκεί βέβαια να μην υπάρχει πρόβλημα υγείας.
- 7) Δυστυχώς καλύπτουν πάγιες ανάγκες στις εσχαιές της Ελλάδας και αμείβονται ελάχιστα.
- 8) Τους επηρεάζει γιατί δεν βλέπουν μέλλον στην επαγγελματική αποκατάσταση και ολοκλήρωση. Πλέον εισάγονται στα πανεπιστήμια φοιτητές με πολύ χαμηλή βαθμολογία.
- 9) Δυστυχώς το ολοήμερο σχολείο υποβαθμίζεται για εξοικονόμηση πόρων. Λειτουργεί χάρη στο φιλότιμο των εκπαιδευτικών.
- 10) Ασφαλώς και το επηρεάζουν. Οι συχνές αλλαγές εκπαιδευτικών στο ολοήμερο δεν συμβάλουν στη σωστή ποιότητα παρεχόμενης εκπαίδευσης. Είναι αυτονόητο αυτό .

Αναπληρώτρια Δασκάλα 3

Ηλικία : 28

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : Αναπληρώτρια Δασκάλα

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Πύλης

- 1) Υπάρχει συνεχής μείωση της οικονομικής επιχορήγησης στα σχολεία και γενικά στην παιδεία, τα τελευταία χρόνια και είδα από την έναρξη εφαρμογής των «μνημονίων» και μετά.
- 2) Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές που εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια έφεραν και στα σχολεία άγρια λιτότητα με αποτέλεσμα τη στέρηση του σχολείου των χρημάτων για τις άμεσες λειτουργικές ανάγκες της καθημερινότητας (πετρέλαιο, γραφική ύλη, αναλώσιμα κλπ) .
- 3) Η υποχρηματοδότηση των σχολείων δημιουργεί ένα ασφυκτικά απελπιστικό περιβάλλον, το οποίο επιδρά αρνητικά στην εκπαιδευτική διαδικασία, σε σημείο να μην μπορείς να προσφέρεις αυτά που πρέπει .
- 4) Οι μισθολογικές μειώσεις των τελευταίων χρόνων δείχνει πως οι δάσκαλοι έχουν επηρεαστεί σημαντικά στη στάση τους απέναντι στην εργασία τους .
- 5) Έχουν μειωθεί τα επίπεδα επαγγελματικής ικανοποίησης και αφοσίωσης. Επίσης τα επίπεδα «ευτυχίας» στο χώρο εργασίας έχουν μειωθεί σημαντικά.
- 6) Η αβεβαιότητα και οι συνεχείς αλλαγές στο ασφαλιστικό σύστημα δημιουργεί αίσθημα ανασφάλειας. Η αβεβαιότητα για το «πότε» τους καθιστά αντιπαραγωγικούς.
- 7) Αντί για μόνιμες προσλήψεις χιλιάδων μόνιμων εκπαιδευτικών προσλαμβάνονται για καθαρά δημοσιοοικονομικούς λόγους αναπληρωτές. Κοστίζουν λιγότερα.
- 8) Οι αδιόριστοι εκπαιδευτικοί νιώθουν «ξεκρέμαστοι», «περαστικοί» από τα σχολεία και αυτό τους στρέφει προς άλλες μορφές επαγγελματικής αποκατάστασης για το μέλλον τους .
- 9) Στην εποχή των μνημονίων με τη μη πρόσληψη εκπαιδευτικών ειδικοτήτων το ολοήμερο μετατρέπεται σε «πάρκινγκ παιδιών».
- 10) Η κατάρτιση του εκπαιδευτικού έγινε για να μη χορηγηθεί το επίδομα (πάλι περικοπές δηλαδή) . Η εκ περιτροπής «κάλυψη» του ολοήμερου από τους δασκάλους του πρωινού ωραρίου, βάζει την «ταφόπλακα» στον τρόπο αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας που προβλέπεται . Έτσι τα γνωστικά αντικείμενα υπάρχουν για το θεαθήναι, και στην κοινή γνώμη, δυστυχώς το ολοήμερο πέρασε σαν «φύλαξη».

Δάσκαλος 1

Ηλικία : 49

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : δάσκαλος

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Τρικκαίων

1. Α) Η διαφοροποίηση από το παρελθόν έγκειται στο γεγονός ότι η σχολική επιτροπή (μια για κάθε δήμο) αναλαμβάνει την κάλυψη των δαπανών θέρμανσης, Ο.Τ.Ε., Δ.Ε.Η. Β) Στο ότι υπάρχει μείωση της χρηματοδότησης.
2. Γίνεται προσπάθεια κάλυψης όλων των αναγκών της σχολικής μονάδας κι έτσι πολλές φορές δεν γίνονται αντιληπτές οι επιπτώσεις στις αλλαγές στη χρηματοδότηση.
3. Πάντοτε η γενναία χρηματοδότηση των σχολείων και γενικότερα της παιδείας ενισχύει την εκπαιδευτική διαδικασία με: Α) εποπτικό υλικό που είναι χρήσιμο για κάθε διδακτικό αντικείμενο. Β) Διδακτικές επισκέψεις . Γ) Εκσυγχρονισμό βιβλιοθήκης σχολείου.
4. Σίγουρα έχουν. Ο εκπαιδευτικός μετά τις μισθολογικές μειώσεις δυσκολεύεται σε καθημερινή βάση να αγοράσει επιμορφωτικό υλικό για την μόρφωση του ίδιου.
5. Σίγουρα ο κάθε δάσκαλος-α επηρεάζεται από τη μείωση των αποδοχών του. Ωστόσο ο δάσκαλος εργάζεται με αυταπάρνηση ακόμη και σε δύσκολες οικονομικές συνθήκες.
6. Είναι δύσκολο ένας εκπαιδευτικός να παραμείνει παραγωγικός ως τα 67 έτη. Νομίζω ότι ίσως υπάρξει όριο ηλικίας σε συνάρτηση με τα χρόνια υπηρεσίας.
7. Οι αναπληρωτές, ως θεσμός, καλύπτουν τα κενά των σχολικών μονάδων. Αν αυτό συνδεθεί με μόνιμο διορισμό, μακροπρόθεσμα θα αποτελέσει σημαντικό κίνητρο για όλους τους αδιόριστους.

8. Η αδιοριστία προκαλεί ανασφάλεια αλλά και ερωτηματικά για κάθε αδιόριστο.
9. Το ολόήμερο σχολείο πρέπει να είναι στη διάθεση των γονέων- (μαθητών) που επιθυμούν να εγγράψουν σ αυτό το παιδί τους. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να εξακολουθεί να υπάρχει.
10. Ναι. Πιστεύω ότι υπάρχει μείωση του χρόνου προετοιμασίας για την επόμενη μέρα. Στις τις μικρές ηλικίες όπως στο δημοτικό, πρέπει να επανέλθει ο θεσμός του υπεύθυνου ολόημερου.

Δάσκαλος 2

Ηλικία : 38

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : δάσκαλος

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Ναι, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας. (πχ υπολογιστές σε κάθε τάξη στα περισσότερα πολυθέσια σχολεία).
- 2) Λόγω της γενικής οικονομικής κρίσης της χώρας μας, με αποτέλεσμα τη μείωση της χρηματοδότησης στα σχολεία για λειτουργικά και υλικοτεχνικά έξοδα .
- 3) Ναι, όταν δεν υπάρχουν τα απαραίτητα υλικά σε κάθε τάξη δε μπορεί να γίνει σωστή εκπαιδευτική διδασκαλία (πχ στο μάθημα της φυσικής, της γεωγραφίας, των μαθηματικών κλπ).
- 4) Όχι. Ο δάσκαλος έκανε και κάνει την δουλειά του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο που βρίσκει ο καθένας μας .

- 5) Όταν ο σημερινός δάσκαλος περιμένει οχτώ (8) και δέκα (10) χρόνια να διοριστεί είναι δυνατόν ποτέ να αισθάνεται ικανοποιημένος;
- 6) Όχι βέβαια! Μεγάλο λάθος. Ο κάθε εκπαιδευτικός ματώνει μέσα στην τάξη για να δώσει όσα περισσότερα στο μικρό μαθητή. Σε κάθε αρχή υπάρχει κι ένα τέλος .
- 7) Είναι ελάχιστοι οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί που εργάζονται στα σχολεία λόγω οικονομικής κρίσης.
- 8) Η αδιοριστία κάθε εκπαιδευτικού επηρεάζει τη διάθεση και τη στάση του και λέει μέσα του με πίκρα : θα πάνε άραγε χαμένα τόσα χρόνια μελέτης;
- 9) Δεν ανταποκρίνεται ουσιαστικά στο ρόλο του. Περισσότερη χρηματοδότησης στα ολοήμερα σχολεία!
- 10) Νομίζω ότι ήταν λάθος πχ η κατάργηση του/της υπεύθυνου/ης εκπαιδευτικού ολοήμερου. Γινόταν καλύτερη δουλειά πριν απ ότι τώρα.

Δάσκαλος 3

Ηλικία : 48

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : δάσκαλος

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Ναι, δεν υπάρχει αρκετή γραφική ύλη, δεν υπάρχει αρκετή θέρμανση.
- 2) –
- 3) Όχι.
- 4) Όχι. Άλλο το διδακτικό έργο, άλλο η ικανοποίηση του μισθού.
- 5) Δεν αισθάνεται ικανοποιημένος γιατί δεν αμείβεται όσο πρέπει.
- 6) Όχι. Πιστεύω πως δεν πρέπει να υπάρχει μεγάλη διαφορά ηλικίας μεταξύ δασκάλου και μαθητή.
- 7) Δύσκολο γιατί ο μισθός μικρός και τα έξοδα μεγάλα.
- 8) Η αδιοριστία επηρεάζει τον εκπαιδευτικό , γιατί το διάστημα αυτό θα αναγκαστεί να ασχοληθεί με άλλη εργασία.

9) Πιστεύω πως ναι, ανταποκρίνεται.

10) Ναι, γιατί ο υπεύθυνος γνωρίζει τους μαθητές και τα μαθησιακά τους προβλήματα.

Δασκάλα 4

Ηλικία : 53

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : δασκάλα

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Πύλης

- 1) Η χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων σήμερα είναι σαφώς χαμηλότερη αν όχι πενιχρή λόγω χαμηλών επιδοτήσεων /κονδυλίων που οφείλεται στην οικονομική κρίση.
- 2) Η σημαντική μείωση της κρατικής χρηματοδότησης κάνει ασφυκτική την λειτουργία των σχολείων . Και συχνά το κόστος μεταφέρεται στους γονείς των μαθητών.Το διδακτικό ωράριο αυξάνεται, προωθούνται το κλείσιμο και η συγχώνευση σχολείων, αυξάνεται ο αριθμός των μαθητών ανά τμήμα, μετακινούνται εκπαιδευτικοί.
- 3) Ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης (συγκεντρωτικός), η δομή, η οργάνωση και ο έλεγχος που ασκεί η αντίστοιχη εκπαιδευτική ιεραρχία στο σχολείο, η ασφυκτική καθοδήγηση που επιβάλλουν το αναλυτικό πρόγραμμα και τα εγχειρίδια δεν επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό σημαντικά περιθώρια πρωτοβουλίας και (παιδαγωγικής) ελευθερίας.
- 4) Οπωσδήποτε όχι. Ένας σωστός και ευσυνείδητος εκπαιδευτικός συνεχίζει να δίνει και να προσφέρει, ανεξάρτητα από το αν πληρώνεται περισσότερο ή λιγότερο. Η διδασκαλία δεν είναι επαγγελματίας, αλλά λειτούργημα.

- 5) Οι εκπαιδευτικοί οπωσδήποτε αισθάνονται τον κατακερματισμό. Και πολλές φορές δεν είναι εύκολο να το διαχειριστούν με αποτέλεσμα να συγχέεται η εκπαιδευτική διαδικασία.
- 6) Πιστεύω πως οι αντοχές περιορίζονται συμπεριλαμβανομένων και των προβλημάτων υγείας λόγω ηλικίας, επομένως είναι πολύ δύσκολο.
- 7) Οι αμοιβές τους είναι πολύ χαμηλές και σε πολλές περιπτώσεις δεν πληρώνονται στην ώρα τους με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις οικογενειακές τους ανάγκες.
- 8) Οι περικοπές αυτές (αδιοριστία) απειλεί οπωσδήποτε την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, αλλά και την ελκυστικότητα του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, έχοντας μακροπρόθεσμα δυσμενή κοινωνικά αποτελέσματα
- 9) Το ολόήμερο σχολείο συνεχώς υποβαθμίζεται προκαλώντας σοβαρές αντιδράσεις, η ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών μειώνεται με αποτέλεσμα να μην υπάρχει το επιθυμητό παιδαγωγικό κλίμα.
- 10) Οπωσδήποτε όχι, υπάρχουν καθημερινά δυο εκπαιδευτικοί που ανταποκρίνονται κατά συνείδηση πάντα, η ποιότητα όμως εξαρτάται και επηρεάζεται από άλλες παραμέτρους (υλικοτεχνικά -εποπτικά μέσα) οι οποίες πρέπει να υπάρχουν για να αποτελέσει ελκυστικό στοιχείο για την ομαλή προσέλευση και το ενδιαφέρον των μαθητών.

Δασκάλα 5

Ηλικία : 52

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : δασκάλα

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Τρικάλων

- 1) Ναι, υπάρχουν αλλαγές. Μικρότερη χρηματοδότηση των σχολικών μονάδων λόγω οικονομικής κρίσης.

- 2) Λόγω της χαμηλής χρηματοδότησης αναγκαστικά για κάποια απαραίτητα υλικά επιβαρύνονται και οι γονείς των παιδιών, οι οποίοι πολλές φορές δυσανασχετούν αφού η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει όλους.
- 3) Σε μικρό βαθμό πιστεύω ότι επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία αφού δεν μπορούμε να κάνουμε πράγματα ή να δημιουργήσουμε και να ξεφύγουμε από τη συνηθισμένη διδασκαλία.
- 4) Όχι. Ο δάσκαλος πάντα είναι κατά πάνω στα παιδιά όποιος κι αν είναι ο μισθός του.
- 5) Σίγουρα έχει επηρεαστεί η διάθεση του εκπαιδευτικού γιατί η κρίση τον έχει επηρεάσει.
- 6) Πιστεύω πως όχι, γιατί το έργο του εκπαιδευτικού είναι δύσκολο και πιστεύω πως δεν αντέχει ο εκπαιδευτικός ως αυτά τα όρια.
- 7) Παρά πολύ δύσκολο γιατί οι μισθοί είναι πολύ χαμηλοί.
- 8) Επηρεάζει αρνητικά τους αδιόριστους εκπαιδευτικούς, αφού αναγκαστικά δουλεύουν σε διαφορετικές δουλειές από αυτό που σπούδασαν.
- 9) Θεωρώ πως όχι, γιατί δεν υπάρχουν υποδομές στα ολοήμερα σχολεία.
- 10) Πιστεύω πως ναι. Γιατί αναγκάζονται κάποιοι εκπαιδευτικοί να δουλέψουν ολοήμερο σχολείο, ενώ υπάρχει κάποιος άλλος που θέλει το ολοήμερο γιατί σε αυτό δούλεψε χρόνια και ξέρει τη δουλειά του.

Δασκάλα 6

Ηλικία : 41

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : δασκάλα

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Υπάρχει σοβαρή μείωση στο χρηματικό ποσό που διατίθεται στις σχολικές μονάδες λόγω της οικονομικής κρίσης, με αποτέλεσμα να υπάρχουν ελλείψεις ακόμα και σε γραφική ύλη.
- 2) Δεν υπάρχει επαρκής γραφική ύλη για όλη τη σχολική χρονιά, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς είναι υποχρεωμένοι να συμμετέχουν οικονομικά ώστε να εξασφαλιστεί ακόμα και το φωτοτυπικό χαρτί. Ο διευθυντής /τρια είναι υποχρεωμένος να υπολογίζει ακόμα και τη θέρμανση με αποτέλεσμα να μην λείπουν ποτέ τα προβλήματα .
- 3) Όταν υπάρχει έλλειψη υλικού δεν μπορεί ο εκπαιδευτικός να παρουσιάσει το έργο του έτσι όπως θα επιθυμούσε δεν αποδίδει τα μέγιστα.
- 4) Σαφώς, καθώς ένας καλύτερος μισθός αποτελεί μεγαλύτερο κίνητρο.
- 5) Οι εκπαιδευτικοί σήμερα είναι πολύ χαμηλά αμειβόμενοι υποτιμάται το έργο τους και αισθάνονται ότι δεν εκτιμάται η προσφορά τους .
- 6) Είναι ανθρωπίνως αδύνατο να συνεχιστεί η ίδια παραγωγικότητα και διάθεση όσο μεγαλώνει κάποιος.
- 7) Οι αναπληρωτές αμείβονται ανεπαρκώς
- 8) Η αδιοριστία ωθεί τους νέους εκπαιδευτικούς να απογοητεύονται, να χάνουν τη διάθεση να προσφέρουν και εν τέλει να στρέφονται σε άλλες εργασίες.
- 9) Θεωρώ πως πλέον το ολοήμερο σχολείο υποτιμάται, αυτό αποτυπώνεται στην κοινωνία και αρχίζει να θεωρείται «μπειμπισιτινγκ».
- 10) Ο υπεύθυνος ολοήμερου είναι απαραίτητος στο ολοήμερο γιατί έτσι παρέχεται ολοκληρωμένη δουλειά στην ζώνη του ολοήμερου και συμπληρώνει την πρωινή ζώνη. Επίσης , οι ειδικότητες θα έπρεπε να διδάσκουν το δικό τους αντικείμενο και όχι απλά να «φυλάγουν» τα παιδιά.

Δάσκαλος 7

Ηλικία : 35

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : δάσκαλος

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Υπάρχει μια έλλειψη χρηματοδότησης σε σχέση με το παρελθόν.
- 2) Αδυναμία αντικατάστασης του εργαστηρίου πληροφορικής λόγω παλαιότητας του εξοπλισμού.
- 3) Επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την εκπαιδευτική διαδικασία. Τα εποπτικά μέσα, το εργαστήριο πληροφορικής δεν υποκαθιστούν αλλά συμπληρώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία.
- 4) Οι μισθολογικές μειώσεις έχουν αρνητικό αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο.
- 5) Η οικονομική κρίση επηρεάζει αρνητικά όλους τους εργαζόμενους σε όλες τις πτυχές της επαγγελματικής δραστηριότητας.
- 6) Για τους εκπαιδευτικούς με πολλά χρόνια υπηρεσίας θα πρέπει να υπάρχει μεγάλη μείωση ωραρίου. Είναι δεδομένο ότι η παραγωγικότητα τους θα φθίνει με την πάροδο των ετών.
- 7) Η αβεβαιότητα επαγγελματικής αποκατάστασης και η συνεχής αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα.
- 8) Η αδιοριστία είναι σημαντικό εμπόδιο στην επαγγελματική ολοκλήρωση των αναπληρωτών. Είναι λογικό να λειτουργεί αρνητικά στο επαγγελματικό τους μέλλον.
- 9) Το ολοήμερο σχολείο έχει πρωτίστως κοινωνικό ρόλο και θα πρέπει να στηριχθεί έτσι ώστε να βελτιωθεί ο θετικός του ρόλος.
- 10) Ο υπεύθυνος ολοήμερου είναι απαραίτητος για τη λειτουργία του ολοήμερου. Μάλιστα με τον εμπλουτισμό του ολοήμερου με ειδικότητες αποτελεί τον ιδανικό «συνδυασμό». Η αλλαγή του υπεύθυνου ολοήμερου καθημερινά δημιουργεί σύγχυση στη λειτουργία του ολοήμερου .

Δασκάλα 8

Ηλικία : 35

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : δασκάλα

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Πύλης

- 1) Όλη η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών έχει επηρεάσει αρνητικά την παιδεία γενικότερα, αλλά και κάθε σχολική μονάδα.
- 2) Παρατηρώ πως όλοι οι εκπαιδευτικοί είμαστε πιο φειδωλοί στην αγορά υλικοτεχνικών αντικειμένων που ενδεχομένως βοηθούν τη διδασκαλία. Ένα μέρος των εξόδων κάποιες φορές καλύπτεται από τα έσοδα του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων. Τα λειτουργικά έξοδα, απ όσο μπορώ να γνωρίζω, καλύπτονται από τον δήμο.
- 3) Ναι, την επηρεάζει, ή τουλάχιστον δεν την αφήνει να «εκσυγχρονιστεί» και να συμβαδίσει με νέες μεθόδους διδασκαλίας μέσω της τεχνολογίας, που κατά τη γνώμη μου, αποτελεί χρήσιμο εργαλείο.
- 4) Αν και το οικονομικό κίνητρο είναι σημαντικό, όχι μόνο για τους /τις δασκάλους /δασκάλες αλλά για οποιαδήποτε εργασία, θεωρώ πως δεν επηρεάζει με άμεσο τρόπο το διδακτικό έργο.
- 5) Οι Έλληνες / Ελληνίδες εκπαιδευτικοί σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, είναι από τους πιο χαμηλόμισθους συγκριτικά με τους εκπαιδευτικούς σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Ειδικότερα οι έχοντες λίγα χρόνια προϋπηρεσίας πιστεύω πως δεν αισθάνονται ικανοποιημένοι/ες από τον μισθό τους .
- 6) Μου φαίνεται πολύ δύσκολο να μπορεί κάποιος να έχει την ίδια όρεξη και την ίδια ενέργεια που είχε στην ηλικία των 25-30 με την ηλικία των 55-60.
- 7) Είναι αδύνατον ένας αναπληρωτής να μπορέσει να καλύψει τα λειτουργικά του έξοδα (στις περισσότερες περιπτώσεις μακριά από τον τόπο κατοικίας του) χωρίς την οικονομική βοήθεια των οικείων του (γονέων κλπ). Οι περισσότεροι υποψήφιοι/ες αναπληρωτές /τριες επιλέγουν μέρη κοντά στον τόπο μόνιμης κατοικίας τους, ενώ ο αριθμός εκείνων που αρνούνται τον διορισμό τους έχει αυξηθεί.

- 8) Από τη στιγμή που δεν υπάρχει «φως» για μόνιμους διορισμούς, πολλοί /ες νέοι /ες στρέφονται σε άλλα επαγγέλματα .
- 9) Θεωρώ πως κάτι λείπει για να γίνει πιο «ελκυστικό». Συνήθως παραμένουν στο ολοήμερο παιδιά των οποίων οι γονείς / κηδεμόνες εργάζονται.
- 10) Στο σχολείο που εργάζομαι παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση των παιδιών που παραμένουν στο ολοήμερο, ύστερα από την αλλαγή αυτή. Κατά την γνώμη μου το ολοήμερο, είτε με έναν/ μια υπεύθυνο, είτε με εναλλαγή, για να λειτουργήσει απαιτείται άριστη συνεργασία με τους/τις εκπαιδευτικούς του πρωινού κύκλου.

Διευθυντής 1

Ηλικία : 54

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Τρικάλων

- 1) Φυσικά παρατηρούνται διαφοροποιήσεις, υποθέτω στα πλαίσια περιστολής και ορθολογισμού όλων των δαπανών που αφορούν το δημόσιο.
- 2) Υπάρχουν σημαντικές επιπτώσεις και ως προς την επιλογή των προς αγορά αποκτούμενων υλικών κυρίως δε ως προς την ποιότητα τους, αφού οι αγορές γίνονται από συγκεκριμένους προμηθευτές οι οποίοι πήραν τη «δουλειά» μέσω μειοδοτικού διαγωνισμού.
- 3) Φυσικά την επηρεάζει αφού έχει να κάνει με την ποιότητα της εκπαίδευσης, τόσο σε επίπεδο επαρκούς υλικοτεχνικής υποδομής, όσο και σε καινοτόμες προτάσεις - δράσεις.
- 4) Έχουν αντίκτυπο. Λειτουργούν πια υπό το καθεστώς οικονομικής πίεσης στις δικές τους ανάγκες αλλά και βιώνουν ένα αίσθημα αδικίας αφού θεωρούν πως και πριν δεν πληρώνονταν όσο θα έπρεπε.

- 5) Αναλαμβάνουν λιγότερες πρωτοβουλίες. Δυσκολεύονται περισσότερο σε συνεργασίες. Γενικά είναι δύσθυμοι .
- 6) Ουσιωδώς παραγωγικοί θα παραμείνουν όσοι δεν εξαρτούν το έργο τους από άλλες καταστάσεις. Το ουσιωδώς όμως δεν μπορεί να εκφράζει ένα όραμα για την παιδεία.
- 7) Ένα καθεστώς που αυξάνει τα προβλήματα κυρίως λόγω της πεπερασμένης διάρκειας και των ισχνών οικονομικών απολαβών.
- 8) Σίγουρα θα τους οδηγήσει σε άλλες επιλογές ενώ η εκπαίδευση χάνει ικανότατο στελεχιακό δυναμικό στην πιο δημιουργική φάση της ζωής του.
- 9) Ανταποκρίνεται Ουσιωδώς κυρίως λόγω της ευσυνειδησίας των εκπαιδευτικών αλλά και της ευαισθησίας άλλων φορέων όπως ο σύλλογος γονέων των σχολείων.
- 10) Είναι νωρίς να κριθεί. Θεωρώ πάντως πως ένας υπεύθυνος για τη λειτουργία του μάλλον συντονίζει αποτελεσματικότερα όλο το έργο.

Διευθυντής 2

Ηλικία : 57

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Μεγάλες διαφοροποιήσεις και όλες προς τα κάτω. Προσπαθούν οι δήμοι να μειώσουν το κόστος προς τα σχολεία και συντήρησης και καθημερινότητας. Ελάχιστες επιχορηγήσεις και πολλές υποσχέσεις.
- 2) Οι συνάδελφοι προβαίνουν σε περικοπές δραστηριοτήτων, γίνεται προσπάθεια με πόρους εκ των έσω (σύλλογος γονέων -προσφορές) και προσωπική εργασία.
- 3) Επηρεάζει και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό. Ο εκπαιδευτικός σκέφτεται το οικονομικό, συρρικνώνει τα προγράμματα, τις δράσεις, τις εκδρομές και γενικότερα τις δραστηριότητες του τμήματος.
- 4) Όταν ένας εκπαιδευτικός δυσκολεύεται να τα βγάλει πέρα οικονομικά, αγχώνεται και αυτό σίγουρα έχει αντίκτυπο και στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- 5) Ευτυχώς υπάρχουν και οι δάσκαλοι. Παρά τη μεγάλη κρίση που περνάει και ο κλάδος μας, το φιλότιμο του δασκάλου είναι αυτό που κρατάει την εκπαίδευση.
- 6) Σίγουρα αυτό επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την αποδοτικότητα του εκπαιδευτικού. Δεν είμαστε αλώβητοι στη φθορά του χρόνου και τα παιδιά μας βλέπουν σαν παππούδες.
- 7) Δεν είναι το καλύτερο, χρειάζεται βελτίωση – πενιχρά όλα τα παρεχόμενα μέσα .
- 8) Γίνεται προσπάθεια εξεύρεσης εργασίας, αλλάζουν τομέα εργασίας – περνούν τα αποδοτικά τους χρόνια – φθείρονται σε χώρους μακριά από το αντικείμενό τους.
- 9) Σαν θεσμός είναι πολύ ουσιαστικός. Θέλει όμως τεράστιες βελτιώσεις σε κτηριακή υποδομή και προσωπικό και όχι συρρίκνωση όπως έγινε τελευταία.
- 10) Σε πολύ μεγάλο βαθμό. Το παιδί πρέπει να έχει τον υπεύθυνο του, τον οποίο θα εμπιστευτούν οι μαθητές και αυτός να γνωρίσει τους μαθητές και να παράξει το ανάλογο έργο.

Διευθυντής 3

Ηλικία : 48

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Ναι, γιατί η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας δεν είναι καθόλου καλή.
- 2) Όλο και λιγότερα χρήματα δίνονται στα σχολεία για λειτουργικά και υλικοτεχνικά έξοδα, με αποτέλεσμα η καθημερινή λειτουργία του σχολείου δεν είναι όπως έπρεπε να είναι.
- 3) Ασφαλώς επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία πχ όταν δεν υπάρχουν χρήματα για υλικά που χρησιμοποιούνται σε μαθήματα φυσικής, γεωμετρίας , γεωγραφίας (χάρτες κλπ).
- 4) Όχι. Θεωρώ ότι, Ο δάσκαλος πάντα προσπαθεί να κάνει τη δουλειά του, όσο πιο πολύ μπορεί χρησιμοποιώντας ακόμη με δικά του χρήματα.
- 5) Ο δάσκαλος σήμερα δεν μπορεί να αισθάνεται ικανοποιημένος , γιατί δεν διορίζεται γρήγορα.
- 6) Η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης είναι άδικη. Πρέπει να μειωθούν τα όρια συνταξιοδότησης ώστε να μπαίνουν νέοι δάσκαλοι με όρεξη για δουλειά.
- 7) Δυστυχώς όλο και λιγότεροι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί διδάσκουν στα σχολεία.
- 8) Όταν ένας νέος δάσκαλος κάνει 10 χρόνια να δουλέψει σ ένα σχολείο, είναι σαν να λέει : «πάνε τόσα χρόνια χαμένα».
- 9) Δεν ανταποκρίνεται Ουσιωδώς στον ρόλο του ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου.
- 10) Δεν συμφωνώ για την κατάργηση του υπεύθυνου/ης εκπαιδευτικού ολοήμερου. Ο υπεύθυνος μπορεί να συντονίζει πιο καλά.

Διευθυντής 4

Ηλικία : 50

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Τρικάλων

- 1) Ναι, οι σχολικές μονάδες δεν χρηματοδοτούνται όπως θα έπρεπε. Τα σχολεία μας χρειάζονται κάποιες αλλαγές, συντήρηση, επέκταση...
- 2) Το σχολείο μας χρειάζεται κάποιους χώρους μεγαλύτερους για γιορτές, κάποιες αίθουσες διδασκαλίας μεγαλύτερες κλπ όμως υπάρχουν δυσκολίες οικονομικές για να υλοποιηθούν...
- 3) Φυσικά. Πχ όταν γίνεται μια γιορτή τα παιδιά δεν έχουν χώρο για να ντυθούν ή βεστιάριο οι στολές. Αυτό δεν είναι εμπόδιο στην εκπαιδευτική διαδικασία;
- 4) Οι δάσκαλοι προσπαθούν πάντα στο έργο τους και με το παραπάνω, βάζοντας μπροστά το φιλότιμο! Όμως χωρίς χρήματα και τον μισθό που τους αναλογεί, πως να αποδώσει κανείς τέλεια...
- 5) Όχι δεν αισθάνεται ικανοποιημένος γιατί δεν του φτάνουν τα χρήματα και δεν είναι ανάλογα των σπουδών μας αλλά και της δουλειάς που προσφέρουμε ...
- 6) Φυσικά. Η δουλειά μας είναι και λειτούργημα. Έχει να κάνει με παιδιά, που κανείς δεν παίζει μαζί τους.
- 7) Οι αναπληρωτές ξεκινούν με όνειρα προσπαθούν να δώσουν ότι καλύτερο, αλλά οικονομικά δύσκολα επιβιώνουν.
- 8) Όταν κανείς τελειώνει τη σχολή του έχει διάθεση, όρεξη, γνώσεις φρέσκες, που λόγω της αδιοριστίας κόβονται «τα φτερά», εξαφανίζεται ή όρεξη και μένουν μόνο τα όνειρα απραγματοποίητα...
- 9) Το ολοήμερο σχολείο ήδη και πριν την κρίση χρειάζονταν άλλες υποδομές, χώρους κατάλληλους που ποτέ δεν είχε και δε θα έχει...
- 10) Ναι. Καταρχάς ο εκπαιδευτικός που συμμετέχει στο ολοήμερο χάνει μια εκπαιδευτική ώρα. Πέρα από αυτό όμως ο εκπαιδευτικός κάνει το έργο του, σίγουρα, αλλά όταν το ολοήμερο δεν είναι στις προτιμήσεις του και αναγκαστικά πηγαίνει, τότε σίγουρα επηρεάζουν την απόδοση του όλα αυτά και αποτελούν τροχοπέδη για το εκπαιδευτικό έργο... Γιατί ο εκπαιδευτικός δεν είναι «μπαλάκι» να πάει από εδώ κι από εκεί, όπου τον τοποθετούν... χωρίς τη θέλησή του...

Διευθυντής 5

Ηλικία : 51

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Τρικκαίων

- 1) Υπάρχει μεγάλη μείωση των κονδυλίων που δίνονται στις σχολικές μονάδες, αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα.
- 2) Σαφώς δίνεται προτεραιότητα στις ανελαστικές δαπάνες (πχ θέρμανση) και σε δεύτερη μοίρα μπαίνουν οι ανάγκες σε υλικοτεχνικά μέσα (πχ προτζέκτορα, υπολογιστές διαδραστικοί πίνακες).
- 3) Οι χρήση των νέων τεχνολογιών στη διδακτική πράξη κρίνεται αναγκαία όμως δεν είναι εφικτή τη στιγμή που δεν υπάρχει υπολογιστής στην τάξη.
- 4) Θεωρώ πως οι εκπαιδευτικοί συνεχίζουν με τον ίδιο ζήλο να προσφέρουν στους μαθητές ακόμη και αν χρειάζεται να συνεισφέρουν οικονομικά από τα δικά τους έξοδα .
- 5) Ως εκπαιδευτικός θεωρώ ότι αξιολογούμαι ως υποδεέστερος υπάλληλος του κράτους σε σχέση με άλλους υπαλλήλους του δημοσίου.
- 6) Το επάγγελμα μας χρειάζεται υπομονή, εγρήγορση, μνήμη. Όσο τα χρόνια περνούν, εξασθενούν. Άρα όσο απομακρύνεται το όριο συνταξιοδότησης, τόσο οι συνθήκες δυσχεραίνουν και δυσκολεύεται το έργο μας.
- 7) Δυστυχώς καλούνται να υπηρετήσουν οι περισσότεροι σε απομακρυσμένες περιοχές με απολαβές τέτοιες που δεν καλύπτουν τα έξοδα τους και χωρίς να μετράει ο χρόνος προϋπηρεσίας για διορισμό. Έτσι τα περισσότερα παιδιά αρνούνται να δεχθούν αυτούς τους όρους και μένουν άνεργοι.

- 8) Δεν υπάρχει βεβαιότητα επαγγελματικής εξασφάλισης για το μέλλον τους . Άλλοι λοιπόν στρέφονται σε μεταπτυχιακές σπουδές ελπίζοντας σε πιο γρήγορο διορισμό, άλλοι μεταναστεύουν και άλλοι αναγκάζονται να στραφούν σε διαφορετικά επαγγέλματα.
- 9) Μετά τις αλλαγές της τελευταίας χρονιάς το ολόημερο σχολείο έχει αποδυναμωθεί, σχεδόν υπολειτουργεί. Λειτουργεί περισσότερο ως χώρος και χρόνος φύλαξης.
- 10) Ναι την επηρεάζουν. Είναι σημαντικό να οριστεί ξανά υπεύθυνος ολόημερου όπως στο παρελθόν και όχι κάθε μέρα ένας διαφορετικός εκπαιδευτικός, ακόμη και από άλλο σχολείο. Έχω την άποψη αυτή για τους παρακάτω λόγους. Ο υπεύθυνος ολόημερου: Α) γνωρίζει τους μαθητές Β) θέτει στόχους και μπορεί να τους υλοποιήσει Γ) δημιουργεί συνθήκες εμπιστοσύνης προς τους γονείς.

Διευθυντής 6

Ηλικία : 50

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Καλαμπάκας

- 1) Πολύ μεγάλη, έχει μειωθεί περισσότερο από το μισό. Οφείλεται στην χρήση πόρων που προορίζονται για τις σχολικές μονάδες με μεγαλύτερη φειδώ καθώς και στην κάλυψη άλλων αναγκών.
- 2) Η σημαντική μείωση των πόρων καθιστά πολύ δύσκολη την καθημερινή λειτουργία του σχολείου. Τα λειτουργικά έξοδα δεν καλύπτονται επαρκώς, δημιουργούνται χρέη, τον ίδιο και τα υλικοτεχνικά. Δεν γίνονται οι αναγκαίες συντηρήσεις και όλα πάνε πίσω.

- 3) Ναι. Δεν μπορούμε να εκσυγχρονίσουμε, να αυξήσουμε και να βελτιώσουμε την υλικοτεχνική υποδομή (πχ το μάθημα της πληροφορικής απαιτεί Η/Υ που δεν αρκούν). Δεν μπορούν να αγοραστούν διαδραστικοί πίνακες.
- 4) Φυσικά ναι. Όταν ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί να επιβιώσει, χρωστάει, σκέφτεται την καθημερινότητα, έχει οικονομικά προβλήματα, τότε επηρεάζεται το διδακτικό έργο.
- 5) Δυστυχώς πλέον ο δάσκαλος καλείται με το φιλότιμο, το μεράκι, την αίσθηση του καθήκοντος να αντιπαλέψει την έλλειψη στήριξης έμπρακτης και υποστήριξης από την πολιτεία.
- 6) Εξαρτάται. Σίγουρα δυσχεραίνεται το έργο τους και λείπει το κίνητρο απόδοσης και παραγωγής εκπαιδευτικού έργου.
- 7) Είναι απαράδεκτα χαμηλές οι αμοιβές τους και δύσκολες οι συνθήκες εργασίας σε δυσπρόσιτα και διαφορετικά (κάθε χρόνο) μέρη.
- 8) Λογικό είναι να στρέφονται σε άλλους τομείς για απασχόληση και να μην ενδιαφέρονται για επιμορφώσεις και επιπλέον σπουδές γιατί έχουν την αίσθηση ότι δεν έχει νόημα.
- 9) Το ολοήμερο συνειδητά και σκόπιμα οδηγείται από την πολιτεία στη διάλυση του. Κριτήριο είναι η εξοικονόμηση πόρων και ο θεσμός στην πράξη θα γίνει σύντομα παρελθόν.
- 10) Σε 2-3 χρόνια δε θα υφίσταται στην πράξη ολοήμερο πχ στο σχολείο που υπηρετώ τα 70 παιδιά μετά τις αλλαγές έγιναν 15 και με το ζόρι. Η προοπτική και σε άλλα σχολεία που γνωρίζω, είναι τα ολοήμερα να αποτελέσουν σε λίγα χρόνια μια ανάμνηση από το παρελθόν. Δεν είναι μόνο η κατάργηση του υπεύθυνου. Είναι η σειρά των μαθημάτων του ολοήμερου και κυρίως ότι το φαγητό αντί για 14:00-14:40 έγινε 13:15-14:00. Πολλά παιδιά που έμεναν μέχρι τις 14:00 για μουσική, αθλητισμό, Αγγλικά, πληροφορική τώρα φεύγουν γιατί αυτά τα αντικείμενα σκόπιμα_ θα διδάσκονταν μετά τις 15:00 με αποτέλεσμα να μην μένουν παιδιά και να μην διδάσκονται.

Διευθύντρια 7

Ηλικία : 52

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : διευθύντρια

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Τρικκαίων

- 1) Παρατηρείται μια φθίνουσα πορεία στη χρηματοδότηση και ειδικά τα τελευταία χρόνια. Ακόμη και οι συνάδελφοι πια ζητούν πολύ λιγότερα για οτιδήποτε στο σχολείο.
- 2) Μεγάλη! Έχει επηρεάσει πρώτα- πρώτα τον «κλάδο» των μικροκατασκευών στα τεχνικά , με αποτέλεσμα τα ίδια τα παιδιά να μην έχουν διέξοδο σε κάτι άλλο εκτός από τη ζωγραφική. Και άλλοι συνάδελφοι πολλοί, δημιουργούν από ανακυκλωμένα υλικά.
- 3) Το χειμώνα πχ δεν υπάρχει άνετο περιβάλλον λόγω του κρύου. Αναγκαζόμαστε να περιορίζουμε έξοδα για θεατρικές παραστάσεις, για χαρτί, μελάνι, κάποιες μικροβλάβες.
- 4) Όχι.
- 5) Αυτό που φοβίζει σήμερα το δάσκαλο είναι το πλαίσιο που στην καθημερινότητα του δεν υπάρχει. Νιώθει απροστάτευτος και ελεγχόμενος όχι μόνο από την υπηρεσία του, αλλά από τους ίδιους τους γονείς.
- 6) Νομίζω πως όχι. Κι αυτό γιατί εκτός φυσικά από την πείρα που θα αποκτήσει χάνει το κέφι του λόγω άλλων προβλημάτων (υγεία).
- 7) Απαράδεκτο.
- 8) Σίγουρα πολύ αρνητικά, από την άλλη όμως να ψάξουν άλλες ευκαιρίες ίσως να είναι καλύτερα.
- 9) Όχι ! Έχουν καταντήσει φύλαξη παιδιών.
- 10) Ναι! Γιατί κανείς δεν αισθάνεται υπεύθυνος, Ο ένας τα ρίχνει στον άλλο και απλά κοιτούν το ρολοι τους για να τελειώσει η ώρα. Αφού δεν το επέλεξαν, τους το επέβαλαν .

Διευθύντρια 8

Ηλικία : 50

Φύλο : γυναίκα

Επαγ/κη θέση : διευθύντρια

Δήμος Τρικάλων : Δήμος Τρικκαίων

- 1) Παρατηρώ μεγάλες διαφοροποιήσεις σε σχέση με το παρελθόν. Τα χρηματικά πόσα που λαμβάνουν τα σχολεία είναι πολύ λίγα. Γίνεται οικονομία σε είδη πρώτης ανάγκης (χαρτί τουαλέτας, απορρυπαντικό, φάρμακα, θέρμανση και άλλα). Πιστεύω οφείλεται στη γενική οικονομική κατάσταση της χώρας.
- 2) Υπάρχουν μεγάλες επιπτώσεις στη λειτουργία του σχολείου. Δε μπορούμε να αγοράσουμε υλικά για τη λειτουργία του σχολείου. Οι δαπάνες είναι μετρημένες και δεν καλύπτονται πάντα. Πολλά αναβάλλονται στο εγγύς μέλλον όταν θα καλυτερέψουν τα πράγματα... Παλαιότερα δε συνέβαιναν αυτά.
- 3) Ναι, επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία. Φωτοτυπίες με οικονομία, οπτικοακουστικό υλικό με τη σειρά και κατόπιν συνεννόησης, δεν υπάρχει δυνατότητα αγοράς υλικού έστω τα πιο απλά χαρτόνια , κόλλες, μαρκαδόροι κ.α.
- 4) Ναι, έχουν αντίκτυπο στο διδακτικό τους έργο. Εκπαιδευτικοί με τεράστια οικονομικά προβλήματα (πχ κατάσχεση) δεν μπορούν να αποδώσουν στα μέγιστα και μετέτρεψαν το λειτούργημα σε επάγγελμα.
- 5) Ο σημερινός δάσκαλος αισθάνεται ικανοποιημένος συναισθηματικά όταν βλέπει την πρόοδο των μαθητών και την αναγνώριση του από τους γονείς. Μόνο αυτή η ικανοποίηση έμεινε στον ονειροπόλο δάσκαλο.
- 6) Δεν μπορούν να μείνουν Ουσιωδώς παραγωγικοί γιατί οι πλειοψηφία θα αντιμετωπίζει (έστω και τα συνήθη) προβλήματα υγείας . Θα πεθαίνουν από εγκεφαλικά και εμφράγματα μέσα στις τάξεις.
- 7) Το καθεστώς το κρίνω θετικά. Νέο αίμα, νέες ιδέες, πολλή όρεξη. Οι αμοιβές μικρές όμως καλύτερα αναπληρωτής παρά ωρομίσθιος ή άνεργος.

- 8) Τα νέα παιδιά πιστεύουν και ελπίζουν. Κάποιες φορές βλέπουν λίγο φως. Γίνονται αρνητικές ανακοινώσεις (όχι μόνιμοι διορισμοί) τους κόβονται τα φτερά. Αγωνία για του χρόνου. Η ελπίδα πεθαίνει τελευταία.
- 9) Στο ολοήμερο σχολείο πρέπει να έχουν πρόσβαση όλα τα παιδιά. Υπάρχει βοήθεια στο μαθητή στο ολοήμερο σχολείο. Καλά είναι να υπάρξει σίτιση από το κράτος.
- 10) Στην αρχή της χρονιάς πίστευα ότι οι εναλλαγές των εκπαιδευτικών θα αποδιοργανώσουν το ολοήμερο. Τελικά έδειξε ότι οι μαθητές χαίρονταν με τις αλλαγές, έβλεπαν διαφορετικά πρόσωπα, δεν υπήρχε μονοτονία και υπήρχαν οι δημοφιλείς δάσκαλοι και οι λιγότερο δημοφιλείς δάσκαλοι του ολοήμερου.

Διευθυντής 9

Ηλικία : 56

Φύλο : άνδρας

Επαγ/κη θέση : διευθυντής

Δήμος Ν. Τρικάλων : Δήμος Τρικκαίων

- 1) Με την έναρξη της κρίσης άρχισε και η υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων μέσα από ένα γενικότερο πολιτικό σχεδιασμό του υπουργείου παιδείας μείωσης των δαπανών. Το κοινωνικό αγαθό της παιδείας αντί να διαφυλαχθεί περιστέλλεται και περικόπτεται έως και 50%. Επικίνδυνο για το μέλλον του έθνους μας.
- 2) Η υποχρηματοδότηση των σχολικών μονάδων και η καθυστέρηση πολλές φορές, της καταβολής των χρημάτων στα σχολεία, δημιουργεί αδυναμία στον διευθυντή του σχολείου να προγραμματίσει και να πραγματοποιήσει τις βασικές λειτουργικές και υλικοτεχνικές δαπάνες και ανάγκες του σχολείου . Η πίστωση ας τιμολόγια αγορών πχ. Καύσιμα έχει σχεδόν καταργηθεί. Έτσι όλα έχουν λογιστικά περιοριστεί. Δε βάζονται τα κτήρια ή θερμαίνονται πλημμελώς.

- 3) Τα νέα προγράμματα σπουδών για το νέο ανοιχτό και καινοτόμο σχολείο, απαιτούν την χρήση των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, τη διαδραστική μάθηση και την καινοτομία. Όλα αυτά για να υλοποιηθούν (πχ διαδραστικοί πίνακες, αίθουσα υπολογιστών, δίκτυο σε κάθε τάξη και άλλα) απαιτούν χρήματα. Μικρή χρηματοδότηση -μικρό αποτέλεσμα.
- 4) Η ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης διδάσκει ότι ο Έλληνας εκπαιδευτικός διαχρονικά σε καιρούς δύσκολους και με ελάχιστη αμοιβή ήταν παράδειγμα αυταπάρνησης και προσήλωσης στο καθήκον του. Μάθαινε και μαθαίνει «γράμματα» στα ελληνόπουλα από καθήκον και όχι από επαγγελματική υποχρέωση.
- 5) Ο περισσότερο κόσμος βιοπορίζεται από τα έσοδα της δουλειάς τους. Το ίδιο και ο Έλληνας εκπαιδευτικός. Ένας ικανοποιητικός μισθός είναι κίνητρο διάθεσης και ενεργοποίησης του εργαζόμενου. Οι περικοπές στις αποδοχές δημιουργούν στον κάθε εργαζόμενο κακή διάθεση και πικρία.
- 6) Φυσική παραγωγική ηλικία είναι σε όλους γνωστή και ίδια. Η κρίση στην οικονομία έκανε πολύ μεγάλα τα όρια συνταξιοδότησης. Όμως στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού ο νέος, το παιδί μαθητής δεν μπορεί να έχει στα μάτια της νεότητας του γερασμένο εκπαιδευτικό .
- 7) Ο θεσμός του αναπληρωτή εκπαιδευτικού είναι διαχρονικός. Καλύπτει τις δυσκολότερες λειτουργικές ανάγκες στα πιο απομακρυσμένα και δυσπρόσιτα σχολεία . Το υπουργείο πρέπει ανταποδοτικά να το αναγνωρίζει και υπηρεσιακά και οικονομικά.
- 8) Όταν ο νέος τελειώσει με κόπο και έξοδα οικονομικά το πανεπιστήμιο, θέλει και πρέπει να μπει στο χώρο της δουλειάς για να φτιάξει τη ζωή του. Όταν αυτό του το στερούν άδικα και συστηματικά, απογοητεύεται, εξαντλείται, νιώθει μετέωρος, αδύναμος, περιθωριοποιημένος.
- 9) Το ολόημερο σχολείο σωστά οργανωμένο και δομημένο είναι απαραίτητο κομμάτι για το νέο, ανοιχτό, διευρυμένο, καινοτόμο σχολείο του σήμερα. Αναλογικά της κρίσης ο ρόλος του είναι ουσιαστικός και οι προσπάθειες ικανοποιητικές και σωστές.
- 10) Η κατάργηση του/της υπεύθυνου/ης εκπαιδευτικού ολόημερου αποδιοργάνωσε την εκπαιδευτική διαδικασία για τον απλούστατο λόγο ότι η εναλλαγή του/της δασκάλου/ας σε καθημερινή βάση δημιουργεί απόσταση επαφής και επικοινωνίας μαθητή ολόημερου – εκπαιδευτικού . Ο ένας υπεύθυνος εκπαιδευτικός με καθημερινή

συνεχόμενη επαφή με τους μαθητές (προπάντων μικρών τάξεων) δημιουργεί στενές σχέσεις με τα παιδιά , σχέσεις εμπιστοσύνης, συνεργασίας, συνήθειας, σταθερότητας.